

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra Německých a rakouských studií

Repatriační politiky Polska na příkladu

Karty Poláka

Diplomová práce

2019

Jan Mařík

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra Německých a rakouských studií

**Repatriační politiky Polska na příkladu
Karty Poláka**

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Jan Mařík

Studijní program: Německá a středoevropská studia

Vedoucí práce: doc. PhDr. Michal Kubát, PhD.

Rok obhajoby: 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Jan Mařík

10.5.2019

Bibliografický záznam

MAŘÍK, Jan. Repatriační politiky Polska na příkladě Karty Poláka. Praha, 2019. 109.s
Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut Mezinárodních
studii. Katedra Německých a rakouských studií. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr.
Michal Kubát, Ph.D.

Rozsah práce: 211 423 znaků (bez mezer)

Anotace

Tato diplomová práce rozebírá metodou historického institucionalismu repatriační politiky Polska a jejich fungování. Popisuje vývoj repatriace z oblastí bývalého Sovětského svazu od první světové války do současnosti. Analyzuje institucionální změny, které přispěli k současnému znění Repatriačního zákona a tyto změny zasazuje do hlubšího kontextu. V následující části je představena Karta Poláka, jejímž účelem je podle zákonodárců zhmotnění morálního závazku vůči Polonii. Pro správné fungování Karty Poláka bylo zapotřebí upravit i Zákon o státním občanství, jehož prvky, které jsou relevantní pro téma práce zde budou také rozebrány. Popisem vývoje instituce Karty Poláka se snažím dokázat, že prvotní záměr pomoci polské diaspoře na východě již ne úplně odpovídá skutečnosti. Díky jednoduchým podmínkám pro získání Karty Poláka a celé řadě novelizací získává navíc funkci repatriační, neboť držitelé mohou po roce požádat o polské občanství. Přestože oba zákony míří na jinou skupinu obyvatelstva, vlivem neúspěchu Repatriačního zákona začíná postupně Karta Poláka přejímat jeho funkci. Reakce okolních států s početnou polskou diasporou reagovala odlišně v závislosti na jejich zájmech a proto jsou do práce zahrnuty i jejich reakce.

Klíčová slova

Repatriace, Karta Poláka, Zákon o Repatriaci, Polsko, Diaspora, Polonie

Annotation

The present thesis applies the method of historical institutionalism to analyze the repatriation policies of Poland and the way they have worked in practice. It describes the development of repatriation from the territory of the former Soviet Union, starting from the First World War to present. It examines the institutional changes that contributed to the current Repatriation Act and puts these changes into a deeper context. The following section introduces the “Karta Polaka” (lit. The Pole’s Card), which according to the lawmakers, aims at materializing its holder’s moral commitment to Polonia. To ensure the proper working of the “Karta Polaka” in practice, it was also necessary to amend the Citizenship Act - the relevant components of which will be also discussed in the thesis.

By describing the development of the institution of the “Karta Polaka”, my goal is to prove that the primary aim of helping the Polish diaspora in the East is no longer entirely true. In addition, thanks to the simple conditions for obtaining the “Karta Polaka”, as well as a series of amendments to the law, it rather serves the purpose of repatriation, as the holders of the card can apply for Polish citizenship after a year. Although both laws are aimed at a different group of people, the “Karta Polaka” is gradually taking over the role of the Repatriation Act, due to the failure of the latter. The neighboring states with a large Polish diaspora reacted differently depending on their interests, therefore their reactions are also included in the thesis.

Keywords

Repatriation, Pole’s Card, Repatriation Act, Poland, Diaspora, Polonia

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu mé diplomové práce panu doc. PhDr. Michalu Kubátovi, PhD. za trpělivost, kterou se mnou měl v průběhu vedení mé diplomové práce. Za cenné rady a připomínky bych chtěl poděkovat i panu Prof. RNDr. Dušanu Drbohlavi, CSc. Poděkování zaslouží také paní Mgr. Renatě Stefaňské, která mi poskytla cenné podklady pro vypracování práce a s úsměvem zodpovídala všechny mé otázky. Velké díky si zaslouží také moji rodiče a sestra, kteří mne po celou dobu mého vysokoškolského studia podporovali.

Úvod.....	10
Metodologie práce.....	11
Vymezení tématu.....	16
Stanovení výzkumné otázky.....	18
1. Repatriace Polonie.....	19
1.1. První repatriační vlna 1918 - 1924.....	19
1.1.1. Legislativní ukotvení repatriace.....	24
1.2. Druhá repatriační vlna - 1944-1948.....	25
1.2.1. Legislativní ukotvení repatriace.....	28
1.3. Třetí repatriační vlna 1956-1959.....	30
1.3.1. Legislativní ukotvení 1956-1959.....	31
1.3.2. Repatriace ze západu.....	32
1.4. Repatriace ve svobodném Polsku.....	36
1.5. Novelizace cizineckého zákona jako cesta k zákonu o repatriaci.....	37
1.6. Zákon o repatriaci.....	44
1.6.1. Státní podpora repatrianta.....	47
1.6.2. Kritika zákona o repatriaci.....	48
1.7. Novelizace zákona o repatriaci.....	51
1.7.1. Proces repatriace z perspektivy obce (gminy).....	54
1.7.2. Proces repatriace z perspektivy repatrianta.....	55
1.8. Novelizace zákona o státním občanství.....	57
1.8.1. Státní občanství ve světle Karty Poláka.....	58
2. Karta Poláka.....	61
2.1. Průběh schvalování.....	61
2.2. Obecné podmínky Karty Poláka.....	66
2.3. Benefity držitele Karty Poláka.....	69
2.4. Změny a novelizace KP.....	69
2.5. Vnímání Karty Poláka v Bělorusku.....	73
2.6. Vnímání Karty Poláka na Ukrajině.....	78
2.7. Zákonodárství pro diasporu v jiných státech.....	81
2.8. Zhodnocení repatriace a fungování Karty Poláka.....	84
Závěr.....	91
Summary.....	94
Zdroje.....	97

Seznam zkratk

- GUS - Główny Urząd Statystyczny / polský Ústřední statistický úřad
- KLPG - Komisja Łączności z Polakami za Granicą / Komise pro styky s Poláky v zahraničí
- KSEP - Komisja Spraw Emigracji i Łączności z Polakami za Granicą /
Komise pro otázky emigrace a kontaktu s Poláky v zahraničí
- KP - Karta Polaka / Karta Poláka
- MSZ - Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP /
Ministerstvo zahraničních věcí Polské republiky
- MSWiA- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji /
Ministerstvo vnitřních věcí a administrativy
- PiS - Prawo i Sprawiedliwość / Právo a spravedlnost
- PO - Platforma Obywatelska / Občanská platforma

Úvod

Polská diaspora patří v současné době k jedné z největších na světě, zejména co se týče jejího teritoriálního rozměru a množství obyvatel v poměru k domácí populaci. Charakteristikou polské diaspory je ale rovněž její nejednotné časové vymezení, ve kterém obyvatelé Polska začali odcházet, což je jedním z důvodů značné heterogenity Polonie. Přestože se důvody polské emigrace v průběhu dějin měnily, lze konstatovat, že mezi hlavními příčinami byly převážně důvody náboženské, ekonomické a politické. Existence početné polské v Sovětském svazu je zapříčiněna převážně důvody politickými, jejichž konkrétní motiv se v průběhu 20. století měnil v závislosti na režimu, nebo politických lídrech.

S koncem studené války se začíná do veřejného diskurzu dostávat osud Poláků "za Bugem", kteří se nacházeli v situaci, která byla velmi odlišná od idylických představ, které o nich panovali v Polsku. Zánik Sovětského svazu a s tím související rostoucí nezaměstnanost a sociální změny jejich situaci ještě více zkomplikovala a proto byla zapotřebí rychlá reakce Polska. Prvním výrazným gestem Polska byla změna ústavy z roku 1997, která garantovala pomoc Polákům usazeným v zahraničí v zájmu zachování jejich svazků s kulturním a národním dědictvím. Ústavní povinnost ostatně nezpochybňovali ani samotní Poláci, kteří podporovali myšlenku pomoci Polonii. Problém, který se v 90. letech snažili odborníci i zákonodárci vyřešit, byl, jakou formu by tato pomoc měla mít.

S nabytím svobody dostalo Polsko možnost tvorby své vlastní zahraniční politiky a kromě ukotvení mladé demokracie v západních strukturách byla právě pomoc polské diaspoře stanovena za prioritu. Početné skupiny polských emigrantů, kteří nedobrovolně opustili polské teritorium v průběhu 20. století se začali navracet do domoviny, leč právní základ pro to, s nimi nakládat nebyl ještě vytvořený. Diskuze jak by mělo Polsko pomoci rodákům za hranicemi proto probíhaly téměř po celá 90. léta a jejich hlavním determinantem bylo, zda si to Polsko může finančně dovolit. Z mnoha progresivních nápadů na řešení situace povstal jako první Zákon o repatriaci, který umožnil navrátit se do otčiny občanům devíti států bývalého Sovětského svazu. Přestože to byl krok správným směrem, přišel už relativně pozdě a v postsovětských republikách došlo mezitím ke zlepšení sociální situace, ale také k obměně generací. Tyto dva faktory způsobily, že zájem o repatriaci už

nedosahoval takové míry jako tomu bylo na počátku 90. let. Hospodářské poměry v těchto státech se zlepšily do takové míry, že zisky z přesunu do Polska již nebyly tak jednoznačné. Současně nová generace Polonie již necítila takové pouto s Polskem jako jejich předci, což bylo dané i snahou Ruska o vytvoření homogenního národa.

Vzhledem k tomu, že charakter repatriačního zákona reflektoval poměry brzkých 90. let, nesplnil očekávání, které od něj bylo očekáváno, tj. příjezd desetitisíců etnických Poláků. Reakcí na neúspěchy repatriačního zákona byla poté alternativní forma „měkkého svazku s otčinou“, který vycházel z narativu etnického solidarismu. Zhmotnění tohoto svazku představoval Zákon o Kartě Poláka, jež byl schválen v roce 2007. Karta Poláka umožňuje občanům 15 států bývalého Sovětského svazu potvrzení příslušnosti k polskému národu a současně jejím držitelům garantuje soubor výhod, které jdou často nad rámec práv běžného občana. Oficiální cíl zákonodárců spočíval v tom, aby se její držitelé cítili v Polsku „jako doma“ a analogicky k tomu s nimi bylo nakládáno jako s Poláky.

Charakter Karty Poláka se ale od jejího schválení měnil v závislosti na aktuálních potřebách. Jednou z nich byl i vstup Polska do Evropské unie. Jeho členství mělo za následek drastický odliv obyvatelstva, které se přesouvalo do oblastí převážně západní Evropy s vidinou vylepšení své socioekonomické situace. Přestože je Karta Poláka prioritně dokladem potvrzující svazek s národním dědictvím, umožňuje v dnešní době díky novelizaci z roku i specifický typ repatriace. Navzdory oficiálním proklamacím o pomoci Polákům v bývalém Sovětském svazu se tak stává prvkem, který má vliv i na zahraniční politiku Polska, jak dokládá příklad Běloruska a jeho reakce na Kartu Poláka.

Problematika diaspor a mateřského státu je v dnešní době velice aktuální i v ostatních státech Evropy, jako například v Maďarsku. Bezpochyby je to jeden ze způsobů, jak čelit demografickému poklesu, ale současně vyvstává otázka, zda je tato forma tou správnou a nezpůsobí jen další odliv té neaktivnější populace z oblastí, kde diaspora přebývá. V polském kontextu je tento aspekt velmi často podceňován a proto by si téma zasloužilo více pozornosti.

Metodologie práce

Každá odborná práce vyžaduje důležitá teoretická východiska, kterými by se pisatel měl v průběhu psaní řídit. Popis reality není nikdy nezaujatý a proto je důležité představit rámeček, a východiska pro zkoumání efektivity repatriačních politik. Předkládaná diplomová práce bude zpracována na základě teoretického rámce od Petera Halla a Rosemary Taylor "The Three New Institutionalism."¹ Ve své práci rozebírají nejrozšířenější koncepty a přístupy institucionalismu, které se vyvinuly z behaviorálních přístupů populárních v 60. a 70. letech.²

V následující části se pokusím ukázat, proč je teorie nového institucionalismu, a zejména jeho podkategorie, historického institucionalismu, vhodnou teorií pro zkoumání repatriačních politik Polska.

Historický institucionalismus představuje jeden ze způsobů, jak nahlížet na určitou část vývoje či politického jednání, nebo jak na časové ose zachytit vývoj institucí a reakci státu na tento proces. Důsledky tohoto jednání mohou být naprosto nepředpokladatelné a to jak ze strany adresátů tak i autorů. Historický institucionalismus definuje instituce jako „formální i neformální postupy, rutiny, normy a tradice, které jsou zasazené do organizačních struktur „polity“, nebo politické ekonomie.“³ Přestože to jsou instituce, které mají vliv na konání jedince ve společnosti, je to současně i jedinec samotný, který tyto instituce upravuje a formuje ku prospěchu svému, nebo jiné zájmové skupiny. Historický institucionalismus umožňuje nahlížet na konání jedince ze dvou úhlů. Tím prvním je kalkulovaný přístup (calculus approach), ve kterém jedinec usiluje o co nejvyšší maximalizaci zisků z předem stanovených cílů při využití strategie, jež zajišťuje nejvyšší prospěch. Instituce záměrně nechávají adresáty svých sdělení v nejistotě ohledně přítomnosti a budoucnosti, přičemž mohou ale flexibilně upravovat svá sdělení. Vhodným příkladem pro tento přístup může praktika rozdílných přístupů v nabídce benefitů repatriantům, které vždy reagují na základě

¹ Za pravé autory uvedené teorie jsou považováni autoři James. G. March a Johan P. Olsen, kteří ve svém textu "The New Institutionalism" z r. 1984 poprvé veřejně prezentovali svůj koncept. Ve svém textu prokázali, že role politických institucí je mnohem více nezávislá, než jak na ni pohlížel do té doby upřednostňovaný behavioralismus a realismus. Instituce v jejích očích byli arény, ve kterých se odehrával spor různých sociálních sil a standardů, jež mohou ovlivňovat chování jedince, ale současně i bojovat za svá stanoviska. (Zdroj: Ben Rosamond, „Institutions matter“, 113. In: Theories of European Integration. et al. (New York: Palgrave, 2000)

² Peter A. Hall a Rosemary C. R. Taylor, „The New Institutionalism“, 5. et al. (Köln: Max-Planck-Institut für Gesellschaftsforschung, 1996).

³ Peter A. Hall a Rosemary C. R. Taylor, „The New Institutionalism“, 6.

svých aktuálních možností, přístupu k informacím, nebo aktuálních požadavků na trhu práce (repatriace jmenná).⁴

Dalším z přístupů nahlížení jedince na instituce je kulturní přístup (cultural approach), podle něhož se instituce nesnaží strategicky maximalizovat svůj zisk, nýbrž usilují o naplnění (pro ně) správného „světonázoru“, či poselství. Jinými slovy zkoumá, do jaké míry může jedinec změnit fungování zaběhlých procesů a vzorců k naplnění jeho poselství, se kterým se ztotožňuje. V tomto kontextu je proto jedinec poháněn vpřed pocitem zadostiučinění, než aby usiloval o maximalizaci zisku. Konstrukt morálního závazku vůči Polonii je v tomto smyslu trefným příkladem pro vznik a fungování institucí, jež usilují o pomoc, či návrat svých občanů, při současném upozadění potencionálních výhod z toho plynoucích.⁵

Podle Halla a Rosemaryho představují navíc instituce morální, nebo kognitivní vzorce, které slouží k interpretaci politik a jednání. Jedinec je v tomto pojetí hluboce pohlcen symboly a tradicemi, které spoluvytvářejí a neustále formují institucionální prostředí a v závislosti na dané situaci využívá strategických možností výkladu informací, čímž utváří svou identitu vůči ostatním jedincům s výhledem na zajištění lepšího postavení ve společnosti. Je to specifická válka o informace na úrovni jedinec-instituce, ale také jedinec-jedinec. Na počátku fungování KP i Zákona o repatriaci panovala v cílových zemích podle všeho „tajemná nálada“ kolem znění zákonů a možnosti nabytí některého z právních titulů, a zájemci byli odkázáni jen na ústně sdělené zprávy z polonistických center ve svých zemích. Z pohledu institucí samotných je tato situace o něco komplikovanější z důvodu existence Nashovy rovnováhy. V momentě, kdy by byly všechny potřebné informace rozšířeny všem adresátům, nabobtnala by státní administrativa do rozměrů, kdy by bylo náročné udržet pohromadě celý proces. Zisky kulturního přístupu by byli maximalizovány, ale kalkulovaný přístup by celý proces výrazně ztížil. Při aplikování kulturního přístupu na tuto problematiku můžeme dojít k tomu, že v důsledku navyknutí jedince na fungování institucí (přístupu k informacím) a společenském souladu na konstrukt, který představují, již instituce nebude schopná upravit svoje v závislosti na aktuálních potřebách jedince, resp. jejich adresáta.

Vzhledem k tomu, že historický institucionalismus je vědomě a priori eklektický, využívá oba typy přístupů k vyjádření svého poselství. V důsledku toho dokáže vhodně

⁴ Peter A. Hall a Rosemary C. R. Taylor, „The New Institutionalism“, 6.

⁵ Peter A. Hall a Rosemary C. R. Taylor, „The New Institutionalism“, 7.

popsat světonázory různých zájmových skupin, ve kterých se promítají kulturní i kalkulované přístupy. Vlivem dlouhodobého působení na instituce či státy dochází poté k velmi rozdílným představám o správnosti jejich chování a touto činností si dále utvářejí svůj obraz a zájmy, čímž posilují svoji roli vůči odlišným světonázorům. Příkladem tohoto jsou rozdílné přístupy států jímž je adresována KP, které reagovaly na tuto instituci nebo představy, které mají repatrianti o životě v Polsku.⁶ Výše popsaná vlastnost historického institucionalismu je často klasifikována také jako jeho nevýhoda. Obyvkle je mu totiž vytýkáno, že nedostatečně popisuje a uvádí do souvislostí politický konflikt a spíše se zaměřuje na prostý popis a trajektorii politik. k tomu, že konflikt často stojí za změnou preferencí a je pomyslnou křižovatkou zájmů institucí, mohlo by se zdát, že výrazně snižuje množství oblastí, pro které je možné ho použít.⁷

Historický institucionalismus do jisté míry nahrazuje tento nedostatek schopností analyzovat roli moci a asymetrických vztahů, které ji utváří. Namísto vyzdvihování a vyjmenování prvků, které jsou díky správně fungujícím institucím dobré pro celou společnost, se snaží zachytit a pojmenovat zájmové skupiny, které na „dobru pro všechny“ trahí, či získávají.⁸ V kombinaci s popisem rovnováhy, která panuje mezi institucemi a jejím vychýlením ku prospěchu jedince či specifické politiky, může zastoupit další nedostatek, kterým je popis politické změny. Přestože historický institucionalismus pracuje s konstruktem změny v čase, nerozebírá již konflikt jako takový a proto podle mnoha autorů není schopný kriticky zkoumat odklon politiky od starých pořádků k nastolení nových agend.⁹

Pro účely této diplomové práce je historický institucionalismus přesto vhodným prostředkem pro způsob nahlížení na historický vývoj. Ústředním konceptem v jeho pojetí je teorie závislosti na zvolené cestě (path-dependency), podle níž nelze přenést způsoby fungujících institucí na jiná místa, neboť „*bude jejich fungování vždy ovlivněno kontextuálními prvky zděděnými z minulosti.*“¹⁰ Jinými slovy říká, že „*náhodné jevy či události mohou mít dlouhodobý kumulativní účinek na organizaci prostoru (či aktivit) a v souvislosti s*

⁶ Peter A. Hall a Rosemary C. R. Taylor, „The New Institutionalism“, 8.

⁷ Guy B. Peters, Jon Pierre a Desmond S. King, „The Politics of Path Dependency: Political Conflict in Historical Institutionalism“, 1278. In: The Journal of Politics, Vol. 67, No. 4 (Nov., 2005). et al. (Chicago: The University of Chicago Press, 2005) [cit. 2019-05-04] <https://www.jstor.org/stable/10.1111/j.1468-2508.2005.00360.x>

⁸ Peter A. Hall a Rosemary C. R. Taylor, „The New Institutionalism“, 9

⁹ Guy B. Peters, Jon Pierre a Desmond S. King, „The Politics of Path Dependency“, 1278.

¹⁰ Peter A. Hall a Rosemary C. R. Taylor, „The New Institutionalism“, 9.

tím i na úspěšnost či neúspěšnost konkrétních [politických] regionů.“¹¹ Podle Halla a Taylora je tedy na instituce nahlíženo jako na trvalé a stabilní prvky historie, které posouvají historický vývoj vpřed na základě souboru předem daných „cest.“¹² V tomto kontextu je ale důležité zmínit, že instituce nejsou v jejich podání výhradními hybateli v politice, nýbrž pouze součástí širšího svazku socio-ekonomických a myšlenkových faktorů.

Právě otázka jak jsou tyto cesty v politice a institucích tvořeny, stejně tak jako odpověď na vnější vlivy, které jsou schopny změnit směřování cest zkoumá i tato diplomová práce. Tvorba politik vytváří v dlouhodobém měřítku jakési politické dědictví, čehož je poté náročnější se vzdát, neboť se stává součástí identity a zhoršuje podmínky pro možnou změnu nastavených principů z morálních nebo finančních principů. Domnívám se, že lze tento prvek path-dependency vztáhnout i na skutečnost, kdy pod vlivem kulturního přístupu v otázce repatriace panoval ve společnosti konsenzus. Nicméně instituce, které měli její fungování upravit k lepším výsledkům byli natolik strnulí a neschopní změnit zaběhlé pořádky, že se jejich reforma stala kvůli jejich těžkopádnosti již nemožná. Bezpochyby mělo zavedení KP i řadu jiných důvodů, přesto se ale domnívám že výše popsaná vlastnost závislosti na cestě hrála velkou roli ve stvoření nové instituce, kladoucí si za cíl narovnání vztahů s Polonií, aby byl naplněn světonázor politických tvůrců. Hall a Taylor proto ve své teorii tvrdí, že historický institucionalismus „*zdůrazňuje nezamýšlené následky a nedostatky způsobené existujícími institucemi a dává je do kontrastu s obrazem efektivních a fungujících celků*“.¹³ To naznačuje, že instituce jsou spíše konzervativními celky a často důsledkem toho nejsou schopny aktivně nacházet nová řešení, která by naplnila jejich cíle.¹⁴

Kromě mapování path-dependency nám historický institucionalismus dává možnost zkoumat „křižovatky a cesty“, které oddělují jednotlivá období institucí a současně o jejich dalším osudu. To jsou okamžiky, ve kterých dochází k nastolování nových principů, které tak dávají možnost k zavedení nové rovnováhy mezi kulturním a kalkulovaným přístupem.¹⁵ Tyto „kritické odbočky“ můžeme ale identifikovat pouze retrospektivně, v čase kdy k nim dochází,

¹¹ Mendelova univerzita v Brně, e-knihovna, Teorie regionálního rozvoje. [cit. 2019-05-04] https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/index.pl?cast=46064;close_menu=1

¹² Peter A. Hall a Rosemary C. R. Taylor, „The New Institutionalism“, 9.

¹³ Peter A. Hall a Rosemary C. R. Taylor, „The New Institutionalism“, 10.

¹⁴ Guy B. Peters, Jon Pierre a Desmond S. King, „The Politics of Path Dependency“, 1276.

¹⁵ Peter A. Hall a Rosemary C. R. Taylor, „The New Institutionalism“, 10.

neboť je zapotřebí zkoumat hlubší rámec jejich fungování s důrazem na komplexitu a formu jejich fungování.¹⁶ Tato skutečnost je i terčem kritiky z důvodu neschopnosti vysvětlit důvody a podněty pro volbu dané „odbočky“ a analýzy možných dopadů při zvolení jiné cesty. Domnívám se ale, že pro účely této diplomové práce může být tato vlastnost upozaděna, neboť se v diplomové práci zaměřuji na ex post politiky, a mým cílem není zkoumat možné následky a kauzality při volbě jiné cesty.¹⁷ Ostatně historický institucionalismus dokáže vhodně zkoumat i to, jaký vliv má politika v běžném životě jedince.¹⁸

I přes všechny nedostatky historického institucionalismu lze konstatovat, že zvolená metodologie dokáže nejlépe popsat stav věcí a zodpovědět výzkumné otázky kladené v diplomové práci.

Vymezení tématu

Následující diplomová práce se zabývá repatriačními politikami Polska do roku 2017. V současné době žije na území Polské republiky kolem 38 mil. obyvatel. Kromě těchto obyvatel se ale v různých částech světa nachází ještě zhruba 20 mil. příslušníků polské komunity. Ta je v odborné literatuře popisována jako „Polonia“, což je latinský název pro Polsko.¹⁹ Role polské diaspory bývá často podceňována a je nutné ji zasadit do kontextu strukturálních proměn polského státu 19. a 20. století. Smyslem této práce přesto není rozebírat její podíl na svobodném polském státě nebo analyzovat její roli na ukončení druhé světové války, ale spíše ji popsat jako instituci, která měla odjakživa vliv na polskou zahraniční politiku.²⁰ V publikaci *Diasporas in Modern Societies* ji trefně vystihl William Safran jako politický prostor exilu, jež byl vytvořen Poláky, kteří utekli z Polska „*mezi polským povstáním r. 1830 a koncem první světové války [...] a mnozí z nich mezi lety 1939 - 1944 [...]*.“ Dimenze diaspory polského národa popsal dále v období druhé světové války dále jako

¹⁶ Guy B. Peters, Jon Pierre a Desmond S. King, „The Politics of Path Dependency“, 1277.

¹⁷ Guy B. Peters, Jon Pierre a Desmond S. King, „The Politics of Path Dependency“, 1283.

¹⁸ Peter A. Hall a Rosemary C. R. Taylor, „The New Institutionalism“, 10.

¹⁹ Bastian Sendhardt, „*Theorizing the Karta Polaka*“, *The Journal of Power Institutions in Post-Soviet Societies* [Online], Issue 18, 2017, 17.1.2018, cit. [2019-05-03.] Dostupné z: <http://journals.openedition.org/pipss/4348>. 16.

²⁰ Jolanta A. Drzewiecka a Rona T. Halualani, „The Structural-Cultural Dialectic of Diasporic Politics“, 348. In: *Communication Theory*, Twelve:Three, August 2002. [cit. 2019-05-05] <https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.2002.tb00273.x>

„největší diasporu na světě, jejíž vláda je v Londýně, armáda v Itálii a její lid na Sibiři“²¹
Diaspora žijící na východě a západě se bezpochyby liší přinejmenším v jejím kulturním, historickém a politickém pozadí, pro účely této práce bude ale vědomně pracováno pouze s diasporou žijící na východě, resp. ve státech bývalého Sovětského bloku.²²

Tato část Polonie je totiž cílovou skupinou politik moderního polského státu již od devadesátých let a cílem této diplomové práce bude zmapovat vývoj vztahu Polska k ní na základě právních úprav a neformálních zásad. Tvorba legislativy pro přesun etnických Poláků z oblastí Sovětského svazu byla spojena s řadou problémů zejména procedurálního charakteru, nedostatečnou specifikací postupů v zákonech, nebo zpochybňováním potřeby pomoci těmto lidem. Vzhledem k tomu, že Polský stát má v samotné Ústavě zakotveno „pomoci Polákům usazeným za hranicemi v zájmu zachování jejich svazků s národním a kulturním dědictvím“, bylo zapotřebí vytvořit legislativu, která by byla schopná dostát ústavního závazku. V souladu s teorií path-dependence k tomu vedla dlouhá a spletitá cesta. Přestože první diskuze o potřebě Repatriačního zákona začaly již v první polovině 90. let, vlivem nedostatku shody napříč politickým spektrem byl zákon schválen až na konci roku 2000. Repatriace občanů ze států bývalého SSSR probíhala přesto i předtím, ale pouze na základě ad-hoc rozhodnutí a právního rámce mající svůj původ v 60. letech. Z důvodu špatného nastavení podmínek nebyly samozřejmě ani počty úspěšných repatriací nikterak oslnivé, což se mělo změnit s novým Zákonem o repatriaci. Po několika letech jeho fungování ale začalo být zřejmé, že jeho instucionálně komplikované nastavení a vysoká míra byrokracie výrazně oslabuje jeho funkčnost a zdaleka nesplňuje to, co od něj bylo požadováno, tj. repatriaci desítek tisíc občanů (etnických rodin) z Asie.

V období, kdy finišovaly práce nad zákonem o repatriaci se v Senátu začal projednávat zákon, který měl zdánlivě trochu jiný cíl, ve své podstatě ale v průběhu několika novelizací de-facto zastoupil Zákon o repatriaci. Zákon o Kartě Poláka cílil na občany 15 nástupnických států SSSR, kterým měl umožnit přihlásit se ke svým kořenům a současně využívat řadu slev a benefitů spojených s držbou Karty. Přestože prvotní úmysl Karty Poláka byl především „naplnění morálního závazku vůči Polákům na východě“, lze konstatovat že

²¹ Wiliam Safran, “Diasporas in modern societies: Myths of homeland and return. Diaspora, 1”, 85. et al. (Colorado: University of Colorado, 1991). [cit. 2019-05-05]
https://www.academia.edu/5029348/Diasporas_in_Modern_Societies_Myths_of_Homeland_and_Return

²² Jolanta A. Drzewiecka a Rona T. Halualani, The Structural-Cultural Dialectic of Diasporic Politics, 347.

vlivem novelizace od r. 2017 zastupuje i repatriační funkci. Toho bylo dosaženo změnou mechanismu v dokazování svého původu, kdy namísto potvrzení polského občanství svého nebo svých předků bylo nově požadována národnost. Dalším prvkem, který dokazuje skrytý repatriační prvek KP je možnost nabytí trvalého pobytu po překročení polské hranice a dále konečně nárok na polské občanství po roce nepřerušovaného pobytu na polském teritoriu.

Diplomová práce bude rozebírat jednotlivé úrovně procesu přijímání těchto dvou zákonů a jejich reálnou aplikaci. Vzhledem k robustnosti právního systému bude zapotřebí nastínit i fungování ostatních institucí, jež měly vliv na finální podobu zákonů a jeho praktické fungování, které je často dotvářeno i neformálními procedurami. V předkládané práci se také pokusím zachytit rozdíl mezi proklamovanou funkcí zákonů a jejich aplikací na cílovou skupinu.

Stanovení výzkumné otázky

Diplomová práce si klade za cíl zodpovědět následující výzkumnou otázku: Je zavedení Karty Poláka humanitárním gestem vůči Polonii, nebo spíše prvkem, který má vyřešit demografické a hospodářské problémy Polska?

1. Repatriace Polonie

1.1. První repatriační vlna 1918 - 1924

Jak již bylo řečeno výše, současná polská populace čítá něco kolem 38 mil. obyvatel. Mimo ní se ale v různých částech světa nachází ještě zhruba 20 mil. Polská komunita, která má více či méně své kořeny v Polsku. V odborné literatuře je popisována jako „Polonia“, což je latinský termín pro Polsko.²³ Kromě početných komunit v USA, nebo ve státech Jižní Ameriky, které emigrovali převážně z vlastního přesvědčení, se ocitlo kolem 0,5-0,6 mil na území Ruska. Před první světovou válkou emigrovalo z území Polska kolem 5 mil. Poláků a toto období je současně charakteristické dramatickými změnami ve struktuře obyvatelstva, etnickém i demografickém rozložení a v neposlední řadě i turbulentními změnami v politické rovině. Na konci první světové války zůstala v bývalém SSSR velká skupina Poláků, jež byla charakteristická svou heterogeností i životními příběhy. Obecně je možné definovat pět skupin, které usilovaly o návrat do „domoviny“:

- odborníci, kteří byli delegováni carským Ruskem na práci „pro hospodářství“ a pracovní migranti a jejich potomci
- Poláci, kteří obývali oblasti bývalé I. Polské republiky
- Poláci, kteří působili v ruské armádě a po r. 1915 byli evakuováni dále na východ z oblastí s dominantním polským vlivem
- Osoby násilně přesídlené z oblastí královského Polska nebo západních gubernií Ruska v letech 1914-1915
- Exulanti, kteří byli po vypuknutí I. sv. války usvědčeni z protiruské činnosti a dále deportovaní civilní vězni z Rakouska-Uherska a Německa²⁴

²³ Bastian Sendhardt, „Theorizing the Karta Polaka“, *The Journal of Power Institutions in Post-Soviet Societies* [Online], Issue 18, 2017, 17.1.2018, cit. [2019-05-03.] Dostupné z: <http://journals.openedition.org/pipss/4348>. 16.

²⁴ Cezary Żołędowski, „Pierwsza repatriacja“. Powroty i przyjazdy osiedleńcze do polski ze wschodu po i wojnie światowej. In *Studia Migracyjne - Przegląd Polonijny* (Varšava: Uniwersytet Warszawski, 2017), 79-80.

Specifický charakter polské společnosti žijící za východní hranicí²⁵ a její silná katolická víra a důraz na polské tradice měly za následek zájem polského státu na urychleném zlepšení situace. V prvních letech po nabytí nezávislosti vycházely návrhy z federalistické koncepce státu Józefa Piłsudskiego, který propagoval spolek národních států Litvy, Lotyšska, Běloruska a Ukrajiny. Vzhledem k početné polské menšině v těchto státech by Polsko zaujalo pozici lídra regionu a zároveň disponovalo i lepším postavením vůči Sovětskému svazu. S narůstající agresí ze strany SSSR a její expanzivní politiky bylo upuštěno od federalistické koncepce, leč zájem na pomoci Polákům za východní hranicí stále trval. Konkrétním počinem měl být návrh ministra zahraničí Skirmuta, na jehož základě mělo být finančně podporováno polské školství a polská nakladatelství v Bělorusku a na Ukrajině. Rada ministrů přijala tento návrh v srpnu 1921 a současně si vytyčila dva okruhy svého zájmu: ochranu Poláků před násilnou rusifikací a zatraktivnění Polska jako destinace v očích etnických Poláků. Prostředkem, který měl proces uspíšit byl i plán vytvoření sítě diplomatických středisek v těchto státech, kde by měli Poláci možnost rozvíjet svou kulturu a jazyk. Pro totalitní režim SSSR, který se snažil vytvořit spíše prototyp sovětského člověka byla ale jakákoliv podpora polské menšiny nepřijatelným zásahem do vnitřních záležitostí.²⁶

Po neúspěšném konci projektu ministra Skirmuta se veškerá pozornost upnula k vyjednání co nejlepších podmínek v mírové smlouvě mezi Polskem, a Ruskem a Ukrajinou podepsané 18. března 1921 v Rize. Lze konstatovat, že Říšský mír byl vnímán polskou veřejností jako velký úspěch a faktické naplnění jednoho zájmového okruhu, tzn. ochrany Poláků před násilnou rusifikací. V prvním bodě článku VII. zajišťuje Rusko a Ukrajina osobám polské národnosti nacházející se na jejich teritoriu [...] všechny občanská práva, svobodný rozvoj kultury a jazyka, stejně tak jako vykonávání náboženských obřadů. To samé platí dle smlouvy i o osobách národnosti ruské nebo ukrajinské, které se nacházely na území Polska. Mimo jiné bylo smlouvou také potvrzeno, že Poláci mají nárok na užívání polštiny jako svého mateřského jazyka a možnost spravovat školství a rozvíjet kulturní svazek s Polskem – je až s podivem do jaké míry se smlouva podobala Evropské chartě regionálních či menšinových

²⁵ Pro občany žijící na území nástupnických států SSSR se používá termín Poláci za hranicí (Polsky: Polacy za granicą), zejména pro osoby přebývající nyní na teritoriu, které patřilo meziválečnému Polsku, tedy Litva, Bělorusko a Ukrajina. (Zdroj: Bastian Sendhardt, "Theorizing the Karta Polaka", odst. 16.)

²⁶ Artur Patek, II. Rzeczpospolita a Polacy za wschodnią granicą. In: *Państwo Polskie wobec Polaków na wschodzie*. (Krakow: Ośrodek Myśli Politycznej, Księgarnia Akademicka, 2000), 29-30.

jazyků z roku 1992.²⁷ V článku VII. dále obě strany garantují, že Poláci žijící v Rusku a na Ukrajině mají nárok na vykonávání katolických rituálů, nabývání movitých i nemovitých statků, které k tomuto účelu slouží, ale zejména možnost spravovat svůj vlastní náboženský život, jestliže nebude narušovat vnitřní pořádek státu.²⁸

Nedlouho poté, co Říšská smlouva vešla v platnost začalo být vládním a církevním představitelům zřejmé, že faktická stránka článku VII. bude mít s největší pravděpodobností naprosto jiný charakter. Vzhledem k tomu, že ve smlouvě nebyly uvedeny žádné sankce ani případný postup za neplnění závazků z ní vycházející, a ostatně ani specifikace co ve skutečnosti znamená „narušování vnitřního pořádku státu“, byl článek VII. spíše formálním gestem, který SSSR obratně využila k vylepšení svého jména v zahraničí. Diplomatická nota, již Varšava vyslala do Kremlu nejenže zůstala bez odpovědi, ale naopak ještě zvýšila represí etnických Poláků orgány SSSR.²⁹

Říšská smlouva rozebírala i repatriaci Poláků, resp. Ukrajinců a Rusů zpět do svých krajin. Na základě článku IX. měli nárok na návrat civilní a vojenští vězni, rukojmí, osoby internované, vyhnanci a uprchlíci ale také političtí emigranti, kteří měli dle čl. VI. nárok na naturalizaci. Článek VI. Říšské smlouvy uvádí, že plnoleté osoby, které měly před rokem 1918 ruské občanství ale byly evidovány v rejstříku obyvatelstva při sčítání lidu v tehdejší Polském království, mají nárok na naturalizaci.³⁰

Další možnost poté představovala druhá pasáž: Osoby, které se v době podepsání Říšského míru, nacházely na území Ukrajiny nebo Ruska a jsou schopny na základě státních dokumentů doložit svůj svazek s Polskem, mají nárok na vycestování a nabytí polského občanství. V případě, že nedisponovaly žádným státním dokumentem potvrzující jejich původ, měly mj. také nárok na naturalizaci za splnění následujících podmínek:

²⁷ Evropská charta regionálních či menšinových jazyků. Štrasburk, 5.11.1992. cit. [2019-05-03] https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/mezinarodni-dokumenty/charta_cz_1.pdf

²⁸ Dz.U. 1921 nr 49 poz. 300. Artykuł VII. Online. cit. [2019-02-10]. Dostupné z: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19210490300>

²⁹ Artur Patek, „II. Rzeczpospolita a Polacy za wschodnią granicą“, 31-32.

³⁰ Marta Sokołowska a Roman Wróbl, „Re-Patria. Polityka państwa polskiego“, Wspólnota Polska (Varšava: Wspólnota Polska, 2018), 9. cit. [2019-05-03]. Dostupné z: <http://www.wielkipowrot.wspolnotapolska.org.pl/files/RePatria.%20Polityka%20państwa%20polskiego%20i%20postawy%20społeczne%20wobec%20repatriacji.pdf>

- Podmínka zásluhy předků - doložit, že byli potomky účastníků válek o nezávislost Polska v letech 1830-1865
- Podmínka krve – doložit, že jsou potomky osob, které pobývali na území Polska do maximálně třetího pokolení
- Podmínka vlastních zásluh – doložit, že svým vlastním přičiněním, užíváním polského jazyka jako svého mateřského a vychováním svých potomků v Polštině cítí pouto k Polsku.³¹

Lze konstatovat, že repatriace polských obyvatel ze SSSR byla již od počátku značně komplikovaná. Hospodářství Sovětského svazu se po I. sv. válce nacházelo v troskách, a proto usilovalo o co nejvyšší počet obyvatel, který by mu zajistil rychlou obnovu země. Z tohoto důvodu byla většina žádostí o repatriaci zamítnuta – nejčastěji s odůvodněním absence znalosti polského jazyka, nebo dokumentů dosvědčujících, že žadatel, resp. jeho potomci žili na území bývalého Polského království.³²

Organizaci repatriace do Polska po ukončení první světové války měl v dikci Státní úřad ve věci návratu válečných zajatců, uprchlíků a pracovníků³³, jež byl založen 16. prosince 1918 dekretem Státního přednosty. Jeho hlavní agendou byla příprava podmínek pro příjezd zajatců, organizace transportu do Polska, a ve spolupráci s Ministerstvem zahraničních věcí i přesun těch, jež neměli adekvátní dokumenty k pobytu v Polsku. Tento Úřad podléhal přímo Radě ministrů, která pro něj současně schvalovala i rozpočet. Státní úřad ve věci návratu válečných zajatců, uprchlíků a pracovníků byl již od počátku zamýšlen jako orgán dočasný – v listopadu 1920 proto přešel pod správu Emigračního úřadu při ministerstvu práce a sociální péče.³⁴ Vzhledem k neshodám obou vlád v otázkách repatriace a reálného počtu osob polského původu v SSSR byla v této době založena i Repatriční delegace polské republiky, jejímž úkolem bylo vydávat stanoviska k individuálním případům repatriantů a zmapovat

³¹ Robert Wyszynski, „Przesiedlenia ludności polskiej z ZSRR w latach 1920–1960“, In: Studia BAS Nr 2(34) 2013, (Varšava: Biuro analiz i dokumentacji, 2013) 107, 111.

srov. Marta Sokołowska a Roman Wróbl, „Re-Patria. Polityka państwa polskiego“, 9-10.

³² SOKOŁOWSKA Marta, WRÓBL Roman. „Re-Patria. Polityka państwa polskiego“ 10.

³³ Państwowy Urząd ds. Powrotu Jeńców, Uchodźców i Robotników

³⁴ V meziválečném období postupně klesala role a důležitost repatriace jako takové a do popředí se dostávala emigrace resp. reemigrace Poláků, která byla způsobena extrémním nárůstem populace a jejímu stěhování do měst spojeném s vysokou nezaměstnaností.

skutečný počet osob. Delegace došla k závěru, že je zapotřebí pomoci celkem 40 tis. válečným vězňům a dalším 1,2 mil. repatriantům, kteří se nacházeli na území SSSR nedobrovolně.

Na základě mezivládních dohod byly na místech s nejvyšší koncentrací osob polského původu zřízeny Smíšené komise ve věci repatriací³⁵, které zodpovídaly za přípravu podkladů k repatriaci a měly současně právo zjišťovat v jakých podmínkách žijí váleční zajatci a vyvíjet tlak na zlepšení situace.

V první etapě, která byla ukončena již na konci roku 1921 byli repatriováni váleční zajatci, následováni civilními zajatci a internovanými osobami. Následující etapa, jež měla trvat do ledna r. 1923, byla jednostranně ukončena sovětskou stranou s odůvodněním nedostatečného zájmu repatriantů. Po diplomatické roztržce bylo nakonec rozhodnuto o prodloužení repatriací do roku 1924. Polská strana usilovala o návrat Poláků z oblastí Sibiře, dálného východu a Mandžuska, kde se dle jejich odhadů mělo stále nacházet kolem 40-50 tis. Poláků. Na tyto oblasti se totiž nevztahovala Řižská smlouva, neboť na ně bylo v době podpisu smlouvy nahlíženo jako na území Republiky dálného východu – po nátlaku Polska na SSSR byl sice rozšířen okruh o tyto osoby, nicméně Poláci, kteří by z toho mohli mít prospěch se většinou o této možnosti vůbec nedozvěděli.³⁶ To byl ostatně i důvod pro zřízení čtyř repatriačních středisek,³⁷ které měly v daných oblastech informovat o možnosti repatriace a pomoci s administrativní stránkou procesu.³⁸ Na základě dostupných informací³⁹ bylo do roku 1924 repatriováno 1,264 mil. obyvatel, z čehož Poláci tvořili zhruba 469 tis. – zbytek představovali Ukrajinci a Bělorusové (65 %) a tzv. optanti ruského původu (25 %).⁴⁰ Na území bývalého SSSR tou dobou nadále zůstalo dle různých odhadů od 0,9 do 1,5 mil. Poláků, zejména na území Ukrajiny a Běloruska.⁴¹ Po uzavření oficiálních cest k repatriaci zbýval

³⁵ Komisje Mieszane do spraw Repatriacji.

³⁶ Robert Wyszyński, „Przesiedlenia ludności polskiej“, 110.

³⁷ Placówki repatriacyjno-opcyjne. Na území evropské části Ruska byly zřízeny dvě střediska v Moskvě a Petrohradu. V oblastech dálného východu fungovali dvě střediska v Čitě (Czyta) a v Novosibirsku (Nowosybirsk). Nezávisle na těchto institucích pracoval dále Polský záchraný komitet, který se snažil zejména o evakuaci válečných sirotků. (Zdroj: SOKOŁOWSKA Marta, WRÓBL Roman. „Re-Patria. Polityka państwa polskiego“, 10.)

³⁸ SOKOŁOWSKA Marta, WRÓBL Roman. „Re-Patria. Polityka państwa polskiego“, 10.

³⁹ Sovětský svaz prezentoval 1,1 mil. repatriantů. (Zdroj: Artur Patek II. Rzeczpospolita a Polacy za wschodnią granicą, 33.)

⁴⁰ Artur Patek, „II. Rzeczpospolita a Polacy za wschodnią granicą“, 38.

⁴¹ Robert Wyszyński, „Przesiedlenia ludności polskiej“, 111.

Polákům jediný způsob návratu domů – ilegálním překročením hranice. Sovětská strana vydala stanovisko o ukončení repatriací až v dubnu 1936 s odůvodněním, že všechny osoby, které na ni měly zájem již tak učinily a v SSSR zůstali pouze lidé, kteří se rozhodli zde setrvat.⁴² Polská strana měla také značně zúžený manévrovací prostor z důvodu geografické polohy mezi Německem a Sovětským svazem. Svou diplomacií proto usilovala o to, aby vztahy mezi těmito hegemony byly co nejlepší a tím nenarušili integritu svého státu.⁴³

1.1.1 Legislativní ukotvení repatriace

Situace v Polsku i nástupnických státech SSSR byla značně komplikovaná nejen kvůli posunům hranic, ale i z důvodu samotné příslušnosti občanů do daného státu s důrazem na občanství a národnost. Zásadní význam pro zkoumání legislativních aspektů repatriční politiky je samo vymezení termínů ve smyslu předmětu – repatriace, resp. migračního aktu, a subjektu – repatrianti, resp. skupina osob navracejících se domů. Ve zkoumaném období neexistovaly ale pro tyto termíny žádné definice, přestože se s nimi hojně setkáváme v právních dokumentech PRL.⁴⁴

Vzhledem k mnoha problémům, se kterými se musela druhá Polská republika potýkat, byl Zákon o polském občanství přijat až 20. ledna 1920. Ten specifikoval způsoby nabytí polského občanství: narozením, povolením (pol: *uprawnienie*), uznáním, adopcí (v případě válečných sirotek), sňatkem (Poláka s cizinkou), přidělením občanství od veřejného úřadu, nebo přijutím do výkonu vojenské povinnosti, resp. předchozích zásluh.⁴⁵ Tehdejší zákonodárci nekladli velký důraz na repatriaci jako takovou, protože podle Marciniaka tvůrci zákona nechtěli „množit jednotlivé právní tituly“, ale spíše se zaměřit na vytvoření homogenního polského národa.⁴⁶

⁴² SOKOŁOWSKA Marta, WRÓBL Roman. „Re-Patria. Polityka państwa polskiego“, 11.

⁴³ Artur Patek, „II. Rzeczpospolita a Polacy za wschodnią granicą“, 32,38.

⁴⁴ M. Kurenda, Polityka repatriacyjna Polski. Zarys ewolucji rozwiązań instytucjonalno-prawnych w latach 1918 – 1998. (Kancelaria sejmu biuro studiów I ekspertyz: 7/1999), 7. cit. [2019-05-03]. Dostupné z: http://biurosej.gov.pl/teksty_pdf_99/e-188.pdf

⁴⁵ Ustawa z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego. cit. [2019-05-03]. Dostupné z: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19200070044>

⁴⁶ Wojciech Marciniak, „Uwagi o kontekstach znaczeniowych pojęcia „repatriacja“ (Łódź: Uniwersytet Łódzki, Wydział Filozoficzno-Historyczny, 2017), 79-80. cit. [2019-05-03] <http://dx.doi.org/10.18778/2080-8313.18.05>

Specifické postavení v otázce naturalizace měla i nově schválená polská ústava z 17. března 1921, podle níž existují, na rozdíl od zákona o občanství, pouze dva způsoby nabytí občanství – narozením a přidělením (nadanie). Osobám, které byly po návratu do Polska schopni doložit svůj polský původ a současně se zřekly svého dosavadního občanství (dvojitě občanství nedovolovala ústava) byl určen druhý jmenovaný, privilegovaný způsob nabytí občanství administrativním rozhodnutím o uznání. Mimo prokázání svých předků stanovoval zákon ještě dodatečné podmínky: přihlásit se svým chováním a skutky k polské národnosti, nebo prokázat svoji „polskość“⁴⁷

1.2. Druhá repatriační vlna – 1944-1948

Další vlnu deportací přinesl začátek druhé sv. války. V letech 1940 - 1941 proběhly celkem čtyři vlny, které zahrnovaly (eufemisticky nazýváno evakuací) transfer obyvatelstva z Ukrajinské a Běloruské lidové republiky, stejně tak jako Poláků z baltských států.⁴⁸ V případě druhé Polské republiky v souvislosti se ztrátami jejích východních území lze hovořit o „znovuzrození“ nového Polského státu v nových hranicích. Právě tyto území byly před vypuknutím druhé světové války součástí tajného paktu Ribbentrop-Mołotow z 23.srpna 1939. V souladu s ním anektovali Sověti východní část Polska a navzdory mezinárodnímu právu udělili jeho obyvatelům sovětské občanství.⁴⁹

Lze konstatovat, že charakter repatriace na sklonku druhé světové války byl v závislosti na daném teritoriu a obyvatelstvu organizovaný, stejně tak jako neorganizovaný spojený s násilným a divokým odsunem. To byl zejména případ východních Kresů, a výjezdů Poláků z Wileńszczyzny, Volyně, nebo Podolí. Ve velmi nepřehledném prostředí utíkali Poláci před ukrajinskými nacionalisty, kteří se je snažili po dlouhou dobu neúspěšně ukrajinizovat.

⁴⁷ M. Kurenda, *Polityka repatriacyjna Polski*, 7-8.

⁴⁸ Elżbieta Świdrowska, „Repatriacja do polskich gmin – realia i wyzwania“, 17. et al. (Krakov: Instytut Wschodnich Inicjatyw, 2016).

⁴⁹ Na základě dekretu Prezidia nejvyšší rady SSSR z 29. listopadu 1939 (Zdroj: Wojciech Marciniak, „Uwagi o kontekstach znaczeniowych pojęcia „repatriacja“, 84.)

Odhaduje se, že ve zmíněném období se na Polské teritorium přesunulo kolem 200 tis. mužů a žen.⁵⁰

Na přípravě přesunů, které měly mít organizovaný charakter, měly velký vliv organizace⁵¹, které již v průběhu války analyzovaly celou situaci: Mezinárodní organizace práce a Spojenecká rada poválečné rekonstrukce.⁵² Ta spolupracovala především s exilovým ministerstvem práce a společné péče v Londýně. Cíl, který deklarovala Správa Spojených národů pro pomoc a obnovu (UNRRA) byl, aby přesuny proběhly „*bez hladu, anarchie a infekci*“. V říjnu 1944 se ale ukázalo, že polské organizace zodpovědné za repatriaci, neměly dostatek ověřených informací z východní fronty, nebo to, že pracovníci Vládního úřadu pro repatriaci⁵³ nebyly dostatečně proškoleni a seznámeni s novými zákony týkajícími se evakuace. Důležité je také podotknout, že přesuny polských občanů ze SSSR nebyli pro nový stát prioritou, neboť se musel zabírat zejména vnitřní migrací na nová západní území, jež přímo ovlivňovali stabilitu a udržitelnost nových hranic.⁵⁴

V letech 1944-1948 přibylo ze Sovětského svazu celkem 1 517 983 repatriantů, přičemž nejvyšší počet připadal na roky 1945-1946 kdy v několika vlnách dorazilo kolem 1,3 mil. repatriantů. Většinu z navrátilců představovali lidé z oblastí Ukrajinské lidové republiky (51,8%), Běloruské lidové republiky (18,08%), Litevské lidové republiky (12,9%) a ostatních států bývalého SSSR (17,1%)⁵⁵ Od roku 1948 docházelo ještě k občasným evakuacím několika desítek sirotků, nicméně pouze do r. 1953, kdy byly všechny formy přesídlení již ukončeny.⁵⁶

⁵⁰ Andrzej Sakson, "Cztery fale repatriacji ze Wschodu", 206-207. In: Polityczne i społeczne aspekty wielokulturowości, Migracje i mniejszości. (Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2016) cit. [2019-03-20] Dostupné z:

https://www.academia.edu/34492729/Przyzwolenie_wobec_uczestnictwa_mniejszości_w_sporcie._Muzułmanin_w_reprezentacji_Polski

aspekty wielokulturowości. Migracje i mniejszości. srov. Timothy Snyder, Europe between Hitler and Stalin, 128-130 (Londýn: Vintage, 2011).

⁵¹ Polský výbor národního osvobození jmenoval na podzim 1944 Národní repatriační úřad a Úřad hlavního zmocněnce ve věci evakuace. Tyto dvě instituce se poté v následujícím roce spojili v Generálního zmocněnce vlády pro správu repatriace v jehož dikci byly poté i podružné instituce: Státní úřad pro repatriaci polských obyvatel ze SSSR a Státní úřad pro repatriaci polských obyvatel ze Západu. (Zdroj: Wojciech Marciniak, „Uwagi o kontekstach znaczeniowych pojęcia „repatriacja“, 84)

⁵² Międzynarodowa Organizacja Pracy i Międzysojuszniczy Komitet Powojennej Rekonstrukcji

⁵³ Państwowy Urząd Repatriacyjny (Zdroj: M. Kurenda, Polityka repatriacyjna Polski, 6-7)

⁵⁴ M. Kurenda, Polityka repatriacyjna Polski, 5-6.

⁵⁵ Andrzej Sakson, "Cztery fale repatriacji ze Wschodu", 208.

⁵⁶ Andrzej Skrzypek, O drugiej repatriacji Polaków z ZSRR (1954-1959), et al. (Olštýn: Kwartalnik Historyczny, 1991), 63-64. [cit. 2019-05-07]

https://www.academia.edu/3134573/O_drugiej_repatriacji_Polaków_z_ZSRR_1954-1959_

Organizačně vycházely repatriace z Lublinské dohody mezi Polským výborem národního osvobození (PKWN) a vládami Ukrajinské a Běloruské lidové republiky, které byly uzavřeny 9. září 1944 a o několik dní později i s Litevskou lidovou republikou. Jak již bylo dříve řečeno, v rámci právní formulace se nejednalo o repatriaci, nýbrž o evakuaci. Občané výše uvedených států byli tímto oprávněni „evakuovat se“ na teritorium svých států, stejně tak jako Poláci a Židé (disponující polským občanstvím před 17. říjnem 1939) měli možnost navrátit se do svých krajín.⁵⁷ Zajímavostí je, že již v této době byli oprávněni rodinní příslušníci a blízcí příbuzní, byť s jinou národností, doprovázet repatrianta v evakuaci. Kvůli nedostatečnému povědomí o této možnosti byl termín pro evakuaci několikrát prodloužen, po ukončení II. sv. války byla následně obdobná dohoda dodatečně uzavřena i se Sovětským svazem.⁵⁸ Tehdejší komunistický režim využil repatriace etnických Poláků pro své účely a prezentoval ji jako vstřícné gesto kooperace lidových republik a nový začátek na znovuzískaných územích (ziemie odzyskane) Polska.⁵⁹

Pro hladší průběh repatriace byly zřízeny okresní repatriační úřady, jež zajišťovaly organizační stránku. Stanovily např. hraniční přechody, přes které projížděli transporty s vysídlenci a které současně respektovaly tzv. rovnoběžkové schéma. Podle něho byli Poláci dopraveni do míst, která jim byla klimaticky i sociálně blíže nežli ostatní regiony. Proto skončili evakuovaní Poláci z Galicie a Volyně v oblastech spodního Slezska, nebo ti ze Severovýchodních Kresů v oblastech vojvodství Lubušského, Pomořského nebo Varmijsko-mazurského.

Je důležité také poznamenat, že většina „Kresovanů“ snášela ztrátu východních území jen velmi těžce a byla spojena s určitým pocitem viny a bezmoci. Křivdu dávali za vinnu Sovětskému svazu a komunistické vládě, která se svou politikou vůči SSSR nedostatečně vymezila proti expanzivní Sovětské politice.⁶⁰ Současně se odhaduje, že zhruba polovina Poláků zůstala na území Litevské, Běloruské a Ukrajinské sovětské republiky, kteří předtím žili na teritoriu II. Rzeczpospolity.⁶¹

⁵⁷ Andrzej Sakson, „Cztery fale repatriacji ze Wschodu”, 206-207.

⁵⁸ M. Kurenda, Polityka repatriacyjna Polski, 9.

⁵⁹ Wojciech Marciniak, „Uwagi o kontekstach znaczeniowych pojęcia „repatriacja“, 83.

⁶⁰ Andrzej Sakson, „Cztery fale repatriacji ze Wschodu”, 208-2019.

⁶¹ Elżbieta Świdrowska, „Repatriacja do polskich gmin – realia i wyzwania“, 18. et al. (Krakov: Instytut Wschodnich Inicjatyw, 2016)

1.2.1. Legislativní ukotvení repatriace

Právním základem pro přesun polské populace z východu po ukončení bojů druhé světové války byly tři dohody uzavřené mezi Polským výborem národního osvobození a vládami třech sovětských republik – běloruské, ukrajinské a litevské. Tým pod vedením Edwarda Osóbki-Morawskiego vyjednal 9. a 22. září 1944 smlouvu o oboustranném transferu osob s dodatkem, že osoby směřující do Polska jsou výhradně Poláci. Navzdory tomu, že již v prvním článku dohody se zmiňuje, že přesídlení podléhají jak Poláci tak i Židé, resp. každý, kdo před 17. zářím 1939 obýval území polského teritoria. Po příjezdu do Polska byly poté naturalizovány na základě repatriačního zákona z r. 1920, neboli uznáním.

Problematické se v tomto ohledu ukázaly být osoby, které se z jakýchkoliv důvodů nemohly vrátit zpět do Polska a současně jim bylo přiděleno sovětské občanství. Podnětem k úvahám se stalo rozhodnutí Sovětského svazu z 10. srpna 1944 o všeobecné amnestii pro obyvatele Polské republiky, kteří se vyskytovali na území Sovětského svazu. Vzhledem k tomu, že drtivá většina z nich již polské občanství ztratila, neměla tato amnestie hlubší význam. Na tuto skutečnost upozorňoval i tehdejší polský velvyslanec v Sovětském svazu (1945-1946) prof. Henryk Raabe, jež ve svých dvou zprávách (Vánoční a Velikonoční report) argumentuje, aby bylo Polákům navráceno jejich občanství a současně umožněno navrátit se do polského teritoria. Bohužel se i tento apel setkal s neúspěchem a Sověti si stáli za svým vlastním přístupem k řešení nastalého problému. Nakonec v červnu 1945 došlo k podpisu dohody mezi SSSR a Polskou republikou o migraci etnických Poláků ze SSSR. Díky úzké spolupráci Polského velvyslance v Kremlu a Sovětské strany je dohoda považována za nejúspěšnější a sovětskou stranou byla po většinu doby i dodržována. Vzhledem k rozsáhlosti území odkud se měli etničtí Poláci navracet, bylo Polskou vládou rozhodnuto o dosazení hlavních zplnomocněnců do spádových oblastí regionů – v Lucku pro Ukrajinu, v Baranavičy pro Bělorusko a ve Vilniusu pro Litvu.⁶²

Přestože se fakticky jednalo o repatriaci, nebylo toto slovo v dokumentu ani jednou užito. Z důvodu dosažení co nejrychlejšího konsenzu přistoupila Polská strana na termín evakuace. Tento výraz byl použit i pro instituci založenou právě výše zmíněnou dohodou, tj. Smíšenou polsko-sovětskou komisí ve věci evakuací, pod níž měl celý proces institucionálně

⁶² Andrzej Sakson, "Cztery fale repatriacji ze Wschodu", 208.

spadat. Současně s tím byl návrat spojený s určitou kontinuitou, neboť si zájemci museli nejprve požádat o změnu občanství ze sovětského na Polské a až poté měli možnost přesunout se fyzicky na polské teritorium. Podle Marciniaka jsou ale oba výrazy chybné a operovat by se mělo spíše s termínem „návrat“, který nejlépe reflektuje tehdejší události. Dohoda mířila totiž pouze na Poláky a Židy, kteří byli v letech 1940-1941 deportováni (podle stavu z 17. října 1939) – na základě dohody měli sice nárok vrátit se na původní teritorium před posunem hranic, ve většině případů jim však nebylo umožněno překročit hranice a proto byli nuceni usadit se v lidových republikách na východ od nových polských hranic. Ve světle tehdejších událostí lze tuto dohodu vnímat jako úspěch, faktem ale zůstává, že Poláci měli na průběh repatriace marginální vliv.⁶³

Posledním krokem ze strany SSSR v červenci 1945 byla dohoda mezi tehdejší vládou národní jednoty RP a vládou SSSR o právu na změnu sovětského občanství osobám polské nebo židovské národnosti žijícím v SSSR a jejich evakuaci do Polska a dále o změně polského občanství osobám národnosti ruské, ukrajinské, běloruské, a litevské pobývajících na území Polska. Situace se začíná měnit v listopadu 1945, kdy nejvyšší rada SSSR vydala dekret, na základě kterého mohou Poláci znovu nabýt Polské občanství v momentě opuštění jeho hranic. Díky tomu, že vláda SSSR měla absolutní kontrolu nad přeshraničním transitem, byl tento dekret spíše diplomatickým gestem, než aby měl faktický význam pro etnické Poláky. Polská vláda mohla poté jen formálně uznat repatrianty jako její obyvatele.⁶⁴

Na základě výše uvedených informací lze konstatovat, že v tehdejších podmínkách a nestálém geopolitickém prostředí v jehož důsledku bylo přinuceno repatriovat více než tři miliony Poláků, byl zákon o občanství z r. 1920, a zejména jeho „instituce individuálního uznání za polského obyvatele“ nefunkční a nutně vyžadoval změnu. Uznání statutu repatrianta a s tím spojeného občanství bylo spojeno s celou řadou výhod. Jako důsledek pozemkové reformy měli tito lidé možnost po válce bezúplatně obdržet zemědělskou usedlost, resp. půdu, mezi lety 1944-1946 měli dokonce nárok na nemovitost v ekvivalentu finančních rezerv, které měli před válkou.

⁶³ Wojciech Marciniak, „Uwagi o kontekstach znaczeniowych pojęcia „repatriacja“, 86.

⁶⁴ Wojciech Marciniak, „Uwagi o kontekstach znaczeniowych pojęcia „repatriacja“, 86.

1.3. Třetí repatriční vlna 1956-1959

Na počátku roku 1955 se postupně začalo otevírat „okno příležitosti“ pro druhou vlnu repatriací. Největší podíl na tom má bezpochyby postupná přeměna státního zřízení v SSSR po smrti Stalina, stejně tak jako XX. sjezd Ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu (ÚV KSSS), který se konal v únoru r. 1956.⁶⁵ Politické dění v Polsku se na tomto procesu podílelo zhruba stejným dílem: důležité je zmínit zejména Poznaňské povstání z června 1956, které zafungovalo jako spouštěč k destalinizaci Polska a nástupu (přinejmenším na počátku) reformního proudu pod vedením Władysława Gomułky.⁶⁶ Ten si chtěl s blízcími volbami vylepšit reputaci občanů a v listopadu r. 1956 odjel na oficiální cestu do Moskvy, kde představil řadu otázek týkající se Sovětsko-polských vztahů, mezi nimiž hrála otázka repatriace a návratu politických vězňů hlavní roli. Vzhledem k tomu, že Sovětská strana reagovala s porozuměním na Gomułkovo argumentaci, došlo po krátkém jednání již v březnu 1957 k podpisu Dohody o repatriaci mezi těmito dvěma státy.⁶⁷

Nově uzavřená smlouva se SSSR o „načasování a způsobu další repatriace osob polské národnosti ze SSSR“ z března 1957 vycházela z predispozice, že repatriant nemusí mít v Polsku žádné příbuzné. Polské hospodářství nebylo ale připraveno na překotný zájem repatriantů a mělo velké problémy finančně pokrýt celý proces, zejména jeho bytovou politiku. To byl i důvod schválení nového usnesení Rady ministrů z května téhož roku o změně systému v přidělování zemědělských objektů. Nově měli jak repatrianti, tak i vesnické obyvatelstvo za tyto usedlosti platit poměrnou částku. Kolem 1,5 % repatriantů shledalo svou finanční situaci natolik špatně, že podali dodatečnou žádost o reemigraci do Sovětského svazu. Přestože z těchto žadatelů nakonec Polsko opustilo jen marginální množství etnických Poláků, byl to vhodný prostředek k vykonání „soft power“ na zastupitele daných oblastí.⁶⁸

Lze konstatovat, že tato „druhá vlna repatriantů“ měla horší predispozice pro repatriaci, než ta poválečná (1945-1955), především z důvodu masivní kolektivizace a

⁶⁵ XX. sjezd ÚV KSSS navázal na rozkaz generála S. Krugłowa z května 1955 ve věci repatriace vězňů z lidově demokratických států. Vedení Polské lidové republiky navrhli propuštění válečných vězňů a urychlení celého procesu. V této souvislosti byl proto opět jmenován zplnomocněnec PLR ve věci repatriace, jehož funkce zanikla v r. 1951. Pro propuštěné vězně poskytoval materiální pomoc, ale vydával také repatriční karty. (Zdroj: Robert Wyszyński, „Przesiedlenia ludności polskiej“, 122.)

⁶⁶ Andrzej Sakson, „Cztery fale repatriacji ze Wschodu“, 209.

⁶⁷ Robert Wyszyński, „Przesiedlenia ludności polskiej“, 122.

⁶⁸ M. Kurenda, Polityka repatriacyjna Polski, 15-16.

nedostatku kapitálu uvnitř Polska. I to může být důvodem, proč se repatrianti více sdružovali ve skupinách a analogicky k tomu se i hůře integrovali do většinové společnosti. Např. výzkum Kazimierza Żigulskiego došel k závěru, že pouze 72 % rodin repatriantů v této vlně používalo doma polštinu jako první jazyk. Celkem jich v horizontu pěti let (1955-1960) přibýlo do Polska kolem 257 tis. (97 % z býv. SSSR) – přesto zde ale za dané období bylo vykázáno negativní migrační saldo – zejména kvůli emigraci do Německa, kolem 264 tis. obyvatel nebo do Izraele – cca 50 tis. obyv.⁶⁹ Ve srovnání s předchozí vlnou bylo tedy repatriováno mnohem méně lidí, což bylo způsobeno především přebujelým byrokratickým systémem, nedostatkem pružnosti lokálních orgánů, ale i nedostatkem informací a čekání na rozhodnutí „shora“.⁷⁰

1.3.1 Legislativní ukotvení 1956-1959

Se zvyšujícím se počtem repatriantů na území Polska již nebylo možné pracovat se zákonem o státním občanství z r. 1920 a zejména s jeho institucí udělení. Z tohoto důvodu byl představen nový zákon, který zavedl pro repatrianty zvláštní právní titul, ale také na rozdíl od předchozí verze lépe specifikoval termín „repatriant“. V letech 1951-1957 vydávalo prezidium Rady Ministrů, nebo Ministerstvo zahraničí nařízení pro každý dokument, jež byl ze strany státního aparátu v souvislosti s repatrianty vydán, které ho definovalo pro daný význam. V souvislosti s novým zákonem byly Vládním zplnomocněncem ve věci repatriace určeny dokumenty, na základě kterých mělo být rozhodováno o statutu uchazeče o repatriaci. Reálně měli nyní repatrianti ze SSSR možnost využít pro příjezd do Polska jen „potvrzení o příjezdu do Polské lidové republiky“, jež vydávali státy v Sovětském svazu jako potvrzení sovětského občanství, nebo konzulární pas, vystavený od polského konzula na území SSSR. Ti, kteří nemohli doložit jeden z těchto dokumentů, neměli nárok na repatriační statut a jejich žádost byla zamítnuta.⁷¹

⁶⁹ Andrzej Sakson, „Problemy adaptacji i stabilizacji społecznej ludności z Kresów wschodnich II Rzeczypospolitej na Warmii i Mazurach po 1945 roku“, 106. In: Instytut Zachodni, Przegląd Zachodni, nr 3, 1997. (Poznań: Przegląd Zachodni, 1997) cit. [2019-04-05]. Dostupné z: http://www.archiwumpz.iz.poznan.pl/Content/7943/C_II_472-C_II_473BP-1997_3-70.pdf

⁷⁰ M. Kurenda, Polityka repatriacyjna Polski, 16.

Dohoda o načasování a způsobu další repatriace osob polské národnosti uzavřená mezi SSSR a Polskem z května 1957 byla bezpochyby nejdůležitějším právním aktem vymezující okruh repatriantů. Podle zákona (1. čl.) mají nárok na repatriaci a polské občanství ti, kteří jim disponovali po 17. říjnu 1939, zatímco jejich rodinní příslušníci mají právo volby (pod podmínkou, že jsou jiné než polské, nebo židovské národnosti) mezi sovětským a polským.⁷²

1.3.2. Repatriace ze západu

Neúspěchy na poli repatriace z východních území přiměly v létě r. 1955 tehdejšího I. sekretáře Centrálního rady Polské Sjednocené Národní Pracovní Strany Bolesława Bieruta k vyhlášení programu na repatriaci 1,5 mil. Poláků ze západních zemí. Tato událost byla spojena s velkou propagandistickou akcí v oblastech po celém světě, kde žily polské menšiny. Současně s tím byla vyhlášena i amnestie pro všechny, kdo se repatriuje do 22. července 1957. Bierutům tým využíval k šíření informací polské konzuláty od Austrálie po Jižní Ameriku, dokonce byla spuštěna i rádiová stanice Kraj vyzívající váhající etnické Poláky k návratu nebo bylo započnuto s vydáváním periodika „Biuletyn rozgłośni Kraj“, jež si taktéž kladl za cíl zatraktivnit Polsko v očích jeho emigrantů. . Nic z výše zmíněného ale nemělo úspěch a v letech 1945-1949 se repatriovala pouze 3% z Poláků žijících na západě, tj. kolem 7,7 tis. obyvatel celkem.⁷³ Vzhledem k tomu, že velké množství etnických Poláků žilo stále i za východní hranicí, upínala vláda své snahy i do spolku „Polonia“, jež byl roku 1959 přejmenován na „Towarzystwo Łączności z Polonią Zagraniczną Polonia“ a usiloval o navázání kontaktů s centry emigrantů ve státech Sovětského svazu.⁷⁴

V srpnu 1955 bylo rozhodnuto o započítání prací, které měly za cíl „náležitě přivítat navracející se etnické Poláky ze západu.“ Již v říjnu téhož roku, pravděpodobně kvůli

⁷¹ Andrzej Skrzypek, O drugiej repatriacji polaków z ZSRR (1954-1959), et al. (Olštýn: Kwartalnik Historyczny, 1991), 66. [cit. 2019-05-07]

⁷² Andrzej Skrzypek, O drugiej repatriacji polaków z ZSRR (1954-1959), et al. (Olštýn: Kwartalnik Historyczny, 1991), 67-68. [cit. 2019-05-07]

⁷³ M. Kurenda, Polityka repatriacyjna Polski, 12-13.

⁷⁴ Robert Wszyński, „Przesiedlenia ludności polskiej“, 108-109.

nevelkému úspěchu dosavadního plánu, bylo rozhodnuto o rozšíření programu na nově příchozí ze všech částí světa, kteří dorazili do Polska od r. 1955. Součástí programu byly následující výhody:

- úhrada nákladů spojených s přesunem do Polska a odpuštění celních poplatků
- možnost (i právo) setrvání v centrech repatriantů do nalezení stabilního zaměstnání a bytu
- přiděl bytu a pracovního místa na základě kvalifikace repatrianta
- bezplatná lékařská péče do doby nalezení stabilní práce
- jednorázová výplata 1000 zł na rodinu a stejnou částku za každého rodinného příslušníka. Jestliže se navíc repatriant po příjezdu nacházel ve špatném materiálním, nebo finančním stavu, mohl zažádat o speciální příspěvek na ošacení ve výši 1000 zł⁷⁵

Prováděcí část programu byla v dikci Vládního zplnomocněnce ve věci repatriace, který prováděl i pravidelné kontroly. Nedílnou součástí programu byla i nařízení tří ministerstev, které spravoval Vládní zplnomocněnec ve věci osidlování spadající pod Ministerstvo zemědělství; Ministerstvo pro místní rozvoj, v jehož dikci byla především bytová politika pro repatrianty a Ministerstvo vzdělanosti, které zodpovídalo za vzdělávání potomků repatriantů.⁷⁶

Legální základ pro tento zákon bylo nařízení č. 96 Ministerstva práce a sociální péče z 10. října 1955. Několik dní poté muselo ministerstvo řešit i problém s vyplácením důchodů, které doposud nebylo nikterak harmonizováno. Po krátké diskuzi padlo rozhodnutí, že pro repatrianty ze zemí Sovětského svazu bude stát hradit jejich plnou výši vyplácenou v zemi původu a dodatečných 100% jeho hodnoty jako bonus od státu. Pro repatrianty ze západních zemí platily ale jiné podmínky, neboť Polsko potřebovalo „tvrdou měnu“ pro zahraniční obchod. V tomto případě byl uhrazen celý důchod s aktuálním devizovým kurzem a 200-250% dodatečné částky. Cílem tehdejší vlády bylo získat lepší podmínky pro směnu kurzu, než nabízel černý trh. Takto výhodné podmínky byly dané především tehdejší atmosférou ve společnosti, jež do jisté míry reflektovala i tehdejší garnitura. Ta se svou politikou snažila

⁷⁵ M. Kurenda, *Polityka repatriacyjna Polski*, 18-19.

⁷⁶ M. Kurenda, *Polityka repatriacyjna Polski*, 19.

kromě partikulárních hospodářských zájmů i o vstřícné gesto. Se zvyšujícím počtem žádostí bylo poté v roce 1957 rozhodnuto o radikálním snížení příspěvků na osídlení se, ale současně také o zkrácení maximální čekací doby v repatriačních centrech na 30 dní.⁷⁷

Dalším cílem vlády bylo i dosídlení nových území na západě Polska a nastartování zdejšího hospodářství. Z tohoto důvodu byli repatrianti, kteří se rozhodli usadit v této oblasti zproštěny placení všech daní na období jednoho roku v případě, že v těchto místech vytvářeli hospodářskou činnost.

I přes postupné omezování financí garantovaných repatriantům, spotřebovával stát nadále obrovské množství prostředků. V průběhu roku 1958 byly proto u příležitosti uvedení nové bytové politiky změněny i podmínky pro repatrianty. Nově se státní příspěvek na přesun do Polska vyplácel pouze lidem nacházející se ve špatné sociální a finanční situaci a vyplácen byl až po nastěhování do určených míst ve splátkách na dva roky. Dalším výraznou změnou v neprospěch repatriantů bylo ukončení bezúplatného přidělování nemovitostí státem. Nově se tyto nemovitosti prodávali za tržní cenu s možností rozložení splátek na 20 let s úrokem 1%.

Součástí změn v organizaci bylo i květnové založení meziresortní komise, jež měla usnadnit a urychlit komunikaci mezi činnými orgány a ministerstvy. Její fungování se ale neověřilo, neboť za více jak roční fungování nevydala žádné stanovisko a její přínos byl proto velmi sporný. Tento problém měla vyřešit později založená instituce Centrální repatriační aparát, jež přejal agendu meziresortní komise a dále ji rozšířil i na repatriaci ze západních zemí.⁷⁸

Problém, se kterým se Polsko nadále potýkalo, bylo i určení podmínek pro repatrianty, kteří opětovně žádali o statut repatrianta. Konkrétně se jednalo o ty, kteří nabyli statut repatrianta po druhé světové válce, ale v následujících letech se přesunuli do západních zemí, čímž tento statut ztratili. Tyto aspekty byly až do schválení zákona o polském občanství regulovány ad hoc rozhodnutími, které vydávalo Ministerstvo zahraničních věcí a Ministerstvo vnitra. Zákon o občanství z 15. února 1962 stanovil, že

⁷⁷ M. Kurenda, *Polityka repatriacyjna Polski*, 19.

⁷⁸ M. Kurenda, *Polityka repatriacyjna Polski*, 20.

osoby, které disponovaly statutem repatrianta, a po 10. říjnu 1955 opustily Polsko, nemají nadále nárok žádat o občanství v cestě repatriace.⁷⁹

V reakci na překotný nárůst žádostí o repatriaci ze západu byl nařízením č. 739 ze září 1955 založen centrální úřad, přímo podřízen vládnímu zmocněnci ve věci repatriace. Již na počátku se předpokládalo, že jeho fungování bude ukončeno ke konci července 1959, nicméně nakonec se tak stalo až na konci roku. Hlavním úkolem centrálního úřadu byla organizačně-právní stránka repatriace. V prvních letech fungování vytvářel analýzy projektů pro repatrianty, poskytoval právní poradenství v ne zrovna přehledném legislativním systému a v neposlední řadě prováděl i kontroly repatriačních orgánů činných v zahraničí. Od roku 1957 zaměřil svou pozornost na vydávání publikací pro zájemce o repatriaci a na vytváření sítě repatriačních středisek v Polsku i zahraničí. V těchto střediscích měli repatrianti strávit nanejvýš několik dní proto, aby se vyřídili všechny formality spojené s jejich pobytem. S ukončením činnosti centrálního úřadu přešla jeho agenda na ministerstvo vnitra a jemu podřízené orgány.⁸⁰

Lze konstatovat, že tato vlna repatriací ukončená v roce 1959 nenaplnila očekávání vládních špiček. Přestože na počátku byla zamýšlena jako repatriace etnických Poláků ze západu, bylo již nedlouho po jejím spuštění zřejmé, že zájem o ni z těchto oblastí nebude veliký. To bylo podnětem k tomu, aby se aktivity polské vlády rozšířily opět i na oblast bývalého SSSR a tím se stala repatriace ze západu pouze „rozšířením“ poválečné repatriace z oblastí Kresů II. Polské republiky. Podíl repatriantů z oblastí kresů činí 90% a analogicky k tomu pouze 10% obyvatel pocházelo z ostatních částí světa, jak lze vidět na přiložené tabulce.

⁷⁹ M. Kurenda, *Polityka repatriacyjna Polski*, 21.

⁸⁰ Andrzej Skrzypek, *O drugiej repatriacji polaków z ZSRR (1954-1959)*, et al. (Olštýn: Kwartalnik Historyczny, 1991), 72-73. [cit. 2019-05-07]

Oblast	1955	1956	1957	1958	1959	1955- 1959	1955- 1959
Repatri. os. celk.	6429	39 786	93 782	85 865	32 292	249 244	%
Bělorusko		10 067	30 639	46 634	13 290	100 630	40,5%
Litva		5 849	17 825	16 044	6 834	46 552	18,9%
Ukrajina		12 099	36 923	18 112	8 925	76 059	30,6%
Rusko	6 429	1 878	5 750	3 872	2 532	20 461	8,2%
Asie		247	757	143	5	1 152	1,9%
Kavkaz		10	31	12	21	74	
Lotyšsko					573		

Zdroj: M. Latuch, Repatriacja ludności polskiej w latach 1955–1960 na tle zewnętrznych ruchów wędrowniczych, Polskie Towarzystwo Demograficzne, Warszawa 1994, s. 120.

1.4. Repatriace ve svobodném Polsku

S rozpadem sovětského svazu a novým geopolitickým uspořádáním střední a východní Evropy bylo zapotřebí provést v Polsku hluboké ekonomické a politické reformy. Vládní špičky deklarovaly již v roce 1989 potřebu nového zákona o státním občanství, stejně tak jako nutnost reformy imigračního systému.⁸¹ Přestože první žádosti o přiznání statutu uprchlíka začaly přicházet od obyvatel bývalého SSSR již na počátku r. 1991, podepsalo Polsko Ženevskou konvenci dotýkající se statutu uprchlíků až v prosinci téhož roku. Lze konstatovat, že v rámci tehdejší právní praxe bylo pro tuto skupinu jedinou možností jak se dlouhodobě přesunout na polské teritorium právě žádost o azyl. Žádost ale nijak nezohledňovala etnikum, národnost ani původ uchazeče. To znamená, že polská diaspora nebyla jakkoliv zvýhodněna před jinými uchazeči. Úředníci naopak brali v potaz charakter

⁸¹ Agata Górný a Dorota Pudzianowska, Same letter, new spirit: Nationality regulations and their implementation in Poland, 126-127. In: Citizenship Policies in the New Europe. ed. Rainer Bauböck, Bernhard Perching a Wiebke Sievers. (Amsterdam: IMISCOE Research, 2009). cit. [2019-05-03] <https://www.imiscoe.org/docman-books/269-bauboecck-et-al-2009/file> srov. Marcin Dąbrowski, Ustawa o obywatelstwie polskim z dnia 2. kwietnia 2009 r. – wybrane problemy, 73. (Olištyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurskie, 2012) cit. [2019-05-03] <https://marszalek.com.pl/przegladprawakonstytucyjnego/ppk12/04.pdf>

pronásledování ve státě, důkazy o nelidském zacházení a jiné objektivní důvody pro přidělení azylu. Nic takového ale obyvatelé polské národnosti předložit nemohli a proto byly všechny tyto žádosti zamítnuty.⁸²

V souvislosti s transformací Polska dostaly početná etnika Poláků, Maďarů nebo Rumunů žijícími mimo území svých států možnost navrátit se do „domoviny“. V případě Polska ale nebylo úplně jasné, kolik etnických Poláků ve skutečnosti žije na území bývalého SSSR, resp. kolik z nich má zájem na tom být repatriováno. Vystávaly také otázky, do jaké míry je jsou stále Poláky a zda to není ohrožení vnitřní bezpečnosti státu. To všechno přicházelo v době prudkého nárůstu nezaměstnanosti⁸³ a také hluboké bytové krize, ve které dlouhodobě chybělo kolem 1,5 mil. bytů. Otázka, která vládla veřejným diskurzem, byla především, zda si to stát v takto nepříznivém čase může reálně dovolit, popř. zda se podmínky v bývalých státech SSSR brzy nezlepší do té míry, aby se vyrovnaly Polskému hospodářství.⁸⁴

Polská společnost se nicméně shodovala na tom, že je zapotřebí umožnit repatriaci i těm osobám, které neměly takovou příležitost v 40. a 50. letech 20. století.⁸⁵ Podobným směrem smýšlely i velké skupiny etnických Poláků (zejména z Litvy a Lotyšska), kteří ve velkém podávali žádosti o statut uprchlíka, který jim umožnil setrvat na polském území po dobu vyřízení žádosti. V průběhu tohoto období doslova zahlcovali úřady žádostmi o přidělení občanství, nebo žádostmi o trvalý či přechodný pobyt, čímž vytvářeli tlak na rychlém řešení repatriační otázky. Jistý vliv měla i repatriační politika Spolkové republiky Německo, která se o své krajany začala zajímat téměř ihned po pádu železné opony. Podobný scénář očekávala i početná polská diaspora, nicméně se již brzy se ukázalo, že tomu bude jinak.⁸⁶

⁸² Paweł Hut, „Polska wobec Polaków w przestrzeni poradzieckiej“, 171.

⁸³ V r. 1990 6,1%, resp. 16,4% v r. 1993 (Zdroj: Sedlak & Sedlak, Rynekpracy.pl, Bezrobocie 1990 – 2010) [cit. 2019-05-03] <https://rynekpracy.pl/monitory/bezrobocie-1990-2010> [cit. 6.12.2018])

⁸⁴ Paweł Hut, „Repatriacja z państw byłego ZSRR i proces adaptacji repatriantów w Polsce“, 181. In: Studia BAS, 2014, 4(40), (Varšava: Kancelaria Sejmu, 2013). [cit. 2019-05-03] <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.cejsh-4d09eab0-3d95-4a9b-ab7e-236fe1e9c05b>

⁸⁵ Mateusz Sora, „Repatriacja do Polski po 1990 r. – uwarunkowania prawne, skala przyjazdów, obszar osiedlenia.“, 10. In: Studia BAS, 2013, 2(34), et. al. (Varšava: Kancelaria Sejmu, 2013). [cit. 2019-05-03] <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.cejsh-620639f2-e2e4-4965-9f04-4abc2873026e>

⁸⁶ Paweł Hut, „Polska wobec Polaków w przestrzeni poradzieckiej“, 161-163.

1.5. Novelizace cizineckého zákona jako cesta k zákonu o repatriaci

Jak již bylo řečeno v předchozí části, na počátku devadesátých let dochází k opětovnému zvýšení počtu žádostí o přidělení statutu repatrianta. Přestože pro absenci právních předpisů bylo pro většinu lidí defacto nemožné obdržet statut repatrianta, podařilo se ho několika rodákům přeci jen získat. Kvůli tomu, že se jednalo zejména o starší občany, požadovali také vyplácení důchodů a ostatních benefitů souvisejích s příslušností k státu. Jedním z hlavních problémů se ale brzy ukázal nedostatek právních nařízeních, resp. kompetence a pravomoci jednotlivých orgánů, do jejichž díkce repatriace spadala. Konkrétně se jednalo o spor, který panoval mezi Společenskou pojišťovnou (Zakład Ubezpieczeń Społecznych – ZUS) a mezi těmi, kteří požadovali vyplácení důchodů či rent ze zemí, kde pracovali před příchodem do Polska. Vzhledem k tomu, že byl systém vyplácení podpory a důchodů velmi atraktivně nastaven, začali o statut repatrianta žádat také obyvatelé Polska, kteří byli naturalizováni jiným způsobem než repatriací (např. udělením od prezidenta), ale také cizinci, kteří byli schopni doložit jejich polský původ či národnost a kteří již disponovali trvalým, nebo přechodným pobytem na území Polska. Jádrem sporu představoval výklad zákona z 17. října 1991 o revalorizaci důchodů a rent.⁸⁷ ZUS trval na doslovném znění zákona, na jehož základě mají nárok na důchod pouze osoby, které byly repatriovány, popř. byly nasazeny na nucené práce v období okupace Německem. Vzhledem k tomu, zákon již neurčoval instituci, která by pro neuznané repatrianty měla vydávat potvrzení o jejich původu a příslušnosti k Polsku, dožadovali se tito lidé potvrzení od vojvodů a ministra vnitřních věcí, který si taktéž nebyl jistí interpretací zákona. Spor musel nakonec vyřešit Nejvyšší soud, který zodpověděl dvě otázky: Jaký orgán je zodpovědný za udělení povolení k trvalému pobytu v případě repatriace a dále zda může být toto povolení uděleno i po příjezdu do Polska. Nejvyšší soud v koordinaci s Nejvyšším ústavním soudem se nakonec 21. června 1995 přiklonil k formulaci, na základě které je jedinou osobou vydávající povolení k trvalému pobytu pro repatrianty konzul, přičemž tak musí učinit před příjezdem do Polska.⁸⁸

⁸⁷ Ustawa z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw. čl. 2. (2) [cit 2019-05-03]
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19911040450/O/D19910450.pdf>

Tento rozsudek byl spouštěčem k tomu, aby se problematika migrace, nároku na státní občanství a repatriace začala řešit více komplexně. Ještě v říjnu téhož roku proto vyzvala vláda Ministerstvo vnitřních věcí a Ministerstvo zahraničí k přípravě legislativních změn v oblasti repatriace, které by reflektovali závěr Nejvyššího soudu.⁸⁹

Pro tento účel vytvořený mezíresortní tým⁹⁰ představil v červenci 1996 dokument „Zásady jednání státních orgánů ve věci repatriace“, podle kterého měly být instrukce k vydávání repatričních víz zahrnuty v nově připravovaném cizineckém zákoně, jež byl v té době projednáván v Sejmu. Diskuze se ale týkaly pouze toho, jak má být s repatrianty nakládáno podle právo, otázku vztahu k Polonii v bývalém Sovětském svazu již nikdo neprobíral.⁹¹ Na základě těchto zásad bylo rozhodnuto o tom, že konzulové budou výhradními osobami, kteří rozhodují o vydávání víz osobám, které se v Polsku chtějí usadit, nebo i samotným repatriantům. Tento krok vyžadoval institucionální změnu v instrukcích ministerstva zahraničních věcí, konkrétně poté v nařízení ředitele konsulárního a emigračního oddělení, jež se stal i zodpovědnou osobou za postup konsulů. Tímto nařízením začala ale až do přijetí Cizineckého zákona platit totožná pravidla pro cizince ze třetích zemí a pro etnické Poláky,⁹² proti čemuž se zvedla velká vlna odporu polských diaspor uvnitř i vně Polska. Všechny tyto poznatky byly poté stvrzeny 25. června 1997 v Cizineckém zákoně.⁹³

Demokratické přeměny první poloviny 90. letézpůsobily, že se vládní představitelé snažili v první řadě zaobírat svými vlastními občany a proto myšlenka příjezdu 50-100 tis. repatriantů (tehdejší odhadovaný počet na základě vládních analýz) ze zemí bývalého Sovětského svazu vzbuzovala pochybnosti zejména finančního charakteru. I přesto ale existovaly skupiny na MSW a MSZ, které současně pracovaly na návrhu zákona, který by

⁸⁸ Sławomir Łodziński, „Repatriacja osób narodowości lub pochodzenia polskiego w latach 1989 - 1997. Problemy prawne i instytucjonalne” et al. (Biuro Studiów I Ekspertyz, 1998, informacja nr. 586.) [cit. 2019-05-03] <http://biurose.sejm.gov.pl/teksty/i-586.htm#przypis3>

⁸⁹ Paweł Hut, „Polska wobec Polaków w przestrzeni poradzieckej“, 165.

⁹⁰ Do mezíresortní skupiny se později připojili i odborníci z Ministerstva financí, Ministerstva práce a sociální politiky a z Úřadu ochrany státu a pohraniční stráže. (Zdroj: Paweł Hut, „Polska wobec Polaków w przestrzeni poradzieckej“, 165.)

⁹¹ Paweł Hut, „Polska wobec Polaków w przestrzeni poradzieckej“, 165.

⁹² Na základě zákona polském občanství z roku 1962 museli cizinci disponovat trvalým, legálním pobytem a po uplynutí pěti let si zažádat o polské občanství. (Zdroj: Sławomir Łodziński, „Repatriacja osób narodowości lub pochodzenia polskiego.”

⁹³ Sławomir Łodziński, „Repatriacja osób narodowości lub pochodzenia polskiego”

zohlednil reálný stav věci, bez ohledu na nedostatek prostředků k jeho fungování.⁹⁴ V květnu r. 1996 vydává vláda dokument „Rozhodnutí o ustanovení zásad státní politiky ve věci repatriace“.⁹⁵ Dokument specifikoval tři podmínky, na základě kterých by mělo být přistupováno k repatriaci. Zaprvé individualita – konkrétní rodina, popř. jedinec, pozvaná přes konkrétní obec (pol: gmina), která se zaručí, že repatriantům bude zajištěno ubytování. Zadruhé stupňující se charakter, tj. finanční podpora repatriantům bude přímo úměrná finančním možnostem místních samospráv. Nakonec zatřetí, rozhodnutí, že repatriace je trvalým a neměnným zájmem státu. V neposlední řadě, cílem tohoto dokumentu nebyla úprava stávajících nařízení a zákonů, nýbrž vytvoření úplně nového rámce pro repatriaci.⁹⁶

V červenci 1996 bylo dále rozhodnuto o založení Meziresortní skupiny ve věci repatriace s cílem navrhnout dočasné právní řešení.⁹⁷ Toto řešení vycházelo z přechozího, v květnu schváleného dokumentu a dále rozebíralo individuální charakter repatriace. V té měla ústřední roli hrát obec, jež měla konkrétního cizince polského původu pozvat a současně mu zajistit bydlení, stejně tak jako finanční podporu do té doby, než nalezne stabilní zaměstnání. Tato podpora měla být adekvátní finančním možnostem obce. Přestože se diskutovalo i o možnosti pozvání od fyzických, nebo právnických osob, nebyla tato možnost zahrnuta do dočasného řešení s odůvodněním, že zájemci mohou přímo spolupracovat s dotčenými obcemi.⁹⁸ V dlouhodobějším horizontu bylo dále rozhodnuto, aby o způsobu repatriace rozhodovala výhradně polská vláda bez ohledu na názory států bývalého sovětského bloku. Přesun etnických Poláků se záměrem usazení měl také být umožněn pouze těm, kteří disponovali repatriačními vízy na základě podmínek pro tento účel stanovenými. V případě kladného rozhodnutí měl repatriant po příjezdu na polské teritorium neprodleně obdržet občanství. V neposlední řadě usilovala vláda i o lepší organizaci, nežli tomu bylo v předešlých letech. Proto měla vláda nově rozhodovat pouze o obecných předpisech týkající se legislativy a finančních transferů a strana přijímající, tj. obec zajišťovat

⁹⁴ Paweł Hut, „Polska wobec Polaków w przestreni poradzieckej”, 166.

⁹⁵ Decyzja o ustanowieniu zasad polityki państwa w sprawach repatriacji.

⁹⁶ Łukasz Żołądek, „Polska polityka repatriacyjna. Rozwiązania prawne, ich krytyka i nowe propozycje.”, 198. et al. (Studia BAS, 2013, nr. 3 (34)). [cit. 2019-05-03]

<http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.ekon-element-000171235361>

⁹⁷ Decyzja z dnia 14 maja 1996 r. (Protokół posiedzenia RM nr 18/96).

⁹⁸ Ty obce, které se rozhodli s repatrianty spolupracovat obvykle ale ignorovali nabídky na spolupráci, popř. odpovídali až po několika měsících.

praktický chod - bytovou politiku a individuální případy vyplácení příspěvků.⁹⁹ Tehdejší návrh navrhoval pro obce zavést též systém kvót, které by zavazovaly přijmout předem určené množství repatriantů. Tento záložní plán vycházel z obav, že Polsko v „nejbližší době“ zaplaví tisíce repatriantů ze Sovětského svazu. Přestože žádný z výše popsanych návrhů nebyl schválen, dobře to vykresluje tehdejší atmosféru a tvoření repatriačních politik. V reakci na tento „alternativní“ plán bylo mj. poprvé otevřeně deklarováno, že *„imigrace Poláků z postsovětského prostoru, leč jen individuálního charakteru, se stává trvalým prvkem státní politiky ve věci Poláků za hranicí.“* Mimo jiné bylo i uznáno, že by měl stát vypracovat strategii na jednoduchou adaptaci Poláků z býv. Sovětského svazu a stvořit podmínky k jejich životu v „historické otčině.“¹⁰⁰

Konec devadesátých let je spojený i s nezávislou iniciativou Volební akce Solidarita - Akcja Wyborcza Solidarność (AWS), která si uvědomovala rozsáhlost celého projektu a rozhodla se vypracovat balík tří polonistických zákonů, kterými by *„upravily vztahy mezi Republikou a osobami přiznávajícími svůj polský původ [roztroušenými] po celém světě.“* Zaprvé zákon o repatriaci měl umožnit obyvatelům žijícím v exilu po nedobrovolné deportaci návrat domů z bývalých sovětských republik. Zadruhé zákon o polském občanství měl být upraven tak, aby pomohl těm, kteří ho po II. sv. válce nedobrovolně ztratili. Zatřetí zákon o Kartě Poláka si kladl cíl posílit a narovnat vztahy mezi „domovinou“ a Poláky, kteří zůstali v oblasti východních Kresů. Již od počátku si tento projekt kladl za cíl, že nebude brát v úvahu tehdejší demografickou, sociální, nebo finanční stránku procesu. Balíček polonistických zákonů měl především působit jako gesto zadostiučinění rodákům, kteří se z „historických důvodů octli vně současných polských hranic“ a z toho důvodu bylo plánováno, že bude projekt rozložen na „nejbližší roky.“¹⁰¹

⁹⁹ Paweł Hut, „Repatriacja z państw byłego ZSRR i proces adaptacji repatriantów w Polsce“, 182.

¹⁰⁰ Paweł Hut, „Polska wobec Polaków w przestrzeni poradzieckiej“, 168.

¹⁰¹ Mateusz Sora, „Repatriacja do Polski po 1990 r.“, 10.

1.5.1. Cizinecký zákon

Důležitou predispozicí pro naplnění repatriačních cílů byla i změna ústavy z 2. dubna 1997. Článek 52 garantuje, že „osoba, jejíž polský původ byl shledán v souladu se zákonem [cizineckým], má nárok na usazení se v Polsku [...], přičemž červnová novelizace cizineckého zákona zase garantovala vydání repatriačních víz „cizinci polské národnosti, nebo původu, který míří do Polska s úmyslem se zde nastálo usadit“.¹⁰²

Tento výklad vzbudil mnoho kontroverzí, neboť manželé či manželky Poláka, nebo Polky, uznané za repatrianty, nemohli profitovat z privilegovaného nabytí polského občanství a jejich pobyt na území Polska byl navíc časově omezený (zamieszkanie na czas oznaczony). To se vázalo i s další nevyřešenou otázkou, totiž dostupností lékařské péče, nebo nárokem na sociální pojištění pro příbuzné polských repatriantů. Bohužel ani tato otázka novelizací nezůstala nikterak vyřešená.¹⁰³

Cizinecký zákon nařizoval administrativním jednotkám na vládní, nebo nevládní úrovni poskytnout repatriantům pomoc s integrací v prvním roce života (čl. 10. zák. 4). Posledním sporným bodem zákona bylo ještě upřesnění pro tu skupinu cizinců - repatriantů, která dorazila v období mezi 1.1.1992 – 31.12.1996 na základě víz pro trvalý pobyt, která ale vycházela z formulace cizineckého zákona z roku 1962. Tato skupina, jež byla klasifikována jako de-facto repatrianti, ale neměla plnohodnotný statut repatrianta a nebyla tedy ani automaticky naturalizována. Novelizace jim poté umožňovala zažádat si do konce r. 1998 o uznání za polského obyvatele, na základě něhož měli nárok na čerpání důchodů a sociálních dávek, které v minulosti odváděli ve svých státech.¹⁰⁴ Cizinecký zákon představil repatriační víza a také zásady jejich vydávání. Proces se skládal ze dvou částí – ta první byla pozvánka, kterou vystavovala lokální obec (gmina); druhým krokem procedury bylo poté povolení k usazení se v Polsku, jež bylo vydáváno konzulem dané oblasti, ve které se budoucí repatriant nacházel. Po pozitivním stanovisku konzula obdržel repatriant záznam v pase,

¹⁰² USTAWA z dnia 25 czerwca 1997 r. o cudzoziemcach, čl. 7. a 10. [cit. 2019-05-08]

<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19971140739>

¹⁰³ Paweł Hut, „Polska wobec Polaków w przestrzeni poradzieckiej“, 170-171.

¹⁰⁴ Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. Odpowiedź na interpelacje nr 34430. 29.9.1015 [cit. 2019-05-03]

<http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=7F872A18>

jehož platnost byla stanovena na jeden rok. V této době byl následně povinen překročit Polské hranice a s tím i nabýt polské občanství.¹⁰⁵

Nejdůležitějšími body nového zákona byly:

- možnost získat pozvánku k repatriaci od fyzických i právnických osob
- upuštění od podmínky držby pozvánky jako predispozice k započetí repatričního procesu – nově je možné ji doručit i později.
- státní finanční podpora na „usazení se“ po dobu prvního roku a současně přídavek na vzdělávání školou povinných dětí
- potvrzení, že polské občanství nabývá osoba, která získala repatriční víza (nebo jeho/její potomci), přičemž partner/ka nepolského původu je nucen/a přicestovat na pobytové vízum s omezenou platností
- agenda repatriace je v dikci Ministerstva vnitřních věcí a administrativy.¹⁰⁶

Cizineckým zákonem se do jisté míry vyplnilo právní vakuum, které v oblasti repatriace a nároků na důchod panovalo od počátku 90. let. Přesto byla v té době vystavena vláda kritice z důvodu nedostatečného informování občanů o nutnosti zažádat si o naturalizaci, protože se velké množství lidí o této možnosti vůbec nedozvědělo.¹⁰⁷ Dalším bodem kritiky byl individuální charakter repatriace zmiňovaný v dokumentu Rozhodnutí o ustanovení zásad státní politiky ve věci repatriace. Ta mířila především na disproporce mezi tím, kolik lidí veřejně deklaruje připravenost přesídlit se do Polska a těmi, kdo se na polské teritorium skutečně přesune. Poslední spornou otázkou představoval teritoriální rozměr, ze kterého přibývala největší část repatriantů. Na základě dostupných statistik se totiž ukázalo, že nejvyšší počet repatriantů pochází z oblastí přímo sousedících s Polskem – z Ukrajiny,

¹⁰⁵ Andrzej Sakson, „Cztery fale repatriacji ze Wschodu”, 214.

¹⁰⁶ USTAWA z dnia 25 czerwca 1997 r. o cudzoziemcach. [cit. 2019-05-08]
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19971140739>

¹⁰⁷ Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. Odpowiedź na interpelacje nr 34430. srov. USTAWA z dnia 25 czerwca 1997 r. o cudzoziemcach. Rodział. 14. Art. 109. [cit. 2019-05-03]
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19971140739/O/D19970739.pdf>

Běloruska, nebo Litvy. Kvůli tomu začínaly zaznívat hlasy požadující „jiný přístup“ k etnickým Polákům přebývajícím ve Východních Kresách. Skupina těchto obyvatel podle všeho po pádu Sovětského svazu již tolik netrpí pod státním aparátem, a navíc měli příležitost repatriovat se v přechozích vlnách. To se ale netýkalo etnických Poláků z oblastí střední Asie, které by měli být pro stát prioritou.¹⁰⁸

1.6. Zákon o repatriaci

V r. 1997 se všechny vládní subjekty shodovaly na nutnosti zákonného ukotvení repatriace, zejm. ve věci územní, tj. na jaké státy se bude zákon vztahovat, organizační – lepší koordinace vládních organizací a finanční – specifikovat okruhy lidí a samospráv a posoudit, zda mají nárok na státní podporu. I přes tuto shodu trvalo projednávání zákona přes tři roky, což bylo podle Pawła Huta způsobeno spíše marginalizací celého problému a také tím, že se vláda snažila vyřešit palčivější problémy té doby, zejména harmonizaci vnitřního *acquis* s tím evropským.¹⁰⁹

Diskuze, které probíhaly kolem Cizineckého zákona, později posloužily jako základ pro Zákon o repatriaci. Na podzim 1998 představili poslanci tzv. senátní projekt, jehož modifikovaná verze byla nakonec i schválena. Projekt počítal s tím, že uznaným repatriantům zajistí obec bydlení i práci, jazykové kurzy, nebo proplacení cesty do Polska. Studentům – repatriantům navíc umožňoval hlásit se na státní vysoké školy bez nutnosti skládat přijímací zkoušky. Senátoři vycházeli z předpokladu, že se většina repatriantů přesune na polské území v horizontu 36 měsíců od přijetí zákona, přičemž náklady na celý projekt se měly pohybovat kolem 300 mil. zlotých.¹¹⁰

První čtení projektu proběhlo v září 1999 a bylo spojené s řadou otázek charakteristických pro repatriační politiku Polska. Byly jimi zejména otázka zdrojů financování, časového harmonogramu repatriace, určení států, na které se bude vztahovat a v neposlední řadě i měřítko pro hodnocení „polskości“ repatriantů. Novinkou byla také

¹⁰⁸ Paweł Hut, „Polska wobec Polaków w przestrzeni poradzieckiej“, 171.

¹⁰⁹ Paweł Hut. „Warunki życia i proces adaptacji repatriantów w Polsce w latach 1992-2000“, 63.

¹¹⁰ Paweł Hut, „Polska wobec Polaków w przestrzeni poradzieckiej“, 173.

myšlenka založení Úřadu ve věci repatriace a cizinců, který by nebyl jako doposud součástí oddělení MSW, ale stal by se samostatným a nezávislým úřadem. Velmi pozitivně lze hodnotit nápad přenést agendu repatriace z místních samospráv přímo na centralizované Oddělení repatriace, jež by bylo přímo podřízené MSW a současně mělo stanovenou kvótu na přijetí alespoň 50-100 tis. repatriantů. Tento systém, který je mj. velmi podobný tomu, jež se ověřil v předchozích repatričních vlnách, se ale z neznámých důvodů nakonec nepovedlo schválit.¹¹¹

Na přelomu tisíciletí se také hojně diskutovalo o tom, zda je právě tento čas vhodný k repatriaci tisíců lidí ze států bývalého Sovětského svazu. Jádrem sporu představovaly silné ročníky narozené v 80. letech 20. století, které si v té době začínaly budovat kariéru, zatímco ve společnosti dominoval narativ „chudého“, ale příbuzného krajana, jež potřeboval pomoci s usazením v Polsku, zároveň se jim ale velmi rychle mohl stát konkurentem.¹¹²

Výše popsané skutečnosti přispěly nakonec k podobě zákona, který byl schválený 9. listopadu 2000 a v platnost vešel 1.1.2001. Již v preambuli zákona na sebe stát bere zodpovědnost za etnické Poláky žijící za východní hranicí: „[...] *Povinností polského státu je umožnit repatriaci Polákům na východě, a zejména těch přebývajících v asijských republikách bývalého SSSR, kteří se kvůli deportacím a násilným pronásledováním z národnostních, nebo politických důvodů, nikdy nemohli usadit v Polsku*“.¹¹³ Vzhledem k tomu, že se Polsko chtělo vyhnout masivnímu přistěhovalectví z východních Kresů, omezilo repatriční zákon pouze na 9 států bývalého SSSR. Současně musí zájemci doložit, že nežili na území Polska před vstupem zákona v platnost.¹¹⁴

Jak již bylo zmíněno v předchozí části, repatriace měla mít především morální charakter. Na rozdíl od přechodných repatriací byla tato vlna zaměřena pouze na Poláky žijící v devíti republikách bývalého Sovětského svazu¹¹⁵, kteří neměli tu možnost v 40. a 50. letech.

¹¹¹ Paweł Hut, „Polska wobec Polaków w przestrzeni poradzieckiej“, 174-175.

¹¹² Paweł Hut, „Polska wobec Polaków w przestrzeni poradzieckiej“, 181, 183.

¹¹³ USTAWA z dnia 9 listopada 2000 r. o repatriacji. [cit. 2019-05-03]

<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20001061118/T/D20001118L.pdf>

¹¹⁴ Elżbieta Świdrowska, „Repatriacja do polskich gmin – realia i wyzwania“, 20-21.

¹¹⁵ Dle zákona jsou upřednostňováni repatrianti z Arménie, Ázerbájdžánu, Gruzie, Kazachstánu, Kyrgyzstánu, Tadžikistánu, Turkmenistánu a Uzbekistánu. Vláda ale měla nárok na rozšíření o jiné státy, zejm. jestliže bylo zjištěno, že „osoba polského původu je diskriminována na základě náboženského vyznání, původu, nebo politických názorů. (Zdroj: čl 10. Zákona o repatriaci)

V souladu s cizineckým zákonem byl definován i repatriant jako „osoba polského původu, jež se na základě repatričních víz [plánuje] osídlit na stálo.“ V souvislosti s tím je důležité podotknout, že s překročením polských hranic nabývá repatriant polské občanství a od r. 2004 současně i občanství Evropské unie. Podle výkladu zákona má nárok na repatriaci osoba polské národnosti splňující alespoň jedno ze tří kritérií: potvrzením, že alespoň jeden z rodičů, nebo prarodičů, popř. oba praprarodiče byli polské národnosti; nebo že je žadatel schopný dokázat svůj svazek s Polskem, který dosvědčí znalostí polského jazyka, tradic a zvyků; nebo deklarováním polské národnosti (čl. 5). Nárok na repatriaci měli mít také osoby, jejichž předci disponovali polským občanstvím, ale při sčítání lidu byli vedeni pod jinou, než polskou národností.¹¹⁶

Zákon o repatriaci také nově specifikoval v čl. 6 dokumenty, které lze použít pro žádost. Predispozicí pro jejich využití je jejich držba buď samotným žadatelem, nebo jeho předky (rodiče, prarodiče, praprarodiče) a zákon je dále dělí do šesti kategorií: polské dokumenty totožnosti; civilní dokumenty, nebo potvrzení o křtu potvrzující vztah s „polskoščí“; dokumenty potvrzující vykonání povinné vojenské služby, ve kterých je uvedena i národnost; potvrzení o deportaci nebo uvěznění, ve kterém je uvedena národnost; úřední dokumenty obsahující informaci o polské národnosti. Dále lze použít i dokumenty dokládající deportaci, ve kterých je taktéž uvedena národnost, nebo předložit důkazy, že je osoba pronásledována z důvodu jeho polského původu. O relevantnosti všech předložených dokumentů ale vždy rozhoduje konzul, který má proto relativně velký manévrovací prostor.¹¹⁷

Při splnění kritérií uvedených v čl. 12 Zákona o repatriaci, tj. potvrzením o zajištěném ubytování a o dostatečných prostředcích pro život v Polsku vydává konzul rozhodnutí o přidělení repatričních víz. V případě, že repatriant neměl v Polsku žádné příbuzné, které by se za něj v tomto ohledu zaručili, zajišťovaly tyto predispozice lokální obce (gminy). Uznávané byly pouze notářsky ověřené dokumenty, které zajišťovaly, že repatriant nebude zatěžovat sociální systém.

¹¹⁶ Łukasz Żołądek, „Polska polityka repatriacyjna. Rozwiązania prawne, ich krytyka i nowe propozycje.“, 199-200.

¹¹⁷ USTAWA z dnia 9 listopada 2000 r. o repatriacji. [cit. 2019-05-03]

<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20001061118/T/D20001118L.pdf> čl. 6

Pro osoby, které by měly nárok na repatriační víza, ale nemohly doložit výše uvedené dokumenty (ubytování a dostatek finančních prostředků), obdržely vyrozumění o „slibu vydání repatriačních víz“ (promesa wizy). V polském právním pořádku se s něčím podobným setkáváme poprvé a souvisí i se zavedením informačního systému „Rodak“, jež byl pro tento účel vytvořen. V praxi je určen pro repatrianty, kteří nemají v Polsku žádné příbuzné, jež by se za ně zaručili, přesto ale splňují ostatní kritéria pro repatriaci. Skutečností, kterou potvrzuje i Ministerstvo vnitřních záležitostí a neziskové organizace pomáhající repatriantům je, že systém Rodak ve skutečnosti nesplňuje to, co od něj bylo očekáváno a je pouze další administrativní překážkou, která zpomaluje proces repatriace. Není výjimkou, že lidé zaneseni v tomto systému čekají i více než 10 let na repatriaci a nezřídka se v průběhu čekání rozhodnou pro některou z „atraktivnějších“ zemí Evropy.¹¹⁸ Pro ilustraci mezi lety 2005-2009 bylo skrze systém RODAK repatriováno pouze 360 rodin z celkových 1107, z čehož lze usuzovat, že repatriace má skutečně především individuální charakter.¹¹⁹ Z tohoto důvodu není náhodou, že se od zavedení „RODAKu“ konstatně snižuje počet repatriantů zapsaných v systému, ale i počet obcí, které jsou ochotny postarat se o repatrianta. I přes to, že obce mají ze zákona nárok na refundaci nákladů spojených se zajištěním bydlení pro repatrianty, nedokáží se postarat ani o ty zájemce, jejichž žádost byla shledána jako urgentní (pronásledování pro svůj původ, nebo politické názory).¹²⁰

1.6.1. Státní podpora repatrianta

Vysoké nároky, které jsou na uchazeče o repatriaci kladeny jsou částečně vynahrazeny širokou škálou služeb, který stát uznaným repatriantům garantuje. Na zákl. čl. 17 má uchazeč o repatriaci nárok na:

- pokrytí nákladů, které jsou spojeny s jeho přesunem na polské teritorium¹²¹;

¹¹⁸ Marek Kozubal. „Repatriacji trzeba naprawdę chcieć.“ publikováno 17.4.2018. [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://www.rp.pl/Repatrianci/304179913-Repatriacji-trzeba-naprawde-chciec.html>

¹¹⁹ Aleksandra Grzymała-Kazłowska a Halina Grzymała-Moszczyńska, “The Anguish of Repatriation”, 11.

¹²⁰ Katarzyna Stankiewicz, “Repatriacja ze Wschodu – stan obecny i perspektywy.”, 4. In: *infos, BAS*, nr 1(93). [cit. 2019-05-03]

https://www.academia.edu/10462289/Repatriacja_ze_Wschodu_stan_obecny_i_perspektywy

¹²¹ Osoby, které se nacházejí ve velmi špatné finanční situaci mohou navíc požádat o proplacení nákladů na dopravu do Polska ještě v dosavadní zemi pobytu. (Zdroj: Łukasz Żołądek, “Polska polityka repatriacyjna.

- jednorázovou výplatu dvojnásobku průměrné měsíční mzdy za každého rodinného příslušníka jako příspěvek na „zabydlení se“ (pol. zagospodarowanie)
- pokrytí nákladů spojených s povinnou školní docházkou u dětí ve výši průměrných měsíčních nákladů za každé dítě
- částečné pokrytí nákladů spojených s rekonstrukcí bytu
- bezplatné kurzy polského jazyka u těch repatriantů, kteří o to projeví zájem

Kromě výše uvedených benefitů má nárok na výhody i potenciální zaměstnavatel repatrianta – jestliže se zaručí, že repatriant bude na daném místě pracovat alespoň dva roky, má nárok na vrácení části nákladů spojených s rekvalifikací zaměstnance.

Za „aktivní pracovní život repatrianta“ jsou zodpovědné obce, které vyplácejí repatriantům i státní příspěvky. Přestože původní návrh zákona počítal nadále s funkcí Vládního zřízení ve věci repatriace, v jehož dikci by byly mj. právě i finanční otázky, nebyl nakonec kvůli nákladnosti projektu realizován. Namísto toho byl novelizací Cizineckého zákona z 11. dubna 2001 vytvořen Úřad ve věci repatriace a cizinců, který byl ale opět zrušen již několik let poté, na konci r. 2007 přešly jeho kompetence přímo pod Ministerstvo vnitra a administrativy (MVA).¹²² Kvůli členství Polska v EU a nutnosti přijmutí společné legislativy bylo současně na MVA vytvořeno i Oddělení migrační politiky. Do jeho agendy spadalo mj. tvoření integračních plánů nebo názorování normativních závěrů týkající se migrace.¹²³

1.6.2. Kritika zákona o repatriaci

Cílem výše popsaného zákona o repatriaci bylo specifikovat způsob naturalizace pro okruh lidí resp. jejich předků, kteří v minulosti disponovali občanstvím, ale vlivem vnějších okolností (pronásledování, deportace, násilný transport, válka) jím bylo uzmuo. Na základě čl. 5 a čl. 9 Zákona o repatriaci mají nárok na repatriaci osoby polského původu, tj. osoby polské národnosti, které ovládají polský jazyk, znají tamější zvyky a tradice, současně jsou ale

Rozwiązania prawne, ich krytyka i nowe propozycje.”, 202-203.)

¹²² Łukasz Żołądek, “Polska polityka repatriacyjna. Rozwiązania prawne, ich krytyka i nowe propozycje.”, 202-203.

¹²³ Sławomir Łodziński a Marek Szonert, ““Niepolityczna polityka”? Kształtowanie się polityki migracyjnej w Polsce w latach 1989 – 2016 (kwiecień)”, 25. In: CMR Working Papers, No. 90/148. et al. (Varšava: University of Warsaw, Centre of Migration Research (CMR))

schopni doložit své polské předky na základě specifikovaných dokumentů. Finální verze zákona směřuje pouze na etnické Poláky žijící v devíti asijských státech, čímž byl výrazně omezen okruh potencionálních zájemců, pobývajících v ostatních státech bývalého SSSR. Přestože se v průběhu diskuzí operovalo i s možností, že bude zákon vztažen na celý svět, z finančních důvodů bylo rozhodnuto o snížení počtu zemí – hlavním adresátem Repatriačního zákona se ostatně měl stát zejména Kazachstán. I když zákon umožňuje nařízením vlády rozšířit zákon i na obyvatele jiných států (čl. 10 Zákona o repatriaci), nebylo tohoto instrumentu nikdy využito. Otázka, která v této souvislosti přirozeně vyvstává je, zda se v preambuli zákona zmíněná „povinnost státu“ pomoci Polákům na východě vztahuje na všechny, nebo jen na „ex ante“ vybrané skupiny...

Elementární osobou procesu repatriace je bezesporu konzul, který vydává repatriační víza a rozhoduje o dalším osudu repatrianta. Uchazeč je povinen předložit dokumenty, které dokazují příslušnost k polskému národu – jestliže má ale k dispozici jiné dokumenty, než je uvedeno v čl. 6 Zákona o repatriaci, bude jeho žádost zamítnuta, ačkoliv je to v rozporu s tímž článkem, který umožňuje využít k tomuto účelu i jiné dokumenty. Není správné, ani morální, aby rozhodnutí o úspěšnosti žádosti o repatriaci závisela na individuálním rozhodnutí konzula, což ostatně potvrdil i Vojvodský administrativní soud ve Varšavě ve svém rozhodnutí z 20. května 2014: *„Způsob interpretace práva nemůže vést k obcházení důkazního nařízení uvedeného v Zákoně o repatriaci, ani narušovat kompetence suverénního státu a jeho orgánů a určovat, kdo má nárok na zvláštní statut opravňující mj. k osídlení“*.¹²⁴

Na rozhovoru s konzulem je uchazeč o repatriaci tázán na otázky historicko-kulturní povahy jako např. v jakém městě se narodil Henryk Sienkiewicz, kde „bydlí“ Wawelský drak, co jedí Poláci na tlustý čtvrtek, nebo jak se správně společensky přivítat s dámou. Bezpochyby jsou to otázky, jež by měl možná i leckterý Polák problém zodpovědět. Přestože repatriační zákon garantuje možnost návratu do „otčiny“, může celá procedura ztroskotat na „koblihách, nebo „wawelském drakovi“.¹²⁵

¹²⁴ Orzeczenia NSA, IV SA/Wa 2641/13 - Wyrok WSA w Warszawie z 2014-03-20 [cit. 2019-05-03] http://www.orzeczenia-nsa.pl/wyrok/iv-sa-wa-2641-13/wizy_zezwolenie_na_zamieszkanie_czas_oznaczoney_osiedlenie_sie_wydalenie_z_terytorium/38184e7.html

¹²⁵ Kamila Opiela, Sergeiy Skorycki a Ziemowit Socha. ed. Magdalena Osińska, „Polacy na wschodzie a politika migracyjna RP. Diagnoza i propozycje zmian“, 28. et al. (Warszawa, Fundacja Republikańska, 2014) [cit. 2019-05-03] <http://fundacjarepublikanska.org/wp-content/uploads/2016/09/Raport-repatrianci-8-grudnia-2014-1.pdf>

Jestliže uchazeč o repatriaci uspěje na rozhovoru s konzulem, má nárok na žádost o repatriční víza. K žádosti je ale nutné připojit i důkazy, které potvrdí skutečnost, že uchazeč má dostatečné finanční prostředky na život v Polsku alespoň na 12 měsíců a podepsanou smlouvu o pronájmu, nebo koupi bytu. V případě, že žadatel nedisponuje dostatečnými finančními prostředky, nebo nemá předjednanou smlouvu o pronájmu, je zanesen v informačním systému RODAK, ze kterého si mohou následně obce vybírat uchazeče, kteří nejlépe odpovídají jejich představám (identita žadatelů v systému je záměrně anonymizována), a pro které je k dispozici nemovitost. Bohužel, v systému RODAK¹²⁶ mohou být uchazeči zaneseni i několik let (průměr je cca 8 let, ne výjimečně trvá proces ale i deset a více let), ostatně již od jeho zavedení je zde konstantně zaneseno kolem 2-3 tis. uchazečů, což je v ostrém rozporu s reálnými údaji o repatriantech – např. mezi lety 2001-2010 bylo úspěšně repatriováno pouze 4245 osob.¹²⁷ Tak malá úspěšnost celého projektu je způsobena především komplikovaností procesní stránky. Na základě zákona o repatriaci by to měla být právě obec, kdo pomůže repatriantům v Polsku s hledáním bydlení a finančními prostředky k usazení se, současně ale obce k pomoci nezavazuje zákon a oni se tak musí rozhodovat na základě aktuálních potřeb a situace na trhu s nemovitostmi.¹²⁸ Z institucionální stránky repatriace je ještě důležité zmínit, že zákonem nebyla zřízena žádná organizace, která by se repatriaci a repatriantům věnovala od počátku do konce, resp. jejich přesunu na polské teritorium. Tento proces je organizačně velmi náročný a se zvyšujícím se množstvím hráčů v procesu se snižuje dynamičnost repatriace.¹²⁹

Přestože v posledních letech narůstá počet nemovitostí v majetku města, které by byly vhodné k nastěhování repatrianty, vlivem neefektivní organizace měst a obcí v oblasti

¹²⁶ Vláda očekává, že mezi lety 2019-2029 bude schopna repatriovat cca 10 tis. obyvatel. Pro tyto účely byly vyhrazeny i prostředky ve výši 50 mil. zlotých. Zdroj: Marek Kozubał, 17.4.2018. Rzeczpospolita.pl Repatriacji trzeba naprawdę chcieć. [cit. 2019-05-03] <https://www.rp.pl/Repatrianci/304179913-Repatriacji-trzeba-naprawde-chciec.html>

¹²⁷ Jen představitelé polonistického střediska v Kazachstánu uvádějí, že zájem o repatriaci má minimálně 10-15 tis. osob. (Zdroj: Marek Kozubał. Repatriacji trzeba naprawdę chcieć.

¹²⁸ Obec má nárok na čerpání příspěvků od státu – až 40 tis. zlotých za každého repatrianta, resp. minimálně 90 tis. zlotých za repatriovanou rodinu. Městská rada musí nejdříve projednat žádost uchazeče o repatriaci a představit návrh smlouvy o pronájmu nemovitosti. tuto smlouvu následně spolu s ostatními dokumenty týkající se repatrianta odesílá vojevodovi, který o něm rozhoduje. Až poté dostane repatriant vyrozumění o možnosti přesunu na polské území. (Zdroj: Łukasz Żołądek, "Polska polityka repatriacyjna. Rozwiązania prawne, ich krytyka i nowe propozycje.", 208.)

¹²⁹ Łukasz Żołądek, "Polska polityka repatriacyjna. Rozwiązania prawne, ich krytyka i nowe propozycje.", 206.

bytové politiky mají obce problém zmapovat a nabídnout byty i místním Polákům. Jestliže již bylo rozhodnuto dát kompetence přesunu etnických Poláků do správy obcím, bylo by též žádoucí, aby obdrželi mimo finanční podpory i podporu organizační, neboť právě z obav z komplikovaného procesu obce často raději odmítnou pomoc úplně.¹³⁰ V této souvislosti je ještě žádoucí zmínit, že mnoho repatriantů ve střední Asii pochází ze smíšených rodin a z toho důvodu mají nárok i na repatriační programy jiných států. Podle dostupných dokumentů se v posledních letech z důvodu komplikovaného repatriačního procesu v Polsku rozhodlo 20 tis. osob s polskými kořeny pro emigraci do Ruska, nebo Německa, které nabízejí lepší podmínky – ať již finanční, nebo možnostmi integrace.¹³¹

1.7. Novelizace zákona o repatriaci

Výše zmíněné faktory měly za následek, že již v době, kdy vešel v platnost, vyžadoval změnu. Hlavním iniciátorem se stal Maciej Płażyński¹³² (po jeho smrti v katastrofě u Smolensku ho nahradil jeho syn Jakub Płażyński) v rámci vládní zákonné iniciativy „*Powrót do Ojczyzny*“¹³³. Jejich návrh sestával z několika bodů, které byly nastíněny v předchozí části. Jako prioritní byla označena bytová politika. Konkrétně požadovali, aby se povinnosti spojené se zajištěním přenesly na centrální úroveň, resp. ministerstvo vnitřních věcí. Dále navrhovali, aby byla vytvořena zákonná lhůta k vyřízení žádosti a následnému fyzickému přesunu etnických Poláků, jež určili na dva roky. Tímto krokem by se zabránilo hromadění žádostí, ale i odchodu Poláků do jiných států nabízejících atraktivnější repatriační programy. Dalším významným krokem ku prospěchu procedury mělo být upuštění od podmínky zdrojů příjmů v Polsku k přiznání repatriačních víz. Návrh, aby byl repatriantům vyplácen státní příspěvek ve výši

¹³⁰ Kamila Opiela, Sergeiy Skorycki a Ziemowit Socha. ed. Magdalena Osińska, „Polacy na wschodzie a politika migracyjna RP.“, 28.

¹³¹ Robert Wyszynski, „Nigdy u siebie. Problemy teoretyczne „socjologii powrotu” na przykladzie polskich „(re)emigrantów” z Kazachstanu w Rosji, w Niemczech i w Polsce”, 405. In: 20 lat rzeczywistości poradzieckiej. Spojrzanie socjologiczne, M. Głowacka-Grajper, Robert Wyszynski (red.) et al. (Varšava: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2012).

¹³² Tehdejší předseda sdružení „Wspólnota Polska“, jedním ze zakládajících členů Platformy Obywatelskiej a maršálek Sejmu III. kadence (Zdroj: Elżbieta Świdrowska, „Repatriacja do polskich gmin – realia i wyzwania“, 21.)

¹³³ Cílem iniciativy bylo nasbírat minimálně 100 tis. podpisů a přimět tak zákonodárce k rychlejšímu konání na poli repatriačních politik. Nakonec jich nasbíral téměř 215 tis. (Zdroj: Maciej Sandeckí, „Ustawa repatriacyjna Macieja Płażyńskiego w Sejmie, Gazeta Wyborcza“, publikováno 16.9.1010. [cit. 2019-05-03] http://wyborcza.pl/1,75398,8382358,Ustawa_repatriacyjna_Macieja_Plazynskiego_w_Sejmie.html

1175 zlotých na pokrytí nákladů spojených s integrací a „zabydlením se“ byl vzhledem k omezeným možnostem státu již na počátku odsouzen k zániku, přesto lze ocenit, že by to byl krok dobrým směrem.¹³⁴

Další iniciativa ke změně zákona souvisí s výrokem Ústavního dvora, který ve své zprávě z května 2003 kritizoval roztříštěnost kritérií pro uznávání polského původu pro obyvatele z různých částí světa. Právě zjednodušení systému mělo sloužit k minimalizaci následků spojených s velkou emigrací Poláků a zajištění hospodářského růstu. V neposlední řadě navrhovala Płazyńskieho iniciativa i zvýhodnění těch obcí, které se o repatrianty budou starat a zajistí jim bydlení. Ty obce, které poskytnou repatriantům střechu nad hlavou a podepíší s nimi smlouvu o pronájmu na dobu neurčitou obdrží jednorázově 40 tis. zlotých na osobu, minimálně ale 90 tis. zlotých celkem (viz předchozí část).¹³⁵ Kritika Ústavního dvora byla i spouštěčem pro rozpoutání diskuze, zda je vhodné, aby z repatričního zákona profitovali pouze obyvatelé 9 států bývalého SSSR. Otázkou, která tou dobou rezonovala veřejným diskurzem, byla, zda je zákon v tomto znění slučitelný s ústavou Polské republiky, která v čl. 6. odd. I. zaručuje pomoc Polákům usazeným za hranicí k tomu, aby mohli udržovat jejich svazek s Polskem a udržovat tak národní kulturní dědictví.¹³⁶

Płazyńských návrh byl velmi revoluční a jejich „poselství“ do jisté míry předběhlo svou dobu. Bohužel ale ztroskotal na dvou faktorech. Tím prvním byla finanční náročnost celého projektu, jehož náklady byly odhadovány při naplnění všech připomínek na 700 tis. zlotých, které měli být rozděleny mezi obce a Ministerstvo vnitřních záležitostí.¹³⁷ Druhým faktorem byly blížící se parlamentní volby, které odsunuly problematiku repatriace na druhou kolej, neboť se vládní strany věnovaly plnění svých předvolebních cílů a přípravě na vstup do EU.¹³⁸ V průběhu následujících deseti let upadl projekt v zapomnění a s tím i celá Płazyńských iniciativa. Situace se začíná měnit počátkem r. 2012 kdy Sejm téměř jednohlasně rozhodl o odeslání projektu do (do prac w podkomisji).

¹³⁴ Łukasz Żołądek, „Polska polityka repatriacyjna. Rozwiązania prawne, ich krytyka i nowe propozycje.”, 207.

¹³⁵ Łukasz Żołądek, „Polska polityka repatriacyjna. Rozwiązania prawne, ich krytyka i nowe propozycje.”, 208.

¹³⁶ Ewa Siedlecka, „Senat zdecyduje o prawie do repatriacji: Polak, ale tylko z części b. ZSRR”, Gazeta Wyborcza, publikováno 7.8.2003. [cit. 2019-05-03] <http://wyborcza.pl/1,75248,1611775.html>

¹³⁷ Janik Mariusz, „Kampania wyborcza "na repatrianta". Jak odżył temat, który dla polityków nie istniał”, *dziennik.pl*, publikováno 5.10.2015. [cit. 2019-05-03] <https://wiadomosci.dziennik.pl/wydarzenia/artykuly/502189,repatriacja-i-repatrianci-zamiast-imigrantow-przedwyborcze-obietnice-politykow.html>

¹³⁸ Frances, Millard, „Democratic elections in Poland, 1991-2007”, 14. New York: Routledge, 2010.

Bohužel, ani to nebylo impulzem pro činy a tento projekt se zde opět na téměř čtyři roky zdrhnul, neboť zde nebyl žádný vnější tlak a vystoupení politiků se omezila na veřejná prohlášení o „potřebě pomoci Polákům na východě“. Spouštěčem pro další práce na projektu byla vrcholící přistěhovalecká vlna z Blízkého východu a Afriky, která rezonovala veřejným diskurzem zejména kvůli navrhovaným kvótám na přerozdělení uprchlíků mezi evropské státy.¹³⁹ V prosinci roku 2015 proto premiérka Ewa Kopacz (PO) navrhuje zdvojnásobení rozpočtu pro repatrianty na 30 mil. zlotých pro rok 2016.¹⁴⁰ Toto rozhodnutí bylo do značné míry zapříčiněno návrhem EU na alokaci uprchlíků, který Polská veřejnost přijímala s antipatiemi. Repatriací „svých“ obyvatel získala proto argumenty vůči EU pro odmítání přistěhovaleckých kvót. Současně s tím je důležité i zmínit, že v posledních letech má Ministerstvo vnitřních věcí problémy finance určené repatriantům a institucím, které o ně pečují, vůbec utratit. V letech 2008-2014 se celkem vrátilo do rozpočtu kolem 16 mil. zlotých, které obce nedokázaly utratit. Opozice z toho důvodu opět kritizovala pomalý proces a trefně se vyjádřila v tom smyslu, že současný zákon je tak špatný, že repatriace prakticky nefunguje.¹⁴¹

V reakci na zvýšení finančních transferů na repatriaci svolal Jarosław Kaczyński tiskovou konferenci, kde kritizoval laxní přístup Občanské platformy, neboť právě tato strana předsedala podkomisi zaobírající se Płazyńským návrhem. „*Za poslední čtyři roky se komise sešla pouze čtyřikrát. To je klasické volební pokrytectví*“. Současně slíbil, že jestliže volby dopadnou podle jejich představ, představí urychleně návrh na změny v repatriaci z východu,

¹³⁹ Adrian Szydlik, „Problemy instytucjonalno-prawne związane z migracją i uchodźcami“, 69. et al. (Varšava: Fundacja Republikańska, 2014) [cit. 2019-05-03]

https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/57673/szydlik_problemy_instytucjonalno-prawne_zwiazane_z_migracja_i_uchodzcam_i_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y

¹⁴⁰ Iniciativa premiérky Kopaczové byla součástí nového vládního programu „Powrót do domu“ pod vedením Rafała Trzaskowskiego, tehdejšího Ministra pro administrativu a digitalizaci. Program byl plánován na roky 2016-2021 a jeho prioritou bylo navýšení dotací o jednu třetinu, integrační (adaptační) kurzy na první rok života v Polsku, pomoc státu při hledání stabilního zaměstnání, nebo příspěvek na bydlení až na dva roky. Celkem 2,5 mil. mělo být také alokováno na vzdělávání v Polštině v Ukrajině, Bělorusku, Kazachstánu a Moldávii. Současně měl být navýšen počet pracovníků na konzulátech v Kazachstánu. (Zdroj: premier.gov.pl, Nowy rządowy program dla repatriantów „Powrót do domu“ [cit. 2019-05-03]

<https://www.premier.gov.pl/wydarzenia/aktualnosci/nowy-rzadowy-program-dla-repatriantow-powrot-do-domu.html> srov. Anita Adamczyk, Andrzeja Saksona a Cezarego Trosiak, „Polityczne i społeczne aspekty wielokulturowości, Migracje i mniejszości“, 218. et al. (Poznań: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, 2016), [cit. 2019-05-03]

https://www.academia.edu/34492729/Przyzwolenie_wobec_uczestnictwa_mniejszości_w_sporcie._Muzułmanin_w_reprezentacji_Polski

¹⁴¹ Janik Mariusz, „Kampania wyborcza "na repatrianta". Jak odżył temat, który dla polityków nie istniał”.

stejně tak jako v Kartě Poláka. PiS hlasitou kritikou usilovala o co nejrychlejší činy – reakcí byla odpověď Joanny Fabisiak (OP), která předsedala Komise pro styky s Poláky v zahraniční a současně koordinovala práce v podkomisi o revizi prvních šesti článků navrhovaného projektu o novelizaci zákona o repatriaci. Později tento čin lakonicky komentoval poslanec PiS Jan Dziędziak: „*Vláda ten zákon nechce a většina poslanců z OP je úplně jedno (większość posłów PO ma to w nosie)*“¹⁴²

V únoru 2016 představila nově jmenovaná premiérka Beata Szydło novelizaci zákona o repatriaci. Tato novelizace reflektuje připomínky, které vycházejí z návrhu Płazyńských a byla součástí širší změn v politice vůči Polonii. Zákon byl jednohlasně schválen Sejmem 27.10.2017 a představuje jednu z největších změn za poslední dvě dekády.

Repatrianti mají díky novele nárok na dotaci pro zakoupení bydlení až ve výši 50 tis. zlotých za podmínky, že cena dotace nepřekročí tržní cenu nemovitosti. Po několika letech právního vakua, kdy zákon nerefletoval smíšené páry (tj. kdy je pouze jeden člen domácnosti repatriantem a manžel/ka, resp. potomci jiné národnosti) byla definována „nejbližší rodina repatrianta“ a nárok na čerpání příspěvků od státu proto budou mít nově i oni s novým právním titulem „kandidát na repatrianta“. Na straně druhé bylo ale upuštěno od příspěvku 200 zlotých, který se vyplácel repatriantům nacházející se v „adaptačních centrech“, který jim měl pomoci v prvních měsících života v Polsku. Velkou pozitivní změnou je poté upuštění od podmínky prokázání dokumentů, které dokazovaly násilnou deportaci svou, nebo svých předků na území bývalého SSSR. Tato predispozice byla pro mnoho potencionálních zájemců nemožná již jen z toho důvodu, že tyto dokumenty byly v průběhu transferu záměrně ničeny.¹⁴³

¹⁴² ibid.

¹⁴³ Biuro Legislacyjne, „Opinia do ustawy o zmianie ustawy o repatriacji, ustawy o Karcie Polaka oraz ustawy o cudzoziemcach (druk nr 637)“, 7.11.2017, 1-3. [cit. 2019-05-03]
<https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatekspertyzy/4311/plik/637o.pdf>

1.7.1. Proces repatriace z perspektivy obce (gminy)

1. Obec, která má zájem na přijetí repatrianta musí nejdříve rozhodnout o způsobu pozvání.

Proto existují dvě možnosti:

- Pozvání jmenné, tedy možnost rozhodnout se pro konkrétní osobu, nebo rodinu. Obec, které se rozhodnou pro tento způsob nemají nárok na čerpání státního příspěvku, současně jim ale tento způsob umožňuje vybrat takové osoby, které jsou v dané obci žádoucí
- Pozvání bez jmenného určení je spojeno s určitým rizikem příjezdu osob, pro které bude náročné zajistit podmínky dané zákonem. Výhoda spočívá v možnosti čerpání státního příspěvku.

2. Pro jmenné pozvání je následující procedura velmi jednoduchá. Obec posílá pozvánku spolu s kopií usnesení místnímu vojvodovi, který ji následně přepošle MSWiA. Ministerstvo poté odesílá dokumenty již přímo místnímu konzulátu Polské republiky. Na základě těchto podkladů již konzul vydává repatriční víza.

- Obec, které se rozhodly pro pozvánku bez jmenného určení jsou povinny vyplnit dotazník, ve kterém vyspecifikují co očekávají od repatriantů - např. kvalifikace, vzdělání atp.. V dalším kroku odešlou dotazník spolu s pozvánkou a usnesením o záměru repatriace místnímu vojvodovi, jež ji stejně jako v případě jmenného pozvání přeposílá MSWiA, které registruje obec v systému RODAK. Úředníci oddělení ministerstva poté vybírají osoby, resp. rodiny, které odpovídají zájmu obcí, ale i preferencím repatrianta. V tomto kroku dochází k prvnímu kontaktu mezi MSWiA, zainteresovanou obcí a potencionálním repatriantem. Jestliže rodina, popř. repatriant projeví zájem na repatriaci pod podmínkami nabízenými obcí, obdrží pozvánku. Současně uzavírá s vojvodou dohodu, která zajišťuje příjem finančního příspěvku od státu, který je mj. podmíněn uzavřením nájemní smlouvy s repatriantem na dobu neurčitou. Tento příspěvek není nikterak fixně stanoven, o jeho výši

rozhoduje počet repatriovaných osob, velikost a technický stav bytu resp. aktuální tržní podmínky.¹⁴⁴

1.7.2. Proces repatriace z perspektivy repatrianta

Vzhledem k tomu, že drtivá většina uchazečů o repatriaci si z důvodu vysokých finančních nároků nemůže dovolit odjet do Polska bez státní podpory, bývají obvykle zaneseni do systému RODAK. Průměrná doba čekání na pozvánku se pohybuje kolem osmi let a proto se mnoho uchazečů v mezičase snaží zkontaktovat s dotčenými obcemi přímo a vyjednat si jmenné pozvání. Bohužel se mi nepodařilo dohledat úspěšnost jejich snažení, na základě přečtené literatury lze ale konstatovat, že se jedná pouze o malé procento repatriantů.

1. Prvním krokem k úspěšné repatriace je shromáždění dokumentů potvrzující polský původ. Na tomto místě pominu skutečnost, že se dokumenty mnoha rodin v současné době nacházejí v jiných státech, nebo že repatrianti často neví, jaké konkrétní dokumenty jsou zapotřebí ať již z důvodu jejich nedostatečné jazykové kompetence, nebo nedostatku informací z polské strany. Soubor těchto dokumentů spolu s žádostí o repatriaci je následně odeslán místnímu konzulovi, který po kontrole podkladů pozve uchazeče na osobní schůzku. Na schůzce je uchazeč povinen doložit svou „polskošć“ na základě již zmíněných dokumentů a pohovoru s ním, kde se zkoumá i uchazečovo přesvědčení a věrohodnost. Současně konzulovi sdělí a doloží, zda disponuje dostatečnými prostředky pro osídlení se v Polsku. Jestliže mu jeho finanční situace nedovoluje „uhradit si repatriaci“, obdrží od konzula kladné stanovisko na základě kterého získá „slib repatričních víz“ (promesa wizy repatriacyjnej) a současně je zanesen do systému RODAK. Následně začíná dlouhé období, kdy repatriant čeká na pozvánku od obce.

2. Po obdržení pozvánky je repatriant, resp. rodina povinná shromáždit všechny dokumenty, na základě kterých bude v Polsku vyhotovena jejich nová identita. Tento krok je velice komplikovaný, neboť repatrianti často nemají dostatek informací o tom, jaké

¹⁴⁴ Elżbieta Świdrowska, „Repatriacja do polskich gmin – realia i wyzwania“, 52.

konkrétní dokumenty a potvrzení jsou povinni mít s sebou, nebo pro ně v Polském právním pořádku neexistuje žádný ekvivalent a mají problém s nostrifikací.

3. Posledním krokem je samotný přesun na Polské území, kde je v závislosti na vzdálenosti obce od letiště vyzvednut repatriant, či rodina zaměstnancem úřadu na letišti, nebo nádraží. Jestliže to okolnosti dovolují, mělo by přivítání proběhnout slavnostním způsobem. Poté jsou repatrianti obecním automobilem převezeni na místo svého bydliště, nebo v některých případech dočasně do hotelu po dobu vyřizování jejich polských dokumentů.

1.8. Novelizace zákona o státním občanství

S narůstajícím počtem cizinců a novou vládní strategií zaměřenou na Polonii sílil tlak na změnu zákona o státním občanství. Práce nad novým zákonem započaly v r. 1999 na základě podnětu vlády. Přestože byl návrh zákona schválen jak Sejmem, tak i Senátem, nebyl podepsán prezidentem Lechem Kaczyńským, který si nebyl jistý jeho shodou s ústavou republiky v oblasti nabývání občanství cizinci ve způsobu uznání. Po třech letech, konkrétně 15. srpna 2012 nakonec zákon vešel v platnost s drobnými změnami.¹⁴⁵

Ústavní soud potvrdil nutnost změn a podpořil nový zákon neboť „zákon z roku 1962 s několika novelizacemi již neodpovídá celé řadě společných výzev jako (narůstající) migrace a časté svazky Poláků s cizinci, a současně nereflektuje historické události, jako např. otázku ztrátu polského občanství, u osob, které o něj přišli nezávisle na své vůli“.¹⁴⁶ Dalším impulsem pro změnu zákona byl i tlak EU na ratifikaci Evropské konvence o obyvatelstvu z 6. listopadu 1997 a jiné změny týkající se harmonizace práva s EU.¹⁴⁷ Ve své podstatě zůstal ale zákon založený na principu krve (*ius sanguinis*) a příslušnosti k polskému národu.

¹⁴⁵ Marcin Dąbrowski, „Ustawa o obywatelstwie polskim z dnia 2. kwietnia 2009 r”, 73.

¹⁴⁶ Europejska Sieć Migracyjna, „Analiza zmian dotyczących zasad nabywania obywatelstwa polskiego.” [cit. 2019-05-03] <https://emn.gov.pl/esm/aktualnosci/10185,Analiza-zmian-dotyczacych-zasad-nabywania-obywatelstwa-polskiego.html>

¹⁴⁷ Marcin Dąbrowski, „Ustawa o obywatelstwie polskim z dnia 2. kwietnia 2009 r”, 74.

Nový zákon o státním občanství, který byl vypracován na základě ústavy z r. 1997, umožňuje čtyři možné způsoby nabytí občanství: ze síly práva (ex lege), přidělením, uznáním a znovunabytím. (kapitola 1, čl. 4.) Současně s tím bylo při nabytí polského občanství upuštěno od podmínky ztráty do té doby platného občanství za podmínky, že na území Polské republiky bude na obyvatele nahlíženo jako na Poláka se všemi právy i povinnostmi. Do novelizace se mnoho obyvatel setkávalo s tím, že nemohli nabýt polské občanství z toho důvodu, že jim stát ve kterém do té doby žili, nedovolil zřeknout se svého dosavadního. Mimo to byla nově představena také možnost nabytí občanství přes adopci – jestliže rodiče disponují polským občanstvím, má na něj nárok i jejich adoptované dítě a to do 16. roku života.¹⁴⁸

Možnost udělení občanství od prezidenta sice zůstala zachována, nově ale prezident není právně vázán ke splnění jakýchkoliv podmínek ve vztahu k cizinci jako např. pětiletý trvalý a legální pobyt na území Polska. Tato procedura má charakter přidělení a cizinec nemá právo se proti rozhodnutí odvolat. Velkou změnou v tomto způsobu naturalizace je skutečnost, že cizinec nemusí předkládat důkazy o ztrátě polského občanství.

Způsob uznání za obyvatele je nově rozděleno do třech kategorií v závislosti na době strávené v Polsku – může to být od dvou až do deseti let. Nutnou predispozicí je znalost Polského jazyka.

Příležitost znovunabytí občanství je novinkou v polském právním pořádku a je spojeno s polskou politikou k Polonii. Rozhoduje o ni přímo ministr vnitra (popř. konzul jestliže daná osoba přebývá za hranicemi) a vztahuje se na osoby, kteří nedobrovolně ztratili polské občanství před rokem 1999.¹⁴⁹ (kapitola 5, čl. 38.) Zákon ale jasně určuje také podmínky, na základě kterých žadatel nesmí obdržet opět občanství – dobrovolná služba v armádě Osy, nebo jejich spojenců; protistátní činnost zejména s ohledem na nezávislost a suverénnost státu; nebo jestliže úřady dojdou k závěru, že je žadatel ohrožením pro bezpečnost státu, resp. narušením veřejného pořádku.¹⁵⁰

Zákon o občanství budil značné kontroverze z důvodu možného sledování partikulárních zájmů prezidenta a absenci právních předpisů v případě zneužití. Kromě toho

¹⁴⁸ Marcin Dąbrowski, "Ustawa o obywatelstwie polskim z dnia 2. kwietnia 2009 r", 82, 89.

¹⁴⁹ Świątkorzyski Urząd Wojewódzki w Kielcach. „Nowa ustawa o obywatelstwie polskim.“ [cit. 2019-05-03] <http://www.kielce.uw.gov.pl/pl/biuro-prasowe/komunikaty/7154,Nowa-ustawa-o-obywatelstwie-polskim.html>

¹⁵⁰ Marcin Dąbrowski, "Ustawa o obywatelstwie polskim z dnia 2. kwietnia 2009 r", 90.

nedošlo k tak žádanému zjednodušení, což lze pozorovat i na podobných způsobech nabytí občanstva v cestě udělením a uznáním.¹⁵¹

1.8.1. Státní občanství ve světle Karty Poláka

Novelizace zákona o státním občanství umožňuje jeho obnovu těm, kteří o něj v minulosti přišli. Součástí toho je samozřejmě soubor povinností a zásad, která na sebe tímto naturalizovaný občan bere. Jak již bylo zmíněno výše, z toho důvodu, že většina nástupnických států SSSR neuznává dvojité občanství, byla představena KP, která uznává držitele příslušnost k Polskému národu a současně přiznává konkrétní privilegia uvedená v čl. 2 Zákona o KP.¹⁵² Jinými slovy přiznává lidem, jež de-facto nejsou Polskými občany soubor výhod a činí tak přestože obyvatelé přísluší jinému státu (non-citizens) ve kterém i dlouhodobě žijí (non-residents).¹⁵³ Z institucionálního hlediska je obtížné zařadit Kartu Poláka někam na trojúhelníku občanství-teritorium-národ, neboť neodpovídá žádnému z těchto konstruktů. Nejednoznačně lze hodnotit také grafické zpracování Karty Poláka, kde se na přední straně můžeme dočíst, že „*KP je dokumentem potvrzujícím příslušnost k Polskému národu*“, zatímco na straně druhé, že „*udělení KP neznamena [současně] nabytí Polského občanství*“. Dále zde poté stojí, že „*KP není dokumentem opravňujícím k překročení hranice, ani k osídlení se na území Polské republiky*“. To znamená, že držitel KP představuje jakéhosi „ideálního“ občana, který formálně přísluší ke konkrétnímu státu, ale současně nemůže překročit hranice, přestože k němu etnicky přísluší. Tato predispozice vychází ze tvrzení, že teritorium ve smyslu státního území spolu s občanstvím je jediným možným prvkem který propojuje státní moc a jedince v něm žijícím. Národnost je poté jakýmsi východiskem tohoto bipolárního vztahu, přičemž žádný z nich nemůže samostatně fungovat.¹⁵⁴

Lze tedy konstatovat, že Polsko usiluje o to, aby etničtí Poláci (a jiné osoby deklarující „polskoš“¹⁵⁵) profitovali z bohatství (welfare) státu, k čemuž využívá celou řadu mechanismů spjatých s KP – sleva na jízdném, hrazená zdravotní péče v případě mimořádné události,

¹⁵¹ „Europejska Sieć Migracyjna, Analiza zmian dotyczących zasad nabywania obywatelstwa polskiego.“

¹⁵² Bastian Senhardt, „Theorizing the Karta Polaka“, odst. 25. In: The Journal of Power Institutions in Post-Soviet Space, Issue 18, 2017. [cit. 2019-05-03] <https://journals.openedition.org/pipss/4348>

¹⁵³ Bastian Senhardt, „Theorizing the Karta Polaka“, odst. 1.

¹⁵⁴ Bastian Senhardt, „Theorizing the Karta Polaka“, odst. 2,3,6.

nebo vstup do státních muzeí zdarma. Polák, který plně přísluší svému státu (má občanství) může samozřejmě využívat všech výhod, v některých aspektech má ale menší rozsah benefitů, než držitel KP – viz výše. Podle Sendhardta označuje proto občanství administrativně-politickou kategorii, definující kdo má nárok na tyto výhody a čerpat výhody sociálního státu. Teritorium určuje poté území, na jakém mohou občané benefity užívat. Nakonec národ představuje již specifickou kategorii, jež je vyústěním dvou předchozích a současně stvrzující, že má občan nárok na výhody „svého“ sociálního státu.¹⁵⁵

Vztah státu a jedince je ale zejména v dnešní době oblastí, která se extrémně rychle vyvíjí a tento vztah podstupuje neustálé redefinování v závislosti na aktuálních okolnostech. Právě problematika globální migrace, příslušnosti k blízkému státu, nebo diaspory tento působí jako katalyzátor na tento proces. V tomto smyslu je proto Polsko nuceno „adaptovat svoji státní suverenitu v závislosti na zvyšující se propustnosti hranic“ současně ale i znovu nastolovat a definovat teritorium sociálního státu a určovat okruh lidí, kteří z něho mohou profitovat.¹⁵⁶ Podle Goberta je navíc KP založena na značně idealizovaném předpokladu etnické trans-komunity, která ignoruje kulturní a jazykové rozdíly mezi jednotlivými generacemi, což podporuje předchozí argument.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Bastian Senhardt, „Theorizing the Karta Polaka“, odst. 12,13.

¹⁵⁶ Bastian Senhardt, „Theorizing the Karta Polaka“, odst. 14.

¹⁵⁷ Sebastian Gobert. „Karta Polaka: In the interest of Polonia or Poland?“, 38. In: ETHNICITY Ethnic Identities and Integration of the Society. et al. (Riga: Institute of Philosophy and Sociology, University of Latvia, 2012) [cit. 2019-05-03] http://www.fsi.lu.lv/userfiles/Et_NR6.pdf

2. Karta Poláka

2.1. Průběh schvalování

Dalším z vládních programů jak pomoci Polákům na území bývalého Sovětského svazu je model, který Paweł Hut označuje za „*etnickou samosprávnou repatriaci*“.¹⁵⁸ Silnými propagátory zákona se stali poslanci z Volební akce Solidarita, kterým bylo vyčítáno, že nehledí na finanční výdaje pomoci Polákům, ale ani na možné zhoršení bilaterálních vztahů se státy, na jejichž teritoriu žije polská diaspora. Do karet naopak hrály dobré vztahy prezidenta Aleksandra Kwaśniewskiego s ostatními prezidenty postsovětských republik – Borysem Jelcynem, Leonidem Kuczmou, nebo Aleksandrem Łukaszenkem a Nursułtanem Nazarbajewem. Přestože Poláci v těchto zemích nebyli výrazně diskriminováni jako tomu bylo v období Sovětského svazu, setkávali se často s projevy administrativních překážek právě na základě jejich etnicity. Na nástupnické státy bylo obecně nahlíženo jako na bezpečné státy a tak se polská strana nemusela obávat přílivu desetitisíců uprchlíků, což bylo i důvodem, proč si vláda nechala dostatek času na přípravu právní regulace „příslušnosti do otčiny“. Jak již bylo zmíněno v předchozí části, v roce 1999 se Polsko připravovalo na členství v NATO a současně probíhaly přístupové rozhovory s Evropskou unií. V této atmosféře se všechny instituce schodovaly na potřebě vytvořit novou právní regulaci, která by umožňovala udržet dobré vztahy s postsovětskými republikami a současně dala možnost jejich obyvatelům navštěvovat Polsko bez větších obtíží.¹⁵⁹ Návrh zákona byl spojen s Paketem polonistických zákonů, z nichž byl nakonec schválen jen zákon o repatriaci.¹⁶⁰

Záměr zavést Kartu Poláka jako součást politiky vůči Polonii se poprvé objevil v dubnu 1999 jako výstup spolupráce Administrativní komise a vnitřní správy¹⁶¹ a Komise pro styky s Poláky v zahraničí jako tzv. senátní návrh.¹⁶² Nárok na KP měli mít obyvatelé, kteří dříve disponovali občanstvím ale vlivem posunu hranic po druhé sv. válce ho ztratili, nebo byli

¹⁵⁸ Paweł Hut, „Polska wobec Polaków w przestrzeni poradzieckiej“, 215.

¹⁵⁹ Paweł Hut, „Polska wobec Polaków w przestrzeni poradzieckiej“, 216-217. et al. (Varšava: ASPRA-JR, 2014).

¹⁶⁰ Paweł Hut, „Polska wobec Polaków w przestrzeni poradzieckiej“, 223.

¹⁶¹ Komisja Administracji i Spraw Wewnętrznych

¹⁶² Jacek Jagielski a Dorota Pudzianowska, „Ustawa o karcie Polaka: Komentarz“, 53. et al. (Varšava: Oficyna Wolters Kluwer Polska, 2008).

donucení opustit Polsko z důvodu pronásledování na základě politických, náboženských nebo ekonomických příčin. Jestliže nic z výše uvedeného nemohl žadatel doložit, existovala v návrhu zákona i možnost „přihlášení se k polskému odkazu“, který bylo možné doložit svou aktivní činností v polských kulturních institucích, nebo ovládním polského jazyka.¹⁶³ V projektu byla potřeba zákona zdůvodňována nutností realizace závazku Polska vůči rodákům žijícím ve světě, kteří tvoří téměř 1/3 polského národa. Na základě navrhovaných právních regulací by tak měli mít lidé možnost kontaktu s otčinou, svobodný vjezd na území Polské republiky, časově neomezený pobyt, ale také možnost, aby na ně bylo nahlíženo jako na Poláky ihned po překročení hranice.¹⁶⁴

Podle návrhu měl držitel navíc získat obdobné výhody jako ve finální verzi s tím rozdílem, že byla vydávána na neomezený čas a žádat o ni mohla celá Polonie ve světě, tj. ne jen Poláci z bývalých 15 republik SSSR.¹⁶⁵ Již od počátku nebylo úplně zřejmé, zda zákon neodporuje některým nadřazeným legislativním dokumentům a proto byl návrh na počátku r. 2001 zaslán Sekretáři Komitétu Evropské integrace, který rozhodl o jeho neshodě s celou řadou nařízení. Nejproblematictější byla délka udělovaných víz a jeho soulad s Schengenskými vízy, neboť návrh předpokládal možnost nabytí krátkodobých víz ve zrychleném procesu po dobu pěti let. Pro takové případy neexistovala klasifikace v evropském právním pořádku a ve zprávě byla popsána jako národní zájem, který se ale prezentuje jako humanitární pomoc. Kritizován zůstal tak zejména charakter návrhu, konkrétně upřednostňování jedné etnické skupiny na úkor ostatních, což odporuje čl. 2 Všeobecné deklarace práv člověka z r. 1948, čl. 2 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech; nebo i Konvenci UNESCO o zákazu diskriminace ve vzdělávání z r. 1960 a celé řadě dalších smluv.¹⁶⁶ Dalším důvodem, proč zákon nakonec nebyl schválen, byla skutečnost, že návrh nerozebíral vznik institucí, které by se podílely na

¹⁶³ Jacek Jagielski a Dorota Pudzianowska, „Ustawa o karcie Polaka: Komentarz“, 53.

¹⁶⁴ Agnieszka Sawicz, „Karta Polaka – przepustka do lepszego świata“, 206. In: Imigranci z ukrainy w polsce potrzeby i oczekiwania, reakcje społeczne, wyzwania dla bezpieczeństwa, ed. Michał Lubicz Miszewski, Nr 868/2018, et at. (Vratislav: Wydawnictwo Akademii Wojsk Lądowych imienia generała Tadeusza Kościuszki, 2018). [cit. 2019-05-03] <https://depot.ceon.pl/handle/123456789/16668>

¹⁶⁵ USTAWA z dnia 2001 r. o Karcie Polaka [cit. 2019-05-03]

[http://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/d0ee93dacc85313dc125695b00345e83/83c2f83c6babe31c1256a0600412d78/\\$file/2641.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/d0ee93dacc85313dc125695b00345e83/83c2f83c6babe31c1256a0600412d78/$file/2641.pdf)

¹⁶⁶ *ibid.* srov. JAGIELSKI, Jacek a PUDZIANOWSKA, Dorota. Ustawa o Karcie Polaka, 59.

procesu a nedostatečně specifikoval termíny „polský původ.“¹⁶⁷ Důležitým bodem je zde skutečnost, že důvodem pro zamítnutí žádosti měla být „pravomocným výrokem odsouzená činnost žadatele, která škodí polskému státu“ - nikoliv ale odlišnost etnická. Podle návrhu měli držitelé obdržet „národní víza“, která vycházela z koncepce repatričních víz. Vzhledem k tomu, že v tehdejší polském právu neexistovala instituce národních víz, pracovalo se již s metodami, které byly vyvinuty pro Zákon o repatriaci. Jasně to tedy vypovídá o intencích zákona a tak lze jen spekulovat, zda charakter zákona nebyl daný již od počátku. Paweł Hut v tomto smyslu hovoří o „*mírné formě repatriace*“, což dokládá na návrhu tohoto zákona, který počítal i s repatriací příbuzných. Současně nebylo žádným tajemstvím, že lidé, kteří splnili etnické hledisko dané zákonem o repatriaci, ale nenašli žádnou obec, která by je pozvala, mohli na základě návrhu bez problémů požádat o Kartu Poláka.¹⁶⁸

Návrh zákona dále, stejně jako finální verze, počítal s tím, že držitelé budou mít nárok na zdravotní péči po dobu jejich pobytu v Polsku. I tato výhoda měla být gestem „*vítající otčiny*“, neboť na konci 90. let žilo v nástupnických státech SSSR ještě stále mnoho obyvatel, kteří bojovali ve válce o nezávislost. Současně jim mělo být umožněno využívat sanatoria a lékařské domy, které nabízely lepší úroveň ve srovnání s postsovětskými republikami.¹⁶⁹

Všechny tyto výhody reflektovaly tehdejší atmosféru ve společnosti, která se shodovala na potřebě pomoci Polákům žijícími za východní hranicí. Zároveň s tím si politické elity uvědomovaly absenci větších úspěchů v repatriaci. Rychlé socio-ekonomické proměny v zemích bývalého Sovětského svazu způsobené reformami na přelomu 80. a 90. let by mohli motivaci Poláků repatriovat se ještě snížit. Díky senátnímu návrhu Karty Poláka měla být uvedena koncepce „*měkkého svazku s otčinou*“.¹⁷⁰

Z výše popsaných důvodů byl nakonec zákon doporučen k přepracování. Následující projekt byl představen v únoru 2001 pod názvem Senátní návrh se změnami. Zákonodárci se pokusili upravit tento zákon tak, aby respektoval připomínky Administrativní komise a vnitřních správ, stejně jako Komise pro styky s Poláky v zahraničí. KP byla v tomto návrhu prezentována jako „*dokument opravňující k řadě privilegií a úlev*“.¹⁷¹ Tento návrh již

¹⁶⁷ JAGIELSKI, Jacek a PUDZIANOWSKA, Dorota. Ustawa o Kartce Polaka. Komentarz, 46,47,53.

¹⁶⁸ Paweł Hut, „Polska wobec Polaków w przestrzeni poradzieckiej“, 219.

¹⁶⁹ Paweł Hut, „Polska wobec Polaków w przestrzeni poradzieckiej“, 221.

¹⁷⁰ Paweł Hut, „Polska wobec Polaków w przestrzeni poradzieckiej“, 222.

¹⁷¹ Agnieszka Sawicz, „Karta Polaka – przepustka do lepszego świata“, 207.

v preambuli deklaroval svůj cíl posílení vztahů mezi Poláky žijícími za hranicemi a morálního gesta za ztrátu jejich občanství. Návrh opět předpokládal, že získat KP bude umožněno celé Polonii, ne jen obyvatelům bývalého SSSR. Současně s tím byly definovány i termíny jako polský původ, nebo příslušnost k polskému národu. KP měla být vydávána osobám, jejichž předci až do třetího kolene disponovali polským občanstvím a předpokládalo se, že bude mít i neomezenou platnost.¹⁷² Senátní projekt se změnami kritizoval ale Evropský integrační výbor, jež deklaroval, že navrhovaný systém nabytí krátkodobých a dlouhodobých víz upřednostňuje jednu skupinu občanů a současně je v rozporu s novelizovaným cizineckým zákonem.¹⁷³

Brzy se ale ukázalo, že i v případě, že zákon vejde, byť s drobnými změnami, v platnost, bude výrazně zatěžovat státní rozpočet. Podle odhadů předsedy spolku „Wspólnota Polska“ měly výdaje na fungování KP v prvním roce dosáhnout 100 mil. zlotých v případě, že by zákon zahrnoval jen teritorium bývalého Sovětského svazu. Jestliže by měl být zákon vztažen na celou Polonii, stálo by to státní kasu 20-25 mil. USD. Obavy z finančních nákladů na celý proces byly nakonec jedním z hlavních důvodů, proč byl zákon nakonec odložen.¹⁷⁴

Vzhledem k tomu, že téma narovnání vztahů s etnickými Poláky nebylo pro nově nastupující kabinet Leszka Millera prioritní téma, upadl projekt na několik let v zapomnění. Situace se začíná měnit v r. 2006 kdy byl z vládní iniciativy ve spolupráci Meziřesortního spolku Polonie a Poláků za hranicemi představen nový návrh zákona o KP (Projekt zákona o stanovení polského původu a Kartě Poláka – Projekt Ustawy o ustaleniu polskiego pochodzenia i o Karcie Polaka).¹⁷⁵ Přestože tento projekt nebyl nikdy projednáván na půdě Senátu, lze na něm dobře ilustrovat náročnost celého projektu, ve kterém se mísily názory rozličných zájmových skupin a jejich představy o smyslu zákona. Tento projekt měl v úmyslu zavést právní titul Zahraničního Poláka, na jehož základě měl zájemce nárok na stálý pobyt,

¹⁷² Ksenia Kakareko, „Karta Polaka – narzędzie politycznego wpływu czy tarcza w ręku Polonii?“, 203-206. et al. (Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, 2008). [cit. 2019-05-03] https://wnpid.amu.edu.pl/images/stories/ssp/ssp_2008_2/199-230.pdf

¹⁷³ Ksenia Kakareko, „Karta Polaka – narzędzie politycznego wpływu czy tarcza w ręku Polonii?“, 203.

¹⁷⁴ Paweł Hut, „Polska wobec Polaków w przestrzeni poradzieckej“, 222.

¹⁷⁵ Ksenia Kakareko, „Karta Polaka – narzędzie politycznego wpływu czy tarcza w ręku Polonii?“, 203-204.

jestliže jeho příjmy postačovaly na život v Polsku. Spolu s tím měl zájemce nárok na tzv. dlouhodobá víza, která ho opravňovali k opakovanému překročení hranic s možností usídlit se na stálo. Definice zahraničního Poláka vycházela z čl. 52 Ústavy, tj. „osoba, která potvrdí svůj polský původ na základě Cizineckého zákona, má nárok na usídlení se na stálo.“ Předpokládalo se, že titul Zahraničního Poláka bude současně predispozicí pro uchazeče o KP a benefity garantované státem (sleva na jízdné, vstup do státních muzeí zdarma atd.) budou moci nárokovat pouze obyvatelé bývalého SSSR.¹⁷⁶ Vzhledem k terminologickým obtížím spojeným s definicí polské národnosti bylo rozhodnuto o tom, že zájemci musí namísto národnosti potvrdit příslušnost do „polského národa“. Tato skutečnost měla být doložena na držbě polského občanství v minulosti, nebo doložením, že jím disponovali uchazečovi rodiče, nebo prarodiče.¹⁷⁷

V průběhu projednávání návrhu zákona s Meziresortním spolkem ve věci Polonie Poláků za hranicemi byly vytvořeny čtyři pracovní skupiny, které měly za cíl zodpovědět tři otázky. Tou první byl počet obyvatel, kteří by měli zájem o KP. Vzhledem k tomu, že v postsovětských státech neexistovala žádná statistika o národnosti, zákonodárci nevěděli s jak velkým počtem adresátů mají při přípravě zákona počítat. Ministerstvo zahraničí tak stálo pod terčem kritiky, že nezohledňuje všechna specifika polského etnika na území bývalého Sovětského svazu.

Další otázkou měla být privilegia spojená s držbou. Zákonodárci se totiž chtěli vyhnout tomu, aby o ni žádali lidé, kteří ve skutečnosti žádnou „polskość“ necítí a chtějí jen využívat benefitů s ní spojenými. Současně se ale neshodli na tom, jak by mělo být zabráněno falšování dokumentů, nebo jak ověřit, že podepsaná deklarace o příslušnosti do polského národu odpovídá realitě. To se vázalo i s dalším aspektem KP, totiž že se Polsko chtělo vyhnout zhoršení bilaterálních vztahů se státy s polskou diasporou. Záhadou v tomto směru zůstává, proč záměr zavést KP nekomunikovali s těmito státy. Dalším sporným bodem, který vychází z toho předchozího je výběr spolků a organizací na území dotčených států, které měly být posvěceni od státu k vydávání KP. V reakci na tento bod bylo rozhodnuto o tvorbě nové legislativy, která by zajistila jednotné hodnocení „polskości“. Přestože by tento

¹⁷⁶ Jacek Jagielski a Dorota Pudzianowska, „Ustawa o karcie Polaka.“, 60-61.

¹⁷⁷ Agnieszka Sawicz, „Karta Polaka – przepustka do lepszego świata“, 207.

prvek pomohl transparentnosti KP, nebyl dodnes představen jednotný manuál – například pro konzuly.¹⁷⁸

V červenci 2007 byla představena poslední verze zákona s jednoduchým názvem Karta Polaka. Vycházela do velké míry z předchozích návrhů, ale přidala ještě privilegium, díky kterému nemusí držitelé KP žádat o povolení k výkonu práce a současně získávají právo ji vykonávat za stejných podmínek, jako Poláci. Důvodem pro to byla rychle se snižující nezaměstnanost, která se pohybovala kolem 11,6 % a hrozby, že by Polsko navzdory konjunktuře nedokázalo najít dostatek zaměstnanců pro své hospodářství. Tato verze zákona nebyla ve srovnání s předchozími návrhy tak zdlouhavě projednávána na půdě Sejmu, protože poslance tlačil čas z důvodu blížících se voleb a brzkého vstupu do Schengenského prostoru. Kvůli tomu, že zákon počítal se zaměřením pouze na bývalé státy SSSR, byl v říjnu 2007 představen i Vládní program spolupráce s Polonií a Poláky za hranicí, jež měl pomoci polské diaspoře na celém světě a vycházel z předchozího vládního návrhu zákona.¹⁷⁹ Na rozdíl od předchozích návrhů bylo rozhodnuto i o instituci, ke které mají právo se neúspěšní žadatelé o KP odvolávat – je jím Rada do Spraw Polaków na Wschodzie, která je povinna vydat rozhodnutí do 30 kalendářních dnů.

Přestože byl zákon v souvislosti s právě projednávaným zákonem o repatriaci kritizován jako nadbytečný, byl přijat Sejmem s velkou většinou 428 hlasů.¹⁸⁰ Poté co Senát nevznesl žádné námítky, byl předán prezidentu Lechu Kaczyńskému, který zákon slavnostně podepsal ve Varšavě u příležitosti III. sjezdu Polonie a Poláků za hranicemi.¹⁸¹

2.2. Obecné podmínky Karty Poláka

Zákon o Kartě Poláka, který byl schválen 7. září 2007 a v platnost vešel 29. března 2008, představuje zhmotnění „morálního závazku vůči Polákům na východě [...], kteří vlivem náboženských, politických, nebo ekonomických příčin polskými obyvateli nikdy dříve nebyli,

¹⁷⁸ Paweł Hut, „Polska wobec Polaków w przestrzeni poradzieckiej“, 224.

¹⁷⁹ Jacek Jagielski a Dorota Pudzianowska, „Ustawa o karcie Polaka.“, 62-63.

¹⁸⁰ Agnieszka Sawicz, „Karta Polaka – przepustka do lepszego świata“, 207.

¹⁸¹ Paweł Hut, „Polska wobec Polaków w przestrzeni poradzieckiej“, 224

*ale cítí svou národní identitu a prahnou po potvrzení své příslušnosti k Polskému národu.*¹⁸²

Hlavní změnou oproti předchozím projektům je upuštění od kritéria potvrzení polského původu, jehož institut je nadále podmínkou v repatriačním zákoně. Podle Kakarekové je navíc informace o příslušnosti k Polskému národu záměrně velmi obezřetně formulována, neboť se Polsko snažilo zamezit možnému nařčení ostatních států týkajícího se dvojí věrnosti. Jak již bylo řečeno, zákon o KP vycházel z formulace Ústavy, která stejně jako zákon o KP operuje s termínem „Polského národa“ v etnickém významu všech Poláků.¹⁸³ Důležité je zmínit, že nabytím KP nevzniká nárok na občanství, ani na vstup na polské teritorium, popř. na usazení se. Majitel KP získává držbou potvrzení svého vztahu s polským národem a nárok na celou řadu benefitů. Karta Poláka expiruje po deseti letech s možností prodloužení za daných podmínek.¹⁸⁴

Podle znění zákona může být Karta Poláka přiznána osobě, která deklaruje svoji příslušnost k Polskému národu a současně splňuje následující předpoklady:

- potvrdí svůj svazek s „polskošcím“ skrze alespoň základní znalost polského jazyka, který považuje za svůj rodný, stejně tak jako známost a udržování polských tradic a zvyků
- v přítomnosti konsula Polské republiky, nebo vojvody, resp. skrze jiného pověřeného pracovníka složí písemnou deklaraci potvrzující příslušnost k polskému národu
- dokáže, že je polské národnosti, nebo alespoň jeden z jeho rodičů popř. prarodičů, nebo dvou praparodičů byl polské národnosti, nebo předloží potvrzení polské organizace působící na území jednoho z 15 států bývalého SSSR o aktivním angažování v oblasti jazyka a zájmu o polskou kulturu po dobu minimálně posledních tří let
- složí potvrzení o tom, že on, nebo jeho předci byli repatriováni z teritoria Polské republiky, nebo Polské lidové republiky na základě repatriačních smluv uzavřených v letech 1944-1957 mezi Polskou republikou, popř. Polskou lidovou republikou a Běloruskou sovětskou socialistickou republikou, Ukrajinskou sovětskou socialistickou

¹⁸² USTAWA z dnia 7 września 2007 r. o Karcie Polaka. Dz.U. 2007 Nr 180 poz. 1280. Preambule.

¹⁸³ Ksenia Kakareko, „Karta Polaka – narzędzie politycznego wpływu czy tarcza w ręku Polonii?“, 207.

¹⁸⁴ Dz. U. 2007 Nr180 poz.1280, čl. 4, odst.17

republikou, Litevskou sovětskou socialistickou republikou, a Svazem sovětských socialistických republik do jednoho z těchto států¹⁸⁵

Podmínkou pro vydání KP je také držba občanství v některém z bývalých 15 států SSSR, tedy Arménské republiky, Ázerbajdžánské republiky, Běloruské republiky, Estonské republiky, Gruzii, Republiky Kazachstán, Kirgizské republiky, Litevské republiky, Lotyšské republiky, Moldavské republiky, Ruské federace, Republiky Tádžikistán, Republiky Turkmenistán, Ukrajinské republiky a Republiky Uzbekistán.¹⁸⁶ Většina výše uvedených států nepovoluje dvojí občanství a proto bylo při tvorbě zákona vycházeno z toho, že KP je ideálním prostředkem pro udržování vztahů s „otčinou“ při zachování alespoň hypotetické věrnosti svému státu.¹⁸⁷

Postup nabytí Karty Poláka je relativně jednoduchý a popisuje ho čl. 4 Zákona o KP. Ze všeho nejdříve se musí zájemce registrovat na schůzku s konzulem prostřednictvím emailu, elektronického systému, nebo poštou. Následně předloží uchazeč konzulovi (popř. vojvodovi) vyplněnou písemnou žádost, tzv. wniosek s aktuální fotografií.¹⁸⁸ Tato žádost je zdarma a kromě vyplnění nezbytných údajů běžné povahy musí předložit i ostatní dokumenty potvrzující původ žadatele, popř. jeho předků v originálním vyhotovení a jejich kopie.¹⁸⁹ Následně je žadatel vyzván k podepsání příslušnosti k polskému národu před daným konzulem, tj. ještě před samotným rozhodnutím o vydání KP. Celý rozhovor probíhá výlučně v polštině a žadatel je v průběhu tázán na otázky sociální, historické a kulturní povahy, kterým prokáže své „pouto“ s Polskem.¹⁹⁰ Konzulové mají k dispozici seznam otázek, které mohou pokládat – jejich počet se odhaduje na cca 150 a v současné době není nijak obtížné se na otázky připravit, neboť je většina z nich volně ke stažení na rusko a ukrajinskojazyčných

¹⁸⁵ Dz. U. 2007 Nr180 poz.1280, čl. 2, odst.1

¹⁸⁶ Dz. U. 2007 Nr180 poz.1280, čl. 2, odst.2

¹⁸⁷ Sebastian Gobert. „Karta Polaka: In the interest of Polonia or Poland?“, 33.

¹⁸⁸ Vzor žádosti je dostupný ze stránek Ministerstva pro správu zahraničních věcí:

<https://kolonia.msz.gov.pl/resource/53eae762-7c1b-40c6-a23f-6848808d69d6:JCR> [cit. 2019-05-03]

¹⁸⁹ Dz. U. 2007 Nr180 poz.1280, čl. 5a, odst.1

¹⁹⁰ Dz. U. 2007 Nr180 poz.1280, čl. 4, odst.12-17. srov. Konsulat Generalny Rzeczypospolitej Polskiej w Grodnie.

“Jak otrymać Kartę Polaka.” [cit. 2019-05-03]

https://www.msz.gov.pl/pl/p/grodno_by_k_pl/informacje_konsularne/karta_polaka/ogloszenia_dot_karty_polaka/

webových stránkách i s rozsáhlým průvodcem celého procesu.¹⁹¹ Po pozitivním vyhodnocení odevzdaných dokumentů obdrží žadatel KP do tří měsíců, přičemž jestliže to okolnosti dovolují, mělo by tak být učiněno slavnostním způsobem.¹⁹²

2.3. Benefity držitele Karty Poláka

Na základě čl. 6 a 8 Zákona o KP požívá držitel KP následující výhody:

- oproštění od povinnosti disponovat pracovním povolením
- podnikat a vykonávat hospodářskou činnost na těch samých zásadách jako obyvatelé Polska
- navštěvovat zdarma všechny stupně vzdělávacího systému v Polsku jako rodilí Poláci
- využívat v náhlých a nezbytných případech zdravotní péči v Polsku
- nárok na 37% slevu při koupi jednosměrných jízdenek na vlakovou přepravu ve druhé třídě na území Polska
- vstup zdarma do státních muzeí
- pomoc konzula v agendě, která mu byla svěřena, stejně tak jako poradenství v otázce polského a mezinárodního práva, zejména v otázkách bezpečnosti držitele

2.4. Změny a novelizace KP

Finální verze zákona schválená 7. září 2007 byla jedním z posledních velkých projektů bratrů Kaczyńských a podle Goberta zapadá do jejich teze o návratu homogenní tradiční společnosti. Byla vyústěním „domácí politické krize v národní identitě“, jež měla za následek posílení „strategického významu Polonie“.¹⁹³ První úpravy v zákoně přišly již záhy – v září 2008 byly provedeny některé změny, které si kladly za cíl zvětšit okruh lidí, jež na KP měli nárok, ale také vylepšit institucionální stránku vydávání. Konkrétně specifikací organizací,

¹⁹¹ NaPolshu. „Какие вопросы на Карту Поляка задает Консул?“ [cit. 2019-05-03] <http://napolshu.com/kakie-voprosy-na-kartu-polyaka-zadaet-konsul.html>

¹⁹² Dz. U. 2007 Nr180 poz.1280, čl. 4, odst. 18

¹⁹³ Sebastian Gobert. „Karta Polaka: In the interest of Polonia or Poland?“, 32.

kteří mají právo vydávat osvědčení: Na Ukrajině to byla Federace Polských organizací na Ukrajině (Federacja Organizacji Polskich na Ukrainie) a Svazek Poláků na Ukrajině (Związek Polaków na Ukrainie), což jsou dvě největší ukrajinské organizace polské menšiny, které sdružují další polonistické svazy a spolky.¹⁹⁴ Další výraznější změnou byla možnost nabytí KP obyvatelům bez občanství (apatrida), což byl zejména zájem polských komunit v Estonsku a Litvě.¹⁹⁵ Poslední důležitou změnou bylo upuštění od výhradního požadavku dokazování polského původu předků, nově je zapotřebí tuto skutečnost dokládat pouze na svých vlastních dokumentech, např. rodném listu.¹⁹⁶

V kuloárech se mezitím začalo hovořit o potřebě výrazné novelizace, kritika mířila zejména na zahrnutí pobaltských států do zákona. Vycházelo se ze skutečnosti, že reálné výhody KP pro obyvatele těchto států nejsou dostatečně atraktivní, neboť členstvím v EU mají nárok na většinu benefitů stanovených KP. Jako jediný relevantní důvod byl v očích kritiků čistě symbolický význam: možnost držby polského dokumentu, kde by jméno bylo napsáno v polské transkripci. Z polonistických sdružení za východní hranicí proto začaly padat návrhy na vyjmutí pobaltských států ze zákona o KP a jejich nahrazení balkánskými státy, kde žije taktéž početná polská diaspora a jejich životní podmínky jsou nesrovnatelně horší než jejich. Někteří v té souvislosti opět navrhovali rozšířit počet recipientů na celou EU, nicméně i tento návrh byl rychle zamítnut s odůvodněním nedostatečných prostředků ve státní kase. Poslankyně Halina Rozpondek upozornila také, že v současném znění mohou o KP požádat i osoby, které byly např. vojáky Ukrajinské povstalecké armády, což by byl nepřijatelný zásah do bezpečnosti státu. Poslankyně Joanna Senyszyn zase kritizovala rozsah výhod, který je mnohem větší než ten, který ze sociálního státu mohou čerpat polští občané. Kládla si proto otázku, zda slevy na jízdném, nebo vstup do národních muzeí může mít reálný

¹⁹⁴ Agnieszka Sawicz, "Karta Polaka – przepustka do lepszego świata", 208.

¹⁹⁵ Problematika apartidy byla spojená s Poláky, kteří se v době existence SSSR osídlili v Litvě. Poté, co nabytí Litva nezávislost se ale nevrátili do míst, kde před II. sv. válkou žili, tzn. převážně západní části Běloruska a současně narozdíl od ruskojazyčné menšiny nezískali litevské občanství. Jeho nabytí bylo spojeno s náročným jazykovým testem, o jehož splnění se ale několikatisícová polská ani nepokoušela. Díky prosincové novelizaci KP tak měli nárok ucházet se (po splnění podmínek a trvalém pobytu v Polsku) o polské občanství. (Zdroj: Michał Wołłejko, "Realizacja ustawy o Karcie Polaka w latach 2008-2011 – sukces czy porażka?", 154. In: Bezpieczeństwo Narodowe, nr. 20, IV – 2011. [cit. 2019-05-03] <https://docplayer.pl/5905573-Realizacja-ustawy-o-karcie-polaka-w-latach-2008-2011-sukces-czy-porazka.html>)

¹⁹⁶ Sebastian Gobert. „Karta Polaka: In the interest of Polonia or Poland?“, 33.

dopad na „udržování svazků s národním dědictvím“ a zda se nejedná jen pouze o populistický krok.¹⁹⁷

Sawicz dále upozorňuje na plynulost projednávání a celkovou shodu poslanců, ačkoliv kvalita zákona není na nikterak vysoké úrovni. Tvrdí, že reálné nedostatky představuje zejména výhoda studia na těch samých zásadách jako Poláci. Držitelé KP sice mohou studovat na všech úrovních vzdělávacího systému na těch samých základech, ale na rozdíl od Poláků mají nárok i na Polonistická stipendia, čímž dochází k nesporné pozitivní diskriminaci.¹⁹⁸

2.5. Karta Poláka na půli cesty k repatriaci

Diskuze o nedostacích zákona měly za následek jeho novelizaci, která proběhla v r. 2016 z iniciativy Komise pro styky s Poláky v zahraničí. Konkrétně 13. května přijal Sejm návrh na „změnu zákona o Kartě Poláka a některých dalších zákonů“, který kromě zákona o KP novelizoval i některé části Cizineckého zákona, který má doplňující charakter a ve své plné podobě vešel v platnost 1.1.2017.¹⁹⁹

Cílem změn bylo prioritně ulehčit repatriantům usadit se v Polsku. Nejdůležitějším krokem v tomto smyslu je proto upuštění od platby za žádost o trvalý pobyt. Jestliže je žádost shledána pozitivně (při splnění podmínek daných zákonem jsou jedinými důvody pro zamítnutí usvědčená protistátní činnost, nebo důkaz padělání dokladů), odevzdá žadatel KP příslušnému úřadu na základě čehož obdrží trvalý pobyt. Po roce trvalého pobytu v Polsku má ale nově nárok na státní občanství způsobem uznání. Příbuzní držitele KP mohou díky této novelizaci také profitovat z přiznání dočasného pobytu, přičemž mají již po roce nárok na trvalý pobyt.²⁰⁰ Další změnu představovalo přiznávání finančních příspěvků těm osobám, které v minulosti disponovaly KP ale ztratily ji kvůli nabytí trvalého pobytu. Nově mohou

¹⁹⁷ Agnieszka Sawicz, „Karta Polaka – przepustka do lepszego świata”, 208.

¹⁹⁸ Agnieszka Sawicz, „Karta Polaka – przepustka do lepszego świata”, 209.

¹⁹⁹ USTAWA z dnia 13 maja 2016 r. o zmianie ustawy o Karcie Polaka oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2016 r. poz. 753. [cit. 2019-05-03] <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20160000753>

²⁰⁰ Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Zmiana ustawy o Karcie Polaka. [cit. 2019-05-09] https://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/polonia/wydarzenia/wiadomosci_kraj/zmiana_ustawy_o_karcie_polaka

požádat do tří měsíců od přiznání trvalého pobytu o přiznání státní podpory, která se skládá danému vojvodovi a odvíjí se od výše minimální mzdy pro daný rok. Po rozhodnutí o přiznání podpory je v prvních třech měsících vypláceno 50% minimální mzdy pro manželský pár a 25% z průměrné minimální mzdy za své potomky. Pro čtyřčlennou rodinu vychází dávka za rok 2018 na 19.500 Kč pro období prvních tří měsíců. V horizontu 4.-9. měsíce obdrží dále rodina 60% ekvivalentu minimální mzdy na osobu.²⁰¹ Novelizací bylo také zamezeno do té doby časté praktice opakovaného vyplácení příspěvků, neboť osoby, kterým byl přiznán nejvyšší příspěvek na devět měsíců, již byly zbaveny možnosti dodatečných žádostí.²⁰²

Poslední novelizací prošel zákon v listopadu 2017, který změnil podmínky pro uchazeče. Do této doby museli zájemci předkládat doklady, které potvrzují jejich utracené polské občanství, nebo jejich předků. Nově měla ale tuto predispozici zastupovat národnost. S novelizací je také možnost zastoupit tento požadavek „aktivní činností v některé polonistické organizaci“ po dobu minimálně tří let.²⁰³ Důvodem pro změnu požadavku na doložení národnosti namísto občanství byla častá praktika falšování těchto dokumentů. Reakcí na tuto změnu byla petice adresovaná prezidentu Andrzejowi Dudovi s více jak 400 podpisy Bělorusů s polskými kořeny. Ti požadovali ponechání současného stavu s odůvodněním, že tyto dokumenty byly obvykle záměrně ničeny, nebo proto, že v dokumentech vydaných před rokem 1939 není ani uvedena. Petice nicméně nic nezměnila na fungování zákona, který přešel v platnost v plném znění.²⁰⁴

Na tomto místě je důležité zdůraznit, že novelizace KP představená v roce 2016 by nebyla možná bez změny Cizineckého zákona, jehož novelizace vešla v platnost 1. května 2014. Novelizace výrazně zjednodušila terminologii a zpřehlednila zákon proto, aby ho bylo možné v budoucnu lépe upravovat. V čl. 195 (9.1.) se lze dočíst, že trvalý pobyt bude udělen tomu, „kdo je držitelem platné Karty Poláka a plánuje se usídlit na teritoriu Polské republiky na stálo“. V tomto kontextu lze proto poprvé spekulovat o KP jako o repatriačním mechanismu, který ale stále dává cizincům – repatriantům na výběr mezi preferovaným

²⁰¹ Dz. U. 2007 Nr180 poz.1280, čl. 2a.

²⁰² Agnieszka Sawicz, „Karta Polaka – przepustka do lepszego świata”, 209.

²⁰³ USTAWA z dnia 24 listopada 2017 r. o zmianie ustawy o repatriacji, ustawy o Karcie Polaka oraz ustawy o cudzoziemcach, Dz. U. z 2017 r. poz. 2282.

²⁰⁴ Agnieszka Sawicz, „Karta Polaka – przepustka do lepszego świata”, 210.

přístupem a plnohodnotným občanstvím.²⁰⁵ Není náhodou, že se počet povolení k pobytu na trvalý pobyt na základě KP z roku na rok více jak zdvojnásobil. V roce 2016 bylo vydáno „pouze“ 4 287 povolení, zatímco v r. 2017 bylo vydáno již 8 889 povolení. Bezpochyby to značí jasný trend v nastavení fungování KP, ale i imigrační politiky Polska jako takové, která se po „promarněných“ devadesátých letech konečně dostává do centra pozornosti.²⁰⁶

2.5. Vnímání Karty Poláka v Bělorusku

Historie Polska a Běloruska se v různých obdobích minulosti navzájem prolínala a ovlivňovala. Ať již to byla šlechta z tehdejšího Polského království, která se zde od založení Polsko-litevské unie r. 1569 začala usazovat, společný stát, nebo pracovní migrace viditelná ve větší míře od 16. století, začal být polský vliv v Bělorusku počátkem 17. století již nesporný.²⁰⁷

Vzhledem k tomu, že Polská strana nekonzultovala svůj návrh na KP s žádným z dotyčných států, reakce Běloruské vlády na sebe nenechaly dlouho čekat. KP byla Běloruskou vládou přijímaná jako pokus o změnu statutu quo nastoleném pádem Sovětského svazu a současně za vměšování do vnitřních záležitostí.²⁰⁸ To byl i důvod proč požadovali po polském místním konzulu okamžité suspendování vydávání karet do té doby, než o případu nerozhodne Rada Evropy, která by své stanovisko měla opřít o závěry Benátské komise. Oficiálním stanoviskem, který měl podpořit Běloruské stanovisko byla skutečnost, že KP může „závažně destabilizovat vztahy mezi těmito dvěma státy, zvýšit napětí uvnitř běloruské společnosti, a zapříčinit nedůvěru mezi Bělorusy s rozdílnou národností“.²⁰⁹ Běloruský šéf komise ve věci bezpečnosti Mikołaj Czargnieiec zase zase označil KP „nepřátelským gestem vůči Bělorusku“ a „snahu vytvořit [v Bělorusku] polskou pátou kolonu“. Na obranu Bělorusů v Polsku dále prohlásil, že Polsko usiluje o ideální Poláky,

²⁰⁵ USTAWA z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach. [cit. 2019-05-09]

<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20130001650/T/D20131650L.pdf>

²⁰⁶ Dominik Rozkrut, „Rocznik Demograficzny 2017“, 452. et al. (Varšava: Zakład wydawnictw statystycznych, 2018)

²⁰⁷ Bogumił Grott, Dwa etapy zagłady Polaków i polskości na dalszych Kresach (1917-1938), 13. In: Polska i jej wschodni sąsiedzi. Ed. Bogumił Grott a Olgierd Grott, et al. (Radzymin: Wydawnictwo von borowiecki, 2016)

²⁰⁸ Sebastian Gobert. „Karta Polaka: In the interest of Polonia or Poland?“, 35.

²⁰⁹ Sebastian Gobert. „Karta Polaka: In the interest of Polonia or Poland?“, 36.

na základě čehož jsou diskriminováni Bělorusové, nebo Romové. V neposlední řadě se nechal slyšet, že nový zákon zavádějící „Kartu Bělorusa“ pro občany žijící v Polsku je již připraven a v nejbližší době bude i schválen. Tento zákon je velmi podobný KP a kromě jiného předpokládá možnost nabytí občanství Bělorusy žijícími za hranicemi.²¹⁰

Je více než zřejmé, že opravdové důvody pro tak vášnivou reakci běloruské vlády spočívají někdy jinde. Běloruský autoritářský režim se totiž obává ztráty kontroly nad početnou polskou komunitou žijící v západních částech Běloruska. Ta v některých oblastech Běloruska tvoří dominantní část společnosti – např. v okrese Woronovskim je to až 81 %.²¹¹ Jejich kulturní a náboženský život je také o mnoho aktivnější než běloruský, který má problémy se svou vlastní sebeidentifikací.²¹² Další důvod pro znepokojení běloruské strany představoval nezastřený zájem o to, rozdat Karty co nejvyššímu počtu etnických Poláků, čímž by mohli opravdu přeskupit politické síly v zemi. V rámci bělorusko-polských vztahů skutečně připadá do úvahy hrozba vměšování se do vnitřních záležitostí v případě doručení KP dostatečnému počtu zájemců pod záminkou morálního závazku. Podle Goeberta by toto jednání mohlo narušit trojúhelníkový vztah mezi diasporou, státem, kde se nachází, a domovským státem. Tuto teorii lze podpořit i rozhodnutím Benátské komise z února 2010, která rozhodla ve prospěch Polska.²¹³ Pravděpodobně v reakci na tento závěr vydal následně běloruský Ústavní soud 7. dubna 2011 usnesení, že zákon o KP je v rozporu s některými mezinárodními nařízeními. Konkrétně se jednalo o Smlouvu o dobrém sousedství mezi Polskou a Běloruskou republikou z r. 1992, která deklarovala budování vztahů na „základě vzájemné úcty, dobrého sousedství a partnerství“. Zajímavostí je, že stanovisko běloruské vlády nemělo jakýkoliv vliv na počty uchazečů o Karty, spíše naopak. Údaje z Ministerstva zahraničních věcí hovoří jasně: od srpna 2008 do května 2010 bylo zaregistrováno 29 142 žádostí, z čehož byly pouze 3 zamítnuty.²¹⁴

²¹⁰ Andrzej Poczobut, „Białoruś walczy z Kartą Polaka“, Gazeta Wyborcza, publikováno 9.2.2008 v Grodně. [cit. 2019-05-03] <http://wyborcza.pl/1,75399,4912415.html>

²¹¹ Szymon Pińczyk, „Ile Polaki zostało na dawnych Kresach Wschodnich? Zobacz na mapach“, Wyborcza.pl, publikováno 26.9.2014. [cit. 2019-05-03] <http://biqdata.wyborcza.pl/biqdata/7,159116,22058569,ile-polaki-zostal-na-dawnych-kresach-wschodnich-zobacz-na.html>

²¹² Katarzyna Korzeniewska, „Obecność kultury polskiej na wschodzie“, 197. In: Państwo polskie wobec Polaków na wschodzie, ed. Tomasz Gąsowski. et al. (Krakow: Ośrodek Myśli Politycznej, 2000)

²¹³ Sebastian Goibert. „Karta Polaka: In the interest of Polonia or Poland?“, 36.

²¹⁴ Michał Wołłejko, „Realizacja ustawy o Karcie Polaka w latach 2008-2011“, 155-156.

V reakci na ustanovení Ústavního soudu byl v roce 2011 novelizován Zákon o státní službě. Nově je všem státním úředníkům zakázána držba jakýchkoliv dokladů, které byly vydány jinými státy, ze kterých by mohl jedinec na základě určitých politických nebo náboženských názorů čerpat výhody a výsady vycházející z etnického původu jedince. Druhou a poslední změnou zákona byla poté povinnost vzdát se dokladu na oddělení lidských zdrojů po dobu trvání služby pro stát. Jestliže jedinec odmítne odevzdat doklad, je to důvodem pro jeho propuštění.²¹⁵ V souvislosti se ztrátou pracovního místa se nabízí otázka, zda prvotní zájem polské vlády pomoci etnickým Polákům na východě nepředstavuje přesný opak, neboli zda nezhoršuje kvalitu života v již tak nelehkém nedemokratickém prostředí. Přestože je tedy KP prostředkem k posílení vztahů mezi Polonií, vyvstávají otázky o skrytých funkcích tohoto dokumentu.²¹⁶

Vztahy Běloruska a Polska jsou poznamenány cestou, kterou se oba státy vydaly po pádu Sovětského svazu. V současné době jsou ale velmi ovlivněny výtkami Minsku kritizující polské vměšování do jejich vnitřních věcí, ale zejména rozdílným pohledem na bipolární uspořádání světa. Další aspekt zatěžující vzájemné vztahy je přístup běloruské vlády k polské menšině, resp. vztahy mezi Poláky a Bělorusy.²¹⁷ Gobert upozorňuje na to, že jestliže by KP byla doručena vyššímu počtu „etnických Poláků“, odhalilo by to závažný problém v reálných počtech Poláků žijících na běloruském území. Následky pro běloruský režim by poté byly velice značné, neboť by to zamíchalo kulturními a politickými vlivy v zemi. Právě na těchto faktorech je totiž vystavěn tamní politický systém, který si stále snaží najít svou „nezávislou“ cestu mezi západem a Ruskem.²¹⁸ Obdobně problematická se jeví i identita Bělorusů, kterou lze rozdělit na dva proudy. Tím prvním je etnický proud, neboli národní identita, která staví na minulosti, jazyku a kultuře, resp. na tom, „co již Bělorusové dokázali“. Druhý proud poté tvoří občansko-politický proud, který lze popsat termínem „tady a teď“, ztotožněný

²¹⁵ Karta Poláka jako aktér: s. 34.

²¹⁶ Sebastian Gobert. „Karta Polaka: In the interest of Polonia or Poland?“, 38.

²¹⁷ Newsweek. „“Niech Polska porzuci marzenia”. Białoruski dziennik radzi.” publikováno 15.10.2011. [cit. 2019-05-03] <https://www.newsweek.pl/swiat/bialorus-dziennik-polska-powinna-odejsc-od-politycznych-marzen/t46g7he>

²¹⁸ Sebastian Gobert. „Karta Polaka: In the interest of Polonia or Poland?“, 36.

s pocitem přímé participace na systému a možnosti „tvořit dějiny“ právě způsobem, jak dobrým budu občanem.²¹⁹

Dalším faktorem, který hraje důležitou roli v postupu Polska a Běloruska vůči KP je jistý typ „konkurence“ s ruským vlivem. Po rozpadu Sovětského svazu si sice Bělorusko zvolilo směřovat na východ a navázat těsnější vztahy s Ruskem, mladá běloruská generace se ale s tímto rozhodnutím nechce smiřovat. Modernizace a působení globalizace způsobily významný odklon od jednostranného směřování společnosti, která je teď více roztržštěná a Polsko v tomto případě hraje roli „okna na západ“. Katarzyna Korzeniewska v tomto kontextu tvrdí, že proto aby Polsko neprohrálo soutěž s Ruskem a globalizací, jež ztotožňuje s USA, je zapotřebí vyšších investic do oblastí obývaných Poláky. Při tom vyzdvihuje roli jazyka a tvorby svébytné kultury, která by fungovala bok po boku té běloruské při současném odmítnutí iredentistických nároků.²²⁰ Ve své práci se dále pokusila o vytvoření narativu etnického Poláka z Běloruska, jež podle ní žije převážně mimo velké aglomerace a dosáhl nejvyššího dokončeného vzdělání na základní, nebo střední škole. Ze své pozice mají Poláci zde velmi omezenou možnost stát se „elitami“ neboť tyto pozice jsou již opanovány Rusy či Bělorusy. Velikost polské diaspory zase není dostatečně veliká aby se z ní samé generovali „lídři“, kteří by byli schopni argumentovat své zájmy běloruské společnosti. Státy na východ od Polska se silnou Polskou diasporou také kladou rovnítko mezi „polskošci“ a katolicismem. Zejména v oblastech bývalých Kresů je dodnes katolická víra prvkem, který značí „dobrého Poláka“.²²¹

Na začátku devadesátých let vzniklo v Bělorusku mnoho organizací pěstujících polskou kulturu, např. jen v Grodnu jsou v současné době tři. Vztahy mezi nimi jsou ale spíše konkurenční, což ještě zhoršuje tak napjaté vztahy.²²² Z celé řady těchto spolků a organizací je Svazek Poláků v Bělorusku nejvýznamnější a současně je také oprávněn vydávat potvrzení o polských kořenech a polskošci uchazeče. Přestože vydává dokumenty s výrazným dopadem na obyvatele, nedisponuje registrací, kterou vyžaduje běloruský stát a je současně v kolizi

²¹⁹ Anna M. Dyer a Maxim Rust. „Białoruś między wschodem i zachodem: stare/nowe dylematy“, 14-15. et al. (Wrocław: Kolegium Europy Wschodniej, 2018), [cit. 2019-05-03] http://nuewesterneurope.eu/new_site/wp-content/uploads/2019/01/Policy-paper-Bialorus-miedzy-wsch-zach.pdf

²²⁰ Katarzyna Korzeniewska, „Obecność kultury polskiej na wschodzie“, 188-189.

²²¹ Katarzyna Korzeniewska, „Obecność kultury polskiej na wschodzie“, 192.

²²² Ksenia Kakareko, „Karta Polaka – narzędzie politycznego wpływu czy tarcza w rękę Polonii?“, 226.

s trestním řádem Běloruska.²²³ Z důvodu jasných benefitů pro obyvatele příhraničních oblastí je ještě důležité upozornit na korupci a vydávání falešných potvrzení o „polskošči“, která byla podle Kakareky způsobená právě vzájemnou konkurencí mezi organizacemi. Další z aspektů kritiky KP Běloruskem je také skutečnost, že zájemce musí podepsat příslušnost k cizímu státu na území Běloruska v přítomnosti polského konzula. Výmluvným stanoviskem Minsku ke KP je také zaběhlá praktika, na základě které jsou uchazeči zváni na „pohovor“ ke KGB, který zjišťuje motivaci a důvody, proč chce daná osoba podepsat prohlášení o příslušnosti k jinému státu. Podle diplomatických zásad není polský konzulát povinen podávat informace o tom, kdo podal žádost o KP, nebo ji již získal. Na základě bádání Kakareky byli ale v prvních letech fungování KP všichni zájemci kontaktováni KGB do několika dnů ode dne pohovoru s konzulem.²²⁴ Nabízí se proto otázka, jestli právě to nebylo důvodem pro zplnomocnění podleského vojvody k vydávání KP, které se událo v prosinci 2017. Přestože zákon o KP takovou možnost nabízí²²⁵, zůstává tato agenda prozatím výhradně v rukou konzulů a oficiálním stanoviskem polské strany pro jeho jmenování byly dlouhé čekací lhůty na vyřízení KP.²²⁶ Podleský vojvoda se sídlem v Bialystoku je zodpovědný pouze za obyvatele Běloruska, nebo obyvatele, kteří zde mají statut apartridy.²²⁷ Pro tento krok se rozhodla na základě novelizace KP z roku 2017, která deklaruje, že by vláda měla brát v úvahu „*nutnost a rychlost vydání KP vhodnému okruhu lidí, kteří o to projeví zájem*“²²⁸ Tato skutečnost koreluje i s nepsanými zásadami, aby se KP vydávala prioritně osobám starším 70 let a dodržoval se hierarchický postup. V praxi to znamená, že KP by měli nejdříve nabýt prarodiče, rodiče a až poté potomci, kteří např. plánují studium v Polsku. Jestliže ale rodiče odmítnou podat žádost (např. státní zaměstnanci), dochází k průtahům a potomci často potom nemají možnost využívat benefitů KP po dobu jejich studií v Polsku.²²⁹

²²³ Katarzyna Korzeniewska, „Obecność kultury polskiej na wschodzie“, 188-189.

²²⁴ Ksenia Kakareko, „Karta Polaka – narzędzie politycznego wpływu czy tarcza w rękę Polonii?“, 227-228.

²²⁵ čl. 12 ust. 4 ustawy z 7 września 2007 r. o Karcie Polaka (t.j. Dz.U. z 2014 r. poz. 1187 ze zm.)

²²⁶ Urszula Mirowska-Łoskot, „Wojewoda rozładuje kolejki po Kartę Polaka“, Gazeta Prawna, publikováno 7.6.2017. [cit. 2019-05-04] <https://serwisy.gazetaprawna.pl/samorzad/arttykuly/1048866,wojewoda-podlaski-karta-polaka-na-bialorusi.html>

²²⁷ Agnieszka Narożniak, „Karta Polaka w systemie instytucjonalnym prawa o cudzoziemcach.“, 148.

²²⁸ Art. 12 ust. 4 Ustawy o Karcie Polaka.

²²⁹ Ksenia Kakareko, „Karta Polaka – narzędzie politycznego wpływu czy tarcza w rękę Polonii?“, 228.

Smutnou skutečností je, že přestože Minsk kritizuje polskou administrativu pro její „zasahování do vnitřních věcí“, nepodnikl od zavedení KP žádné kroky, které by usnadnily mobilitu svých občanů. Na začátku roku 2018 došlo sice k jednání s EU o možném zjednodušení vízové politiky mezi EU a Běloruskem, žádná podepsaná a závazná dohoda z jednání ale nevzešla. Za největší problém lze považovat na běloruské poměry extrémně nákladná víza do schengenského prostoru, za něž musí platit 60 €, což je téměř polovina minimální běloruské mzdy. Pro obě strany by bylo výhodné, kdyby se poplatek za jejich vyhotovení stejně jako v případě Ukrajiny snížil alespoň na přijatelných 30 €. ²³⁰

Největší změnu za poslední roky představuje zjednodušený transit přes hranice. Od 24. července 2018 zavedlo Bělorusko třicetidenní víza pro osoby přilétající skrze mezinárodní letiště v Minsku. Další pozitivní změnou je možnost bezvízové návštěvy turistických parků Brest a Avgustovský kanál. Přestože jsou tyto změny zaměřeny na příjíždějící turisty s cílem podpory domácího hospodářství (turisté musí na letišti mj. prokázat dostatečný finanční obnost pro dobu jejich pobytu – tj. ekvivalent 720 EUR na 30 dní), můžeme doufat, že to je jakýsi začátek a změny pro Bělorusy přijdou záhy. ²³¹

2.6. Vnímání Karty Poláka na Ukrajině

Jen těžko bychom hledali dva státy, které přijímaly Kartu Poláka tak odlišně. Přestože mají za sebou oba státy podobnou historickou zkušenost pod nadvládou Sovětského svazu, politické směřování Ukrajiny je zejména po Oranžové revoluci více prozápadní. Tomu odpovídají i vztahy mezi těmito státy, jejíž prioritou je vzájemná pomoc v diplomatické nebo ekonomické oblasti. ²³² I když zákon o KP směřoval na co nejvyšší množství etnických Poláků, nikdo neočekával tak veliký zájem ihned v prvních dnech po vstupu zákona v platnost. Posílení konzulárních středisek o devět pracovníků se týkalo zejména těch v těsné blízkosti polských

²³⁰ Belsat.eu, „Negocjacje Białorusi z UE: „Przedziej czy później uprościmy procedury wizowe”” publikováno 30.1. 2018. [cit. 2019-05-04] <https://belsat.eu/pl/news/negocjacje-bialorusi-z-ue-predziej-czy-pozniej-uproscimy-procedury-wizowe/>

²³¹ Velvyslanectví Republiky Bělarus v České republice, „Bezvízový vstup do Republiky Bělarus” [cit. 2019-05-04] http://czech.mfa.gov.by/cs/consular_issues/visafree/

²³² Zdzisław J. Winnicki. „Karta Polaka” jako wyraz szczególnego statusu osób obcego obywatelstwa regulowanego prawem krajowym.”, 18. et al. (Muzeum Historii Polski, Wschodnioznawstwo, 2009) [cit. 2019-05-04] <http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Wschodnioznawstwo/Wschodnioznawstwo-r2009-t3/Wschodnioznawstwo-r2009-t3-s51-76/Wschodnioznawstwo-r2009-t3-s51-76.pdf>

hranic: ve Lvovu a Lucku, ale také v Kyjevě, Charkově a Oděse. Zájem Ukrajinců o KP byl bezpochyby zapříčiněn i velkou medializací v ukrajinských sdělovacích prostředcích, jež Kartu prezentovala jako „propustku do práce v Polsku“.

Hned v prvních týdnech se ukázalo, že i přes mediální pokrytí KP panuje ohledně jejího fungování mnoho nepřesností, jako například že KP slouží jako doklad k překročení hranic s Polskem. Vzhledem k tomu, že ani samotná polská centra na Ukrajině nedisponovala dostatečnými informacemi, bylo rozhodnuto, že celý proces přidělování Karet převezmou konzulové. Kvůli velkému zájmu byli konzulové naprosto zahlceni a neměli dostatek času na další agendu, což se změnilo až poté, co přešly dané kompetence na místní polonistické organizace.²³³

Jak již bylo výše naznačeno, prvotní reakce Ukrajinské vlády byla spíše indiferentní, a ukrajinská strana nevydala ohledně KP ani žádné oficiální stanovisko. Přesto si 27. června 2007 ukrajinský ambasador Ołeksandr Mocyk pozval hlavního poradce předsedy vlády Michała Dworczyka na schůzku, kde se řešilo právě čerstvé schválení zákona o KP. Později vydal Dworczyk oficiální zprávu která komentovala setkání: *„Ołeksandr Mocyk přijmul s porozuměním polskou zákonodárnou iniciativu. Připomenul, že Ukrajina podobný zákon přijala již v roce 2004. Ocenil, že formulace zákona nenarušuje vnitřní zájmy Ukrajiny a zákon tak nevzbuzuje silnějších emocí.“*²³⁴ Agnieszka Sawicz přesto informuje o praktikách, které se měly odehrávat na Ukrajině v podobném období. Úřady si prý vytipovaly osoby z řad členů polonistických organizací, které pozvaly na pohovor s cílem zjistit bližší informace o Kartě. Obávali se totiž vzrůstu napětí mezi etnickými Poláky a ukrajinskou většinou, a možného eskalování národnostních sporů jako za časů SSSR. Charakter pohovorů ale podle představitelů organizací nebyl nikterak nepříjemný a ukrajinské úřady se zajímaly veskrze pouze o počet vydaných karet.²³⁵ Závěry Komise pro styky s Poláky v zahraničí ve svém reportu navíc oceňují, že ukrajinské krajanské spolky nejsou vystaveny represím ze strany státu a mohou se tak rozhodovat výhradně podle zákona o KP, což bohužel nelze říci o Bělorusku.²³⁶ Represe paradoxně nepřicházely ze strany ukrajinské, ale z té polské – na

²³³ Agnieszka Sawicz, „Karta Polaka – przepustka do lepszego świata”, 215-216.

²³⁴ Paweł Hut, „Polska wobec Polaków w przestrzeni poradzieckiej”, 229.

²³⁵ Agnieszka Sawicz, „Karta Polaka – przepustka do lepszego świata”, 216.

²³⁶ BIULETYN, Kancelaria sejmu biuro komisji sejmowych, Nr 3782/VI kad. 20.05.2010 r., 20. et al. (Varšava: Wydawnictwo Sejmowe – Wydział Poligrafii, 2010) ISSN 1230-7289 [cit. 2019-05-04]

několik případů diskriminace Ukrajinců na polsko-ukrajinských hranicích upozornila organizace Wspólnota Polska, která kritizovala zejména požadování dodatečných dokumentů k překročení hranice pro držitele KP. Na straně druhé Ministerstvo zahraničních věcí, ani Ministerstvo vnitřních věcí a administrativy nebyly v prvních letech vydávání KP informovány o žádných problémech.²³⁷

Situace se ovšem začíná měnit kolem roku 2010, kdy Polská konzulární centra odhalují organizovaný zločin spojený s falšováním dokladů potřebných k vydání KP. V průběhu následujících dvou let tento trend přerostl ve výnosný byznys, který zájemcům slibuje vyhotovení KP „na klíč“. Trefně to ilustruje příběh Romana z ukrajinského Lvova, který si za 2000 € nechal vyhotovit KP přes internet. „*Trpěl jsem hodiny ve frontách na hranicích a čekal věčnost než obdržím Schengenská víza. Nyní mohu do všech zemí EU a to po dobu deseti let. Dokonce jsem si na KP půjčil u Polské banky. Za rok odjedu do Kanady, neboť s KP je to mnohem snazší*“.²³⁸

Příběh Romana potvrzuje ve své zprávě i nejnovější analýza Ministerstva zahraničních věcí, kterou si nechala vypracovat od Nejvyššího kontrolního orgánu. Analýza jako první bod kritiky KP uvádí právě důkladné proškolení všech konzulárních zaměstnanců a navýšení počtu namátkových kontrol, které mají potlačit tuto praxi. Výpadky Centrálního Registru Kart Poláka způsobily hromadění žádostí. V rámci uspořádání procesu poté neproškolení úředníci přiznávali KP i těm, kteří by na to za normálních okolností neměli nárok. Stejně důležité je podle zprávy propojení systému s dalšími státními registry (a propojení konzulárních středisek na Ukrajině), které by měly zajistit větší transparentnost a uspořádání kontrol.²³⁹ Je překvapující, že přestože jsou si polské úřady vědomy tohoto trendu minimálně posledních deset let, nepodnikly zatím žádné významnější kroky k potlačení tohoto fenoménu.²⁴⁰ V poslední době je totiž tvorba KP a falšování polských předků, čím dál tím častějším jevem,

[http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/02DA162800CE339AC125774200218A50/\\$file/0378206.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/02DA162800CE339AC125774200218A50/$file/0378206.pdf)

²³⁷ Agnieszka Sawicz, „Karta Polaka – przepustka do lepszego świata”, 216.

²³⁸ Анна УСИК. Gazeta.ua Українці покупають карту поляка по 2 тисячі євро. publikováno 30.8.2013 [cit. 2019-05-04] https://gazeta.ua/ru/articles/economics/_-ukraincy-pokupayut-kartu-polyaka-po-2-tysyachi-evro/513838

²³⁹ Rzecznik Praw Obywatelskich. „Liczne problemy z Kartą Polaka. Wystąpienie RPO do MSZ”, publikováno 13.11.2018 [cit. 2019-05-04] <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/liczne-problemy-z-karta-polaka-wystapienie-rpo-do-msz-srov>. Anna Gorzyca, „Dokumenty do karty Polaka można kupić za 1,5-5 tys. dolarów. NIK skontrolował placówki wydające ten dokument” Gazeta Wyborcza, publikováno 4.10.2018 [cit. 2019-05-04] <http://rzeszow.wyborcza.pl/rzeszow/7,34962,23999549,dokumenty-do-karty-polaka-mozna-kupic-za-1-5-5-tys-dolarow.html>

příčemž Ukrajinci, kteří těchto služeb využívají mají téměř vždy totožný cíl: pokračovat dále na západ.²⁴¹ Konkrétně Německo se v roce 2017 obávalo záplavy „levných Ukrajinských pracovníků“, kteří by mohli být další zátěží pro tamní sociální systém. Polské ministerstvo zahraničních věcí reagovalo na znepokojení Berlína lakonicky prohlášením, že zákon „nezkoumá oprávnění nebo motivaci uchazeče“ odjet po nabytí Karty dále na západ. I v případě, že by něco takového měl v plánu, nemá to v procesu přidělení KP jakýkoliv vliv.²⁴²

2.7. Zákonodárství pro diaspory v jiných státech

V důsledku konfliktů, pracovní migrace nebo různých historických kauzalit můžeme v současné době nalézt mnoho států, které podporují své krajany přímým, či nepřímým způsobem. Změnou geopolitického uspořádání na začátku devadesátých let vypracovaly státy legislativu, která má za cíl udržovat kontinuální vztah se svou diasporou. Je to také vhodný „*etno-politický*“ prostředek, který umožňuje obejít striktní zákony neumožňující dvojité občanství buď v rámci národních států, nebo na mezinárodní úrovni.²⁴³ Přistěhovalecké komunity si často vytvářejí silné transnacionální vztahy jako reakci na pocit vyloučení a marginalizace v jejich hostitelské zemi. Po první generaci, která praktikuje rituály „svého etnika“, jsou následující generace již plně integrovány do společnosti a jejich vztahy se svou domovinou jsou spíše generovány na základě imaginované nostalgické příslušnosti. Podle Tsudy je tato zapomenutá transnacionalita důvodem proto, aby si migrant vytvořil nové pouto se svou domovskou zemí a nestavěl na lichých předpokladech. Záměrem legislativy států podporujících svou diasporu je právě toto pouto posilnit.²⁴⁴

²⁴⁰ V roce 2008 sice např. ve Lvově delegovalo MSZ dodatkové pracovníky, kteří byli proškoleni k rozpoznávání falešných žádostí a současně měli uspišit proces. Kvůli tomu, že pracovníci konzulátů musí každou žádost posoudit zvlášť, nezlepšilo to jakkoliv čekací lhůty, nebo efektivitu. To je způsobené především osobami, které se opakovaně hlásí o příznání, ačkoliv na to nemají nárok. (Zdroj: Paweł Hut, „Polska wobec Polaków w przestreni poradzieckiej“, 230-231)

²⁴¹ Kresy.pl, „Załatwiali Ukraińcom fałszywe polskie dokumenty - pogranicznicy rozbili szajkę” publikováno 19.10.2017 [cit. 2019-05-04] <https://kresy.pl/wydarzenia/zalatwiali-ukraincom-falszywe-polskie-dokumenty-pogranicznicy-rozbili-szajke/>

²⁴² Laurin Meyer a Damian Daszko, „Polens Greencard öffnet Migranten alle Tore zur EU”, WELT.de, publikováno 19.8.2017. [cit. 2019-05-04] <https://www.welt.de/wirtschaft/article167686123/Polens-Greencard-oeffnet-Migranten-alle-Tore-zur-EU.html>

²⁴³ Sebastian Gobert. „Karta Polaka: In the interest of Polonia or Poland?“, 34.

Některé státy, uvedly pomoc s udržováním kontaktů s rodáky do své ústavy. Například čl. 12 ústavy Ukrajiny deklaruje, že stát usiluje o uspokojení národně-kulturních a jazykových potřeb svých občanů vně hranic státu.²⁴⁵ Tamnější legislativa umožňuje od r. 2004 také osobám starším 16 let, které se identifikují jako Ukrajinci a mohou prokázat svůj etnický původ, nebo ukrajinské předky, nemajíc přitom ukrajinské občanství, podat žádost o statut „zahraničního Ukrajince“. Svůj původ je žadatel povinen doložit relevantními dokumenty, nebo potvrzením obyvatele, který na Ukrajině žije, popř. zahraničními ukrajinskými organizacemi. Statut zahraničního Ukrajince je stejně jako v případě KP vydáván na deset let s možností jeho prodloužení. Může také posloužit jako základ pro udělení občanství, nebo jako prostředek, díky čemuž může osoba studovat na ukrajinských vysokých školách na stejných zásadách jako Ukrajinci. Intence ukrajinské vlády byly obdobné jako v případě Polska, tj. rozvoj národního uvědomění, které posilní jejich vztah s otčinou. Podle odhadů žije v současné době kolem 10 mil. Ukrajinců ve světě, přičemž největší počet z nich přebývá v Rusku (1,9 mil.), Kanadě (1,2 mil.) a USA (0,9 mil.).²⁴⁶

Kromě ústavního ukotvení pomoci diasporám vyvinula celá řada států i konkrétní zákony, které upravují poměry mezi státem. V rámci středovýchodní Evropy byl první takovým státem Rumunsko, které tím mířilo zejména na rodáky v Moldávii a zákon přijalo v r. 1998. Následovalo Rusko, jež obdobný zákon přijalo v r. 1999, Bulharsko v r. 2000, ale také Slovensko (2005), nebo Slovinsko (2006). U některých států, jako např. v Rusku, nebo na Slovensku, je členům diaspory přiznán dokument, který představuje statut člena diaspory. V Maďarsku ale zákon stanovuje konkrétní výhody, které z držby takového dokumentu vyplývají.²⁴⁷

Specifickým příkladem je v tomto ohledu Maďarsko, které přijalo tzv. Statusový zákon (Status Law) v roce 2001. Zákon stanovoval specifický certifikát pro občany okolních států se silnou maďarskou menšinou a dával jim velké množství ekonomických a kulturních výhod. Téměř tři miliony Maďarů žijících v zahraničí mohly poté na základě tzv. Průkazu etnického

²⁴⁴ Takeyuki Tsuda, "Why Does the Diaspora Return Home. The Causes of Ethnic Return Migration.", 25. In: *Diasporic Homecomings. Ethnic Return Migration in Comparative Perspective.* ed. Takeyuki Tsuda. et al. (Stanford: Stanford University Press, 2009)

²⁴⁵ Constitution of Ukraine. [cit. 2019-05-03]

https://www.justice.gov/sites/default/files/eoir/legacy/2013/11/08/constitution_14.pdf

²⁴⁶ Agnieszka Sawicz, "Karta Polaka – przepustka do lepszego świata", 212.

²⁴⁷ Jacek Jagielski a Dorota Pudzianowska, „Ustawa o karcie Polaka.“, 14-15, 18.

Maďara profitovat z přístupu ke zdravotní péči, všem stupňům vzdělávacího systému, nebo z možnosti pracovat legálně tři měsíce v Maďarsku. Dokumenty, na základě kterých se měla dokazovat příslušnost k Maďarsku, měly mít různorodý charakter: zvací dopis některé z maďarských politických stran, důkaz o členství v maďarské církvi, nebo doklad o maďarských předcích. V očích Rumunska a Slovenska byla za největší problém považována skutečnost, že ačkoliv by držitelé dokladu formálně nepříslušeli k Maďarskému národu, získávali by spolu s „členstvím“ občanský průkaz, který by se nikterak nelišil od toho „plnohodnotného“.²⁴⁸

Pod tíhou kritiky z EU a okolních států ho ale bylo nuceno modifikovat již v roce 2003. V prosinci roku 2004 bylo v Maďarsku vypsáno referendum, které usilovalo o rozšíření tehdejšího Statusového zákona. Konkrétně se navrhovalo nabídnout občanství etnickým Maďarům žijícím za hranicemi. V pravém slova smyslu se nejednalo o občanství, ale spíše o zjednodušení podmínek k jeho nabytí. Všechny okolní státy se silnou maďarskou menšinou nepovolují dvojité občanství právě z obav z agresivní zahraniční politiky Maďarska a proto bylo navrženo, aby byla zrušena do té doby platná zákonná podmínka trvalého pobytu k naturalizaci. Státní občanství mělo být přidělováno na maďarském konzulátu všem, kteří o něj požádají na základě jazykové blízkosti. Není překvapením že se vůči němu vnesla vlna kritiky z okolních států, které Maďarsko obviňovaly z iredentistických nároků. Referenda se nakonec i přes masivní kampaň účastnilo pouze 36% oprávněných voličů, kteří návrh zákona z 51,6% odmítli.²⁴⁹

K další modifikaci Statutového zákona došlo ještě v roce 2007, kdy bylo rozhodnuto o celoživotní platnosti Průkazu etnického Maďara bez nutnosti komplikovaného prodlužování. Studenti a akademičtí pracovníci museli do novelizace spolu s Průkazem překládat i studentský, resp. pedagogický průkaz, aby mohli využívat všech slev. Nyní stačí mít pouze platnou revalidační známku, která se lepí na Průkaz. Slevy spojené s držbou jsou atraktivní zejména pro studenty a důchodce, neboť nabízí slevy pro studium na VŠ, nebo zlevněné kulturní akce. Stejně jako KP i Průkaz etnického Maďara umožňuje získat slevu na cestování

²⁴⁸ „Neues "Status-Gesetz" löst Krise zwischen Ungarn und Rumänien aus“, publikováno: 19.7.2001. [cit. 2019-05-09] derstandard.at/619378/Neues-Status-Gesetz-loest-Krise-zwischen-Ungarn-und-Rumaenien-aus

²⁴⁹ Maria M. Kowács a Judit Tóth, „Kin-state responsibility and ethnic citizenship:

The Hungarian case“, 158-161. In: *Citizenship Policies in the New Europe*, eds. Rainer Bauböck, Bernhard Perchinger a Wiebke Sievers. et al. (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2009)

v Maďarsku. Přestože v Maďarsku není omezená platnost slevy jen na vlaky, a držitelé tak mohou využívat všechny typy veřejné dopravy (i městské), bylo rozhodnuto o tom, že tuto výhodu budou mít pouze 4x do roka. Výhodou na straně druhé je výše slevy, která činí 90%.²⁵⁰

2.8. Zhodnocení repatriace a fungování Karty Poláka

Od začátku devadesátých let usiluje Polská vláda aktivně o větší soudržnost polského deterritorializovaného státu. K naplnění této myšlenky využívá zejména dvou legislativních instrumentů: Karty Poláka a Zákona o repatriaci.²⁵¹ Oficiálně proklamovaným důvodem pro schválení obou dokumentů bylo “zhmotnění” čl. 6 Ústavy Polského státu, který deklaruje, že *“Polská republika poskytuje pomoc Polákům usazeným za hranicí k zachování jejich svazků s národním kulturním dědictvím.”*

Polská diaspora na východě je důsledkem přesídlení obyvatel organizovaného Sovětským svazem, které mělo za následek vznik početné polské komunity v Kazachstánu. Vlivem mezinárodních dohod uzavřených na konci II. světové války dochází poté k posunu Polska západním směrem, jejímž následkem přišlo Polsko o území, které obývalo mezi lety 1569-1772 a 1918-1945. Na teritoriu dnešního Běloruska, Ukrajiny, Litvy a Lotyšska, které je označováno jako Kresy, žily do té doby početné polské komunity, jež udržovaly polské zvyky a tradice. I přes snahu polského státu o aktivní podporu těchto komunit a o jejich repatriaci zpět na polské teritorium nemělo Polsko příležitost jim výrazněji pomoci z důvodu nesouhlasu Sovětského svazu, který jejich existenci buď oficiálně odmítal, nebo marginalizoval důležitost problému.²⁵²

Po rozpadu Sovětského svazu nastává období, kdy zájem o východní diasporu opět začíná rezonovat veřejným diskurzem. Podle Smitha to souviselo s nutností znovunalezení

²⁵⁰ Belügyminisztérium Nyilvántartások Vezetéséért Felelős Helyettes Államtitkárság. [cit. 2019-05-09] https://www.nyilvantarto.hu/hu/mig?fbclid=IwAR2Jq5HxBAbSmOWsH1Epl9LOHEszZF_qh5ab0l5eZg-ZJrUP8QkZ-Kwcj0o srov. „Örökérvényű a Magyar Igazolvány“, publikováno 12.5.2010. [cit. 2019-05-09] http://szakc.sk/2010/06/12/orokervenyu-a-magyar-igazolvany/?fbclid=IwAR02Yd2MDwY8d_noL1SfZhqYc1MaFaFn1T5eStNY8hXm1mAu4UuJWkVSYfo

²⁵¹ Sebastian Gobert. „Karta Polaka: In the interest of Polonia or Poland?“, 25.

²⁵² Jolanta A. Drzewiecka a Rona T. Halualani, “The Structural-Cultural Dialectic of Diasporic Politics”, 349.

své vlastní identity, která po téměř čtyřiceti letech vlády komunistické strany zákonitě musela projít transformací. Národní státy *“často nově vymezují své vztahy s diasporami, jestliže projdou výraznou rekonfigurací jejich vztahu s globálním systémem.”* Tento proces způsobuje krizi národní identity, neboť posouvá vztah s rodáky do roviny potencionálního, nebo strategického významu.²⁵³

Prvním konkrétním gestem pomoci Polákům za hranicí byl repatriční zákon. Směřován byl na rodáky z devíti států střední Asie, kteří byly deportováni do těchto oblastí proti své vůli. Osoby, které splní podmínky dané zákonem mají nárok na víza a po překročení hranic automaticky nabývají polské občanství. Zákon staví na striktním výkladu polské etnicity, neboť požaduje doložení žadatelových polských kořenů. Vzhledem k náročným podmínkám dokazování svého původu a nezvládnuté institucionální stránce Polska se ročně repatriovalo jen kolem 300 obyvatel, což rozhodně nelze považovat za úspěch.²⁵⁴ Přestože je repatriace umožněna obyvatelům devíti středoasijských států, byl repatriční zákon určen především polské menšině žijící v Kazachstánu. Podle údajů největší nevládní agentury Wspólnota Polska zde žilo přibližně 100 tis. obyvatel s polskými kořeny v roce 2007 což je při zmíněném počtu dokončených repatriací skutečně nepovzbudivý výsledek.²⁵⁵

Možných důvodů pro neúspěch zákona je celá řada. Největším problémem se na základě nastudovaných materiálů jeví nezvládnutá administrativa polské strany. Kvůli tomu, že polská strana nedostatečně komunikovala zákon o repatriaci s představiteli organizací, vychází do jisté míry z polské představy o „ideálním Polákovi.“ Většina obyvatel současné střední Asie se nachází v mnohem horších socioekonomických poměrech než Polsko, které si představuje budoucí repatrianty jako skupinu lidí, kteří po několik generací stále praktikují polské zvyky, chodí pravidelně do kostela a používají polský jazyk na denní bázi. Ve skutečnosti ale jen malá část z nich odpovídá podobnému popisu a o altruistických záměrech většiny z nich lze pochybovat. Etničtí migranti vyhledávají obecně lepší ekonomické příležitosti a nikoliv etnické kořeny. Podle Tsudi není etnicita „pull“ faktorem, který táhne členy diaspory do jejich etnických domovin, ale současně může být „push“ faktorem, který je

²⁵³ Robert C. Smith, „Diasporic Memberships in Historical Perspective: Comparative Insights from the Mexican, Italian and Polish Cases“, 727. In: *The International Migration Review*, Vol. 37, No. 3, et al. (New York: Sage Publication, 2003). [cit. 2019-05-05] <https://www.jstor.org/stable/30037755>

²⁵⁴ Sebastian Gobert. „Karta Polaka: In the interest of Polonia or Poland?“, 31-32.

²⁵⁵ Aleksandra Grzymała-Kazłowska a Halina Grzymała-Moszczyńska, „The Anguish of Repatriation“, 7.

spouštěčem pro opuštění státu, kde se narodili.²⁵⁶ Podle jeho teorie je etnicita motivem k návratu do vlasti spíše pro příslušníky rozvinutých států (zejm. studentů), kteří dosáhli určitého sociálního statutu a prahnou po poznání svých kořenů studiem jazyka, nebo kultury. Finálním krokem je poté samotný přesun „domů“.²⁵⁷

Dalším z důvodů pro nízký zájem je organizační náročnost celého procesu a roztržitost institucí, do nichž repatriace spadá. Rozdílné podmínky pro čerpání příspěvků obcím na repatriace jmenné a beze jmenného určení se jeví jako největší problém z hlediska rychlosti repatriace. V případě jmenné repatriace je zapotřebí, aby měl repatriant dostatečný finanční obnos na první rok života v Polsku, což je při poměru příjmů v Kazachstánu pro většinu rodáků nepřekonatelná bariéra. V případě repatriace bez jmenného určení je zase uchazeč zanesen do systému RODAK, ve kterém jsou lidé průměrně zaneseni osm let. Scénářem většiny repatriantů je prvotní nadšení z příslibu o repatriaci, na základě čehož začnou studovat Polštinu a tamní zvyky, po několika letech kdy nedochází k žádnému postupu toto nadšení upadá, a raději zvolí repatriční programy jiných zemí, nebo se rozhodnou zůstat ve svých státech. Institucionální stránka je natolik komplikovaná, že žádosti o repatriaci jmennou a bez jmenného určení zpracovávají jiné úřady. První jmenovaná je v dikci městské rady, zatímco druhou zpracovává Oddělení Repatriací Ministerstva vnitřních věcí a administrativy, které mimochodem nemá k dispozici jasné předpisy, na základě kterých by se při výběru repatriantů mohlo řídit. Není proto žádnou výjimkou, že rodiny, které měly naprosto totožnou výchozí pozici při žádosti o repatriaci, byli repatriováni dříve, než jiná rodina, která podala žádost o několik let později.²⁵⁸ V některých případech rodiny namísto nejistého postavení v systému RODAK raději zvolí repatriaci do Ruska, kde si na základě zákona mohou požádat např. o repatriaci do Kaliningradské oblasti. I to je častý scénář polských repatriantů z Kazachstánu.²⁵⁹

Dalším z omezení flexibility repatriace je systém RODAK, který neumožňuje přímou komunikaci mezi MSWiA a obcemi. V praxi například obce obdrží informaci od budoucích repatriantů týkající se narození dítěte, rozvodu nebo smrti, na základě čehož kontaktují

²⁵⁶ Takeyuki Tsuda, "Why Does the Diaspora Return Home", 22.

²⁵⁷ Takeyuki Tsuda, "Why Does the Diaspora Return Home", 24.

²⁵⁸ Elżbieta Świdrowska, "Repatriacja do polskich gmin – realia i wyzwania", 61.

²⁵⁹ Aleksandra Grzymała-Kazłowska a Halina Grzymała-Moszczyńska, "The Anguish of Repatriation", 18.

MSWiA, které jim zašle dokument dané rodiny a až poté jsou schopny dané informace změnit. Tento proces ale obvykle trvá i několik měsíců a obce po tuto dobu nemají nárok na čerpání státních příspěvků. Nedostatečná komunikace mezi MSWiA a obcemi, ale i mezi samotnými obcemi je bezpochyby jeden z největších problémů zákona. Bylo by žádoucí vytvořit portál, kde by si obce mezi sebou mohly předávat informace a zkušenosti s repatrianty. Poté by nemohlo docházet k tomu, že repatrianti mají nastavené naprosto jiné podmínky i v rámci totožného vojvodství. Absencí jednotných právních předpisů totiž některé vesnice nabízí např. jazykové kurzy zdarma, zatímco jiné vyžadují po repatriantech jejich částečnou úhradu.

Velmi často podceňovaným prvkem je také podpora v prvních letech pobytu v Polsku. I když zákon vychází z předpokladu, že místní iniciativy převzou zodpovědnost za repatriantovo zasvěcení do polské společnosti, obvykle k něčemu takovému vůbec nedojde. To je způsobené již zmíněným narativem „ideálního Poláka“, který se orientuje v institucionálním prostředí Polska a který proto nepotřebuje dodatečnou pomoc. Opak je ale pravdou, neboť vlivem obměny generací v Polské diaspoře došlo již k zprerhání většiny pout s otčinou a tato nová generace si musí svůj vztah k Polsku opět tvořit. Proto by měly mít např. děti repatriantů možnost navštěvovat psychologa, který jim pomůže překonat kulturní šok, nebo se účastnit setkání s ostatními dětmi, které by jim pomohly sdílet své zkušenosti. Mladým repatriantům by zase mohlo být poskytováno poradenství, které by jim poradilo s výběrem vhodného vzdělání v závislosti na aktuálních potřebách trhu práce, nebo jejich osobních preferencích. Repatrianti v produktivním věku by taktéž ocenili sociokulturní adaptaci, nebo výuku Polštiny, která by zohledňovala jejich pracovní pozici. Prvním krokem ke zlepšení situace by mohlo být zmapování prováděcí stránky zákona, namísto vytváření nových institucí, jež by údajně měli pomoci k lepší efektivitě.²⁶⁰

Vzhledem k tomu, že vláda předpokládá v následujících deseti letech příjezd 10 tis. repatriantů, vyvstává otázka, zda je to s takto nastaveným systémem vůbec reálné.²⁶¹

²⁶⁰ Aleksandra Grzymała-Kazłowska a Halina Grzymała-Moszczyńska, "The Anguish of Repatriation", 16-17.

²⁶¹ Marek Kozubal, „Powrót do ojczyzny: Repatrianci jadą do Polski“. Gazeta Wyborcza, publikováno 7.2.2018. [cit. 2019-05-06] <https://www.rp.pl/Repatrianci/302079908-Powrot-do-ojczyzny-Repatrianci-jada-do-Polski.html>

Relativní neúspěch Repatriačního zákona a institucionální změny související se vstupem Polska do EU a Schengenského prostoru spolu se zájmem zachovat dobré vztahy s východními sousedy měly za následek vytvoření nového prvku v polském právním pořádku – Kartě Poláka. Období, ve kterém byla schválena, bylo charakteristické změnou politického uspořádání a nástupem strany Práva a Spravedlnosti. Lech Kaczyński, stejně jako jeho bratr Jarosław usilovali o novou zahraniční politiku založenou na jagellonské myšlence a s tím související větší roli Polska v regionu.²⁶² Vzhledem k podmínkám, které jsou na uchazeče kladeny míří KP na mnohem vyšší počet adresátů, nežli je tomu u Repatriačního zákona. Postupné novelizace, které v zákoně proběhly měly za následek změnu jeho charakteru z instrumentu „morálního závazku Poláků na východě“ k „modré Kartě Polska“.²⁶³

Karta Poláka, podobně jako v případě Zákona o repatriaci, měla mít především charakter morální. Jednalo se tedy o symbolické gesto, které mělo alespoň hypoteticky napravit následky stalinistické politiky vůči Polákům. Většímu úspěchu Karty Poláka by bezpochyby prospělo, kdyby byl přijatý již v první polovině 90. let. Tou dobou se sice Polsko potýkalo s ne zrovna příznivou hospodářskou situací, nicméně se lze domnívat, že by ve světle tehdejších událostí byla jakákoliv forma oficiální příslušnosti k polskému národu gestem, který by usnadnil i tvorbu pozdějších politik, ale zejména posílil vztah s diasporou. Je škoda, že se politici tou dobou omezili na vystoupení o nutnosti pomoci Polonii, ale nedokázali přijít s konkrétními návrhy, které by dokázali i prosadit.²⁶⁴

Zákon o repatriaci i Zákon o Kartě Poláka spojuje nedostatečná specifikace procesní stránky. Diskuze na půdě Sejmu i Senátu se koncentrovaly zejména na množství benefitů, nebo finanční nákladnosti zákonů, a tak zůstala praktická stránka věci upozaděna. V průběhu jednání bylo často pohlíženo na legislativní opatření „očima Poláků“, ale již se zapomínalo na to, že v úspěchu zákona bude hrát především prováděcí část zákona důležitější roli.²⁶⁵

Velmi častá neznalost polského jazyka u držitelů Karet je například v ostrém kontrastu s první podmínkou přidělení KP, totiž „alespoň základní znalostí polského jazyka,

²⁶² Adrian Chojan, „Polityka wschodnia Polski w myśli politycznej partii Prawo i Sprawiedliwość (lata 2005-2007)”, 311. In: Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej Rok 14, Zeszyt 5, 2016. [cit. 2019-05-06] http://www.iesw.lublin.pl/rocznik/articles/RIESW_1732-1395_14-5-287.pdf

²⁶³ Sebastian Gobert, „Karta Polaka: In the interest of Polonia or Poland?“, 33.

²⁶⁴ Paweł Hut, „Polska wobec Polaków w przestrzeni poradzieckiej“, 233.

²⁶⁵ Paweł Hut, „Polska wobec Polaków w przestrzeni poradzieckiej“, 234.

který považuje za svůj rodný [...]“ Jako mateřský jazyk je považovaný ten, který se přirozeně učí dítě jako první, především od svých rodičů. Zákon si v tomto směru trochu protirečí když požaduje alespoň základní znalost jazyka, který má být ale uznáván jako jazyk mateřský. Úroveň tohoto mateřského jazyka má být dále hodnocena konzulem, který na základě své vlastní úvahy určí, zda uchazeč hovoří „základní polštinou, nebo spíše ruštinou.“ Nejasné stanovení jazykových kompetencí by bezpochyby zasluhovalo hlubší analýzu, v rámci této práce lze ale konstatovat, že by zákonu jistě prospělo objektivnější hodnocení úrovně, například skrze jednotný Společný evropský referenční rámec.²⁶⁶

Otázka kompetencí konzula v procesu přidělení KP je dalším z faktorů, které umožňují reagovat na aktuální potřeby Polska. Ačkoliv by měl být konzul nestranný, nelze tuto predispozici nikdy zaručit. Kvůli tomu, že neexistuje jednotný manuál pro výkon jejich agendy v oblasti pohovorů s uchazeči o KP, dochází k rozdílnému hodnocení znalostí kandidátů. V rámci jejich agendy by měli prověřovat znalosti o polské kultuře, místních zvycích a tradicích. Tyto informace mohou být ale zkreslené jejich osobním vztahem k těmto zvyklostem, nebo nejednoznačným původem těchto tradic. De facto tím může docházet i k situacím, kdy je více správných odpovědí, ale poslední slovo v „určení pravdy“ má konzul.

Uchazeč o Kartu Poláka je na konci rozhovoru s konzulem povinen podepsat písemnou deklaráci o příslušnosti k polskému národu. Tento bod budí asi největší pochybnosti, neboť je uchazeč na území svého dosavadního státu podepsat slib věrnosti jinému státu. Přestože se jedná pouze o formální záležitost, je s podivem, že se proti této deklaráci ohradilo pouze Bělorusko. Podepsáním deklarace se může zákonná pomoc Polákům usazeným na východě snadno transformovat v problém, který jim zkomplikuje život v jejich zemi.²⁶⁷

Znění Zákona o KP z roku 2007 se vztahuje výhradně na občany 15 států bývalého SSSR. Tento výklad je ale v rozporu s ústavou Polska, která deklaruje pomoc Polákům usazeným za hranicemi. Ačkoliv ústava nepracuje explicitně s termínem „všem Polákům“, z jejího znění to celkem jasně vyplývá.

Dalším problematickým bodem se jeví čl. 6 Zákona o KP, ve kterém jsou uvedeny práva jejího držitele. Podle tohoto článku má nositel KP nárok na „využití zdravotní péče

²⁶⁶ Ksenia Kakareko, „Karta Polaka – narzędzie politycznego wpływu czy tarcza w ręku Polonii?“, 212-213.

²⁶⁷ Ksenia Kakareko, „Karta Polaka – narzędzie politycznego wpływu czy tarcza w ręku Polonii?“, 218-219.

v naléhavých případech.“ Na základě této formulace můžeme dojít ke zjištění, že držitelé KP získávají větší množství výhod, než mají sami Poláci. Nelze pochybovat o tom, že by se polský stát nepostaral o své obyvatele v případě jejich nutného akutního ošetření. Zároveň by ale Polsko požadovalo (v případě, že by si osoba neplatila zdravotní pojištění) úhradu nákladů spojených s lékařskou péčí. Ukazuje to tedy na jistý příklad pozitivní diskriminace držitelů KP. Další příklady preferovaného přístupu jako bezplatný vstup do národních muzeí, nebo 37 % sleva na vlakovou dopravu jen dokreslují celou situaci.

Zhodnocení repatriace a fungování Karty Poláka mělo za cíl dokázat možnost rozdílné interpretace obou zákonů v závislosti na individuálních podmínkách. Forma, jakou je zpracován zejména Zákon o Kartě Poláka dává konzulům možnost rozhodovat na základě osobních preferencí o tom, kdo (ne)přísluší k polskému národu. Tímto způsobem mohou konzulové de facto aktivně ovlivňovat přistěhovaleckou politiku v Polsku, neboť jsou to oni, kdo definují úroveň jazyka, nebo charakter tradičních polských zvyků. Přestože je polská diplomacie v tomto smyslu maximálně transparentní, nelze opominout možné riziko z toho vyplývající.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se zabýval analýzou repatriačních politik Polska s důrazem na Kartu Poláka. Kladl jsem si otázky, jak probíhala repatriace Polonie v minulosti a na základě jakých právních mechanismů byla prováděna, jaké instituce byly zodpovědné za průběh repatriací, kdo organizoval repatriace a zda lze v souvislosti konceptem path-dependency pozorovat vyčerpanost Zákona o repatriaci a jeho postupném nahrazování atraktivnější Kartou Poláka.

Po kapitolách pojednávající o metodologii a vymezení tématu jsem popsal institucionální hledisko repatriací, které proběhly v 20. století. To sloužilo jako teoretický rámec práce, který měl dokázat postupnou proměnu repatriačních politik. Zkušenosti s repatriací, které získalo Polsko v minulém století byly důležitým východiskem i na počátku 90. let, kdy lze pozorovat první snahy o formování vztahu Polska k jeho diaspoře. Konsenzus společnosti na potřebě pomoci Polonii ale nekorespondoval s obtížnou socioekonomickou situací, ve které se Polsko nacházelo. Přestože Polsko v této době stálo v centru pozornosti jeho diaspory, nedokázalo představit právní ukotvení, které by umožnilo příjezd desetitisíců etnických Poláků, neboť v této době balancovalo mezi kalkulovaným a kulturním přístupem ve vztahu k ní.

Namísto rychlé reakce se potýkalo s terminologií a definicemi, které měly specifikovat charakter budoucí repatriace. Kvůli tomu, že přistěhovalectví v Polské lidové republice de facto neexistovalo, bylo zapotřebí vytvořit nový model repatriace. V roce 1996 představený dokument „Rozhodnutí o ustanovení zásad státní politiky ve věci repatriace“ stanovil podmínky, na základě nichž mělo být postupováno v repatriaci. Přestože to byl pokus, jak se vymanit ze „závislosti na cestě“ ve vývoji politik k diasporám, byl ve své podstatě stále jen typem zohledňující předchozí repatriační vlny. Individualita, stupňující se charakter a potvrzení o tom, že repatriace je neměnným zájmem státu jsou do dnešních dnů základními kameny repatriace.

Na rozdíl od poválečného přesídlení polské populace bylo v Zákoně o repatriaci z roku 2000 rozhodnuto o individuálním charakteru repatriace z devíti států bývalého Sovětského svazu, podle něhož připadla péče o konkrétního repatrianta konkrétní obci. Důvodem pro toto rozhodnutí měla být lepší efektivita procesu, což se ale posléze ukázalo jako liché. Systém RODAK, který byl vybudován s cílem umožnit repatriaci osobám, které v Polsku nemají žádné příbuzné a současně propojit repatrianty a obec, je v současné době spíše překážkou pro úspěšnou repatriaci. Neproškolení úředníci často nemají dostatek informací k tomu, jak se systémem pracovat, nebo jak nakládat s žádostmi repatriantů, což má za následek, že je často mylně klasifikují jako uchazeče o azyl. Dalším problémem spojeným s individuálním charakterem repatriace je bytová politika, která je v dikci obce. Kvůli tomu, že obce často nemohou nabídnout dostatek bytů ani svým rezidentům, nemohou dostát zákonné povinnosti zprostředkování nemovitosti repatriantům, čímž celý systém paralyzují. I to je jedním z důvodů proč se za prvních devět let fungování Zákona o repatriaci fyzicky přesunulo na polské teritorium pouze 4245 osob. To dokazuje, že ačkoliv je repatriace formulována jako závazek státu vůči diaspoře a vyjadřuje tedy spíše konotace kulturního přístupu, snažil se stát zaměřit na efektivitu a co nejvyšší profit z repatriace a prováděl tedy kalkulovanou politiku, která ale podle výsledků nebyla tou nejlepší cestou.

To přimělo vládu k postupné modifikaci Zákona o Kartě Poláka, jehož projednávání začalo v roce 1999 a trvalo dlouhých osm let. Karta Poláka je dokumentem prokazující příslušnost k polskému národu a v současném znění se vztahuje na obyvatele 15 států bývalého Sovětského svazu. O Kartě Poláka byl již od počátku mnohem vyšší zájem, než o repatriaci. Její zavedení bylo zapříčiněno potřebou udržení přátelských vztahů se státy sousedícími na východ od Polska, při současném členství v Evropské unii. Na základě diskuzí o podobě zákona lze konstatovat, že prvotní intence zákona byla skutečně čistě kulturního charakteru. Se zlepšujícím se hospodářstvím a zvyšující se emigrací Poláků do západní Evropy dochází ale k postupným změnám, které charakter Karty Poláka posouvají blíže ke kalkulovanému přístupu. Novelizací v roce 2008 je umožněno nabytí Karty apartridám, zákonem o „Změně zákona o Kartě Poláka a některých dalších smluv“ z roku 2017 byl zase výrazně rozšířen okruh lidí, který má nárok na její držbu. Současně se stala Karta atraktivnější pro ty osoby, které se již přesunuly na polské území kde získaly trvalý pobyt, a tím ztratily i

benefity s ní spojené. Zvýšením příspěvků se snaží Polsko motivovat držitele Karty Poláka k tomu, aby se trvale přesunuli do Polska a svůj „měkký svazek s otčinou“ přetavili do plnohodnotného občanství. K tomu dopomáhá i další změna v legislativě, jež Kartě Poláka pomohla stát se repatriačním instrumentem. Na základě novelizace Cizineckého zákona z roku 2014 mají držitelé Karty Poláka možnost požádat si o trvalý pobyt v Polsku ihned po nabytí Karty. Po roce mají poté ze zákona nárok na státní občanství, které vychází z jejich „pouta s Polskem.“ Kartou Poláka lze proto hodnotit jako instrument zahraniční politiky Polska čistě kalkulovaného charakteru na základě něhož stát usiluje o občany z etnicky blízkých oblastí. Potenciál repatriačního zákona se zdá již ptyčerpáný. Karta Poláka má ale potenciál zastoupit repatriační zákon v plné míře. O její atraktivitě svědčí i skutečnost, že od svého zavedení dokázala zaujmout více jak 200 tis. obyvatel. Rozhodnutí z dubna letošního o jejím rozšíření platnosti na celý svět, tedy na celou dvacetimilionovou Polonii je proto určitě krok správným směrem.

Summary

This thesis examines a current repatriation policy of Poland and the Pole's Card law using the method of historical intuitionism. It describes the first repatriation wave after the I. WW and introduces also the other two which occurred after the II. WW and at the end of 50's. This aims to illustrate how the policy was made and which factors were involved in the process. It analyses institutional changes in the policy of Poland in order to better understand current strategies. Since Poland was a part of the Soviet bloc there were barely any immigration policies made. This has changed after the collapse of a Soviet Union and required a fast action of policy-makers. Enormous part of Polonia, which is a Latin term for a Polish diaspora, strive for coming back "home". Those people were usually expelled during a mass deportation during the II. WW to a various place in the Soviet Union, mostly Siberia and Kazchstan, however some of them have actually never even left the Polish territory. This was due to an international agreement which caused a shift of the Polish territory toward west. People who left in the eastern part of the country called Kresy were illegally granted a Soviet citizenship which was a base for further problems in the repatriation.

There were lots of co-patriots coming to Poland who were trying to obtain asylum, nevertheless Poland's reaction was rather desperate because there were no guidelines how to deal with them. This was a trigger for developing a policy which aimed to set up a long term policy toward Polonia. Majority of the Polish society was actually quite interested in Polonia and spoke out in favour of them, however the policy-makers could not find a proper way how to help them, especially concerning some financial issues of this young democracy. With the amendment of the constitution in 1997, there was a legal duty in the article VI. which stated, that Poland grants help to the Poles living abroad in order to help them maintain the cultural and national heritage. Since there was such an obligation, Poland needed to act and prepare some policy which would fulfil such a statement. It lasted more than three more years to pass a Repatriation Act which stresses a duty of the nation to help its co-patriots who are settled in 9 states which used to belong to the Soviet Union.

There is also a new procedure presented which can be used by people, who have no relatives in Poland and who wish to be repatriated. It's called RODAK (Polish term for co-

patriot) and facilitates a contact with candidates who were previously approved as repatriates from the polish consul and who intend to move to the polish state, but can't afford to move to Poland on their own expenses. RODAK has been exposed basically since its establishment with very serious critics. It's mostly because of the fact, that people who are enrolled wait usually up to ten years before they are eligible to move to Poland. There is one more issue with the Repatriation Act which is interlinked with the first one. Housing has been also quite tricky task, because cities, which are supposed to offer shelters for repatriates are not very keen to do so. Mostly they have their own problems with finding some houses for their own residents so there is no left for repatriates.

The other policy of repatriation is called Pole's Card, or Karta Polaka in polish and even though it's not a repatriation tool, I deliberately use this term. Pole's Cards aim is to declare ones belonging to the polish nation. Conditions to obtain a Card are not hard to fulfil: confirmation about the belonging to the polish nation based on the at least basic knowledge of polish, signature of the declaration about belonging to the nation, and the last important precondition is that she/he must come from one of the 15 countries of the former Soviet Union. If positive approved, holder gets its Pole's Cards, which is very similar to the regular polish ID. Karta Polaka grants its holder also wide variety of services which are e. g. 37 % discount for a train ticket, free access to the state museums, or regular visits in Poland without a duty of paying a 35 € fee for visas.

What I'm trying to state in the following thesis is the fact that due to some multiple amendments can be Pole's Card considered as a repatriation tool. In the 2007 amendment there were few changes made, which suggest some hidden potential of the Card. The first one states, that even holders who acquire a Pole's Card are eligible to obtain a residence visas and after a year of their stay in Poland have a right to be naturalized. This would have not been possible if the Act on Alien in 2003 was not amended as well, which is responsible for the later one. The aim of this thesis is to stress, that due to the unsuccessful Repatriation law there is a new tool for the polish diaspora called Karta Polaka. In the last 9 years, there were only slightly more than a 4 thousands people repatriated. It is however in a crucial contrast with the Karta Polaka which has been already handed out to more than a 200 thousand co-patriots. Poland has only recently amended the law with the strategy of

spreading out its functionality to the whole Polonia, which is according to various sources up to 20 million people. This strategy of attracting Polish co-patriots is definitely a good base how to reduce demographic problems caused by a huge emigration after the Poland accession to the EU.

Zdroje

Akademické práce:

Internetové články a zdroje:

Andrzej Poczobut, "Białoruś walczy z Kartą Polaka", Gazeta Wyborcza, publikováno 9.2.2008 v Grodnie. [cit. 2019-05-03] <http://wyborcza.pl/1,75399,4912415.html>

Anna Gorzyca, "Dokumenty do karty Polaka można kupić za 1,5-5 tys. dolarów. NIK skontrolował placówki wydające ten document", Gazeta Wyborza, publikováno 4.10.2018 [cit. 2019-05-04] <http://rzeszow.wyborcza.pl/rzeszow/7,34962,23999549,dokumenty-do-karty-polaka-mozna-kupic-za-1-5-5-tys-dolarow.html>

Анна УСИК. Gazeta.ua Українці купують карту поляка по 2 тисячі євро. publikováno 30.8.2013 [cit. 2019-05-04] https://gazeta.ua/ru/articles/economics/_-ukraincy-pokupayut-kartu-polyaka-po-2-tysyachi-evro/513838

Belsat.eu, "Negocjacje Białorusi z UE: „Prędzej czy później uprościmy procedury wizowe”" publikováno 30.1. 2018, [cit. 2019-05-04] <https://belsat.eu/pl/news/negocjacje-bialorusi-z-ue-predzej-czy-pozniej-uproscimy-procedury-wizowe/>

Belügyminisztérium Nyilvántartások Vezetéséért Felelős Helyettes Államtitkárság. [cit. 2019-05-09] https://www.nyilvantarto.hu/hu/mig?fbclid=IwAR2Jq5HxBAbmOWsH1Epl9LOHEszZF_qh5ab0l5eZg-ZJrUP8QkZ-Kwcj0o

Konsulat Generalny Rzeczypospolitej Polskiej w Grodnie, "Jak otrzywać Kartę Polaka.", [cit. 2019-05-03] https://www.msz.gov.pl/pl/p/grodno_by_k_pl/informacje_konsularne/karta_polaka/ogloszenia_dot_karty_polaka/

Kresy.pl, "Załatwiali Ukraińcom fałszywe polskie dokumenty - pogranicznicy rozbili szajkę" publikováno 19.10.2017 [cit. 2019-05-04] <https://kresy.pl/wydarzenia/zalatwiali-ukraincom-falszywe-polskie-dokumenty-pogranicznicy-rozbili-szajke/>

Laurin Meyer a Damian Daszko, "Polens Greencard öffnet Migranten alle Tore zur EU", WELT.de, publikováno 19.8.2017. [cit. 2019-05-04]
<https://www.welt.de/wirtschaft/article167686123/Polens-Greencard-oeffnet-Migranten-alle-Tore-zur-EU.html>

Marek Kozubal, „Powrót do ojczyzny: Repatrianci jadą do Polski“. Gazeta Wyborcza, publikováno 7.2.2018. [cit. 2019-05-06] <https://www.rp.pl/Repatrianci/302079908-Powrot-do-ojczyzny-Repatrianci-jada-do-Polski.html>

Mendelova univerzita v Brně, e-knihovna, Teorie regionálního rozvoje. [cit. 2019-05-04]
https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/index.pl?cast=46064;close_menu=1
Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Zmiana ustawy o Karcie Polaka. [cit. 2019-05-09] https://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/polonia/wydarzenia/wiadomosci_kraj/zmiana_ustawy_o_karcie_polaka

„Neues "Status-Gesetz" löst Krise zwischen Ungarn und Rumänien aus“, publikováno: 19.7.2001. [cit. 2019-05-09] derstandard.at/619378/Neues-Status-Gesetz-loest-Krise-zwischen-Ungarn-und-Rumaenien-aus

Newsweek. “"Niech Polska porzuci marzenia". Białyoruski dziennik radzi.” publikováno 15.10.2011. [cit. 2019-05-03] <https://www.newsweek.pl/swiat/bialorus-dziennik-polska-powinna-odejsc-od-politycznych-marzen/t46g7he>

„Örökérvényű a Magyar Igazolvány“, publikováno 12.5.2010. [cit. 2019-05-09]
http://szakc.sk/2010/06/12/orokervenyu-a-magyar-igazolvany/?fbclid=IwAR02Yd2MDwY8d_noL1SfZhqYc1MaFaFn1T5eStNY8hXm1mAu4UuJWkVSYfo

Premier.gov.pl, Nowy rządowy program dla repatriantów „Powrót do domu“, [cit. 2019-05-03] <https://www.premier.gov.pl/wydarzenia/aktualnosci/nowy-rzadowy-program-dla-repatriantow-powrot-do-domu.html>

Rzecznik Praw Obywatelskich. „Liczne problemy z Kartą Polaka. Wystąpienie RPO do MSZ“, publikováno 13.11.2018, [cit. 2019-05-04] <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/liczne-problemy-z-karta-polaka-wystapienie-rpo-do-msz>

Sedlak & Sedlak, Rynekpracy.pl, Bezrobocie 1990 – 2010), [cit. 2019-05-03]
<https://rynekpracy.pl/monitory/bezrobocie-1990-2010>

Szymon Pifczyk, „Ile Polski zostało na dawnych Kresach Wschodnich? Zobacz na mapach“, Wyborcza.pl, publikováno 26.9.2014. [cit. 2019-05-03]
<http://biqdata.wyborcza.pl/biqdata/7,159116,22058569,ile-polski-zostal-na-dawnych-kresach-wschodnich-zobacz-na.html>

Urszula Mirowska-Łoskot, „Wojewoda rozładuje kolejki po Kartę Polaka“, Gazeta Prawna, publikováno 7.6.2017. [cit. 2019-05-04] <https://serwisy.gazetaprawna.pl/samorzad/artykuly/>

1048866,wojewoda-podlaski-karta-polaka-na-bialorusi.html

Velvyslanectví Republiky Bělarus v České republice, “Bezvízový vstup do Republiky Bělarus” [cit. 2019-05-04] http://czech.mfa.gov.by/cs/consular_issues/visafree/

Právní texty:

Biuro Legislacyjne, “Opinia do ustawy o zmianie ustawy o repatriacji, ustawy o Karcie Polaka oraz ustawy o cudzoziemcach (druk nr 637)”, 7.11.2017, 1-3. [cit. 2019-05-03] <https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatekspertyzy/4311/plik/637o.pdf>

Constitution of Ukraine. [cit. 2019-05-03] https://www.justice.gov/sites/default/files/eoir/legacy/2013/11/08/constitution_14.pdf

Evropská charta regionálních či menšinových jazyků. Štrasburk, 5.11.1992. cit. [2019-05-03] https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/mezinarodni-dokumenty/charta_cz_1.pdf

Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. Odpowiedź na interpelacje nr 34430. 29.9.1015, [cit. 2019-05-03] <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=7F872A18>

Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. Odpowiedź na interpelacje nr 34430. srov. USTAWA z dnia 25 czerwca 1997 r. o cudzoziemcach. Rodział. 14. Art. 109. [cit. 2019-05-03] <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19971140739/O/D19970739.pdf>

Traktat pokoju między Polską a Rosją i Ukrainą podpisany w Rydze dnia 18 marca 1921 roku. Dz.U. 1921 nr 49 poz. 300 [cit. 2019-05-06] <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19210490300>

USTAWA z dnia 9 listopada 2000 r. o repatriacji. [cit. 2019-05-03] <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20001061118/T/D20001118L.pdf>

USTAWA z dnia 2001 r. o Karcie Polaka [cit. 2019-05-03] [http://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/d0ee93dacc85313dc125695b00345e83/83c2f83c6babe31c1256a0600412d78/\\$file/2641.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/d0ee93dacc85313dc125695b00345e83/83c2f83c6babe31c1256a0600412d78/$file/2641.pdf)

USTAWA z dnia 13 maja 2016 r. o zmianie ustawy o Karcie Polaka oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2016 r. poz. 753. [cit. 2019-05-03] <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20160000753>

Ustawa z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego, [cit. 2019-05-03] <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19200070044>

Ustawa z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw. čl. 2. (2), [cit. 2019-05-03]
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19911040450/O/D19910450.pdf>

USTAWA z dnia 25 czerwca 1997 r. o cudzoziemcach. [cit. 2019-05-08]
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19971140739>

USTAWA z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach. [cit. 2019-05-09]
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20130001650/T/D20131650L.pdf>

Použitá literatura:

Anita Adamczyk, Andrzeja Saksona a Cezarego Trosiak, „Polityczne i społeczne aspekty wielokulturowości, Migracje i mniejszości“, et al. (Poznań: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, 2016), ISBN: 978-83-62907-83-0 [cit. 2019-05-03]
https://www.academia.edu/34492729/Przyzwolenie_wobec_uczestnictwa_mniejszości_w_sporcie._Muzułmanin_w_reprezentacji_Polski

Adrian Chojan, “Polityka wschodnia Polski w myśli politycznej partii Prawo i Sprawiedliwość (lata 2005-2007)”, In: Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej Rok 14, Zeszyt 5, 2016. [cit. 2019-05-06] http://www.iesw.lublin.pl/rocznik/articles/RIESW_1732-1395_14-5-287.pdf

Marcin Dąbrowski, Ustawa o obywatelstwie polskim z dnia 2. kwietnia 2009 r. – wybrane problemy, (Olsztyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurskie, 2012) [cit. 2019-05-03]
<https://marszalek.com.pl/przegladprawakonstytucyjnego/ppk12/04.pdf>

Jolanta A. Drzewiecka a Rona T. Halualani, “The Structural-Cultural Dialectic of Diasporic Politics” In: Communication Theory, Twelve:Three, August 2002. [cit. 2019-05-05]
<https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.2002.tb00273.x>

Anna M. Dyner a Maxim Rust, “Białoruś między wschodem i zachodem: stare/nowe dylematy”, et al. (Vratislav: Kolegium Europy Wschodniej, 2018), ISBN: 978-83-7893-242-0, [cit. 2019-05-03]
http://neweasterneurope.eu/new_site/wp-content/uploads/2019/01/Policy-paper-Bialorus-miedzy-wsch-zach.pdf

Europejska Sieć Migracyjna, “Analiza zmian dotyczących zasad nabywania obywatelstwa polskiego.”, [cit. 2019-05-03] <https://emn.gov.pl/esm/aktualnosci/10185,Analiza-zmian-dotyczacych-zasad-nabywania-obywatelstwa-polskiego.html>

Peter A. Hall a Rosemary C. R. Taylor, „The New Institutionalism“, et al. (Köln: Max-Planck-Institut für Gesellschaftsforschung, 1996).

Paweł Hut, „Polska wobec Polaków w przestrzeni poradzieckiej“, et al. (Varšava: ASPRA-JR, 2014) ISBN: 978-83-7545-500-7

Paweł Hut, „Repatriacja z państw byłego ZSRR i proces adaptacji repatriantów w Polsce“, In: Studia BAS, 2014, 4(40), (Varšava: Kancelaria Sejmu, 2013), [cit. 2019-05-03]
<http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.cejsh-4d09eab0-3d95-4a9b-ab7e-236fe1e9c05b>

Paweł Hut. „Warunki życia i proces adaptacji repatriantów w Polsce w latach 1992-2000“, et al. (Varšava: Oficyna Wydawnicza "Aspra-JR", 2002), ISBN 83-887-6650-3.

Sebastian Gobert. „Karta Polaka: In the interest of Polonia or Poland?“, In: ETHNICITY Ethnic Identities and Integration of the Society, et al. (Riga: Institute of Philosophy and Sociology, University of Latvia, 2012), [cit. 2019-05-03]
http://www.fsi.lu.lv/userfiles/Et_NR6.pdf

Agata Górny a Dorota Pudzianowska, „Same letter, new spirit: Nationality regulations and their implementation in Poland“, In: Citizenship Policies in the New Europe. ed. Rainer Bauböck, Bernhard Perching a Wiebke Sievers. et al. (Amsterdam: IMISCOE Research, 2009), [cit. 2019-05-03] <https://www.imiscoe.org/docman-books/269-bauboeck-et-al-2009/file>

Bogumił Grott, Dwa etapy zagłady Polaków i polskości na dalszych Kresach (1917-1938), In: Polska i jej wschodni sąsiedzi. Ed. Bogumil Grott a Olgierd Grott, et al. (Radzymin: Wydawnictwo von borowiecki, 2016), ISBN: 978-83-60748-89-3

Aleksandra Grzymała-Kazłowska a Halina Grzymała-Moszczyńska, „The Anguish of Repatriation: Immigration to Poland and Integration of Polish Descendants from Kazakhstan.“, In: East European Politics and Societies and Cultures Volume XX Number X. et al. (University of Warsaw a Jagiellonian University, 2014), [cit. 2019-05-03]
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0888325414532494>

Jacek Jagielski a Dorota Pudzianowska, „Ustawa o karcie Polaka: Komentarz“, et al. (Varšava: Oficyna Wolters Kluwer Polska, 2008), ISBN 978-83-7601-324-4.

Ksenia Kakareko, „Karta Polaka – narzędzie politycznego wpływu czy tarcza w rękę Polonii?“, et al. (Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, 2008). [cit. 2019-05-03]
https://wnpid.amu.edu.pl/images/stories/ssp/ssp_2008_2/199-230.pdf

Katarzyna Korzeniewska, „Obecność kultury polskiej na wschodzie“, In: Państwo polskie wobec Polaków na wschodzie, ed. Tomasz Gąsowski. et al. (Kraków: Ośrodek Myśli Politycznej, 2000), ISBN: 83-7188-375-7

Marek Kozubal, „Repatriacji trzeba naprawdę chcieć“ publikováno 17.4.2018, [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://www.rp.pl/Repatrianci/304179913-Repatriacji-trzeba-naprawde-chciec.html>

M. Kurenda, „Polityka repatriacyjna Polski. Zarys ewolucji rozwiązań instytucjonalno-prawnych w latach 1918 – 1998”, (Kancelaria sejm biuro studiów i ekspertyzs: 7/1999), [cit. 2019-05-03] http://biurose.sejm.gov.pl/teksty_pdf_99/e-188.pdf

Sławomir Łodziński, „Repatriacja osób narodowości lub pochodzenia polskiego w latach 1989 - 1997. Problemy prawne i instytucjonalne”, et al. (Biuro Studiów I Ekspertyzs, 1998, informacja nr. 586.), [cit. 2019-05-03] <http://biurose.sejm.gov.pl/teksty/i-586.htm#przypis3>

Sławomir Łodziński a Marek Szonert, “„Niepolityczna polityka”? Kształtowanie się polityki migracyjnej w Polsce w latach 1989 – 2016 (kwiecień)”, In: CMR Working Papers, No. 90/148. et al. (Varšava: University of Warsaw, Centre of Migration Research (CMR)).

Wojciech Marciniak, „Uwagi o kontekstach znaczeniowych pojęcia „repatriacja“, et al. (Łodź: Uniwersytet Łódzki, Wydział Filozoficzno-Historyczny, 2017), [cit. 2019-05-03] <http://dx.doi.org/10.18778/2080-8313.18.05>

NaPolshu, „Какие вопросы на Карту Поляка задает Консул?“, [cit. 2019-05-03] <http://napolshu.com/kakie-voprosy-na-kartu-polyaka-zadaet-konsul.html>

Janik Mariusz, „Kampania wyborcza "na repatrianta", Jak odżył temat, który dla polityków nie istniał”, dzienik.pl, publikováno 5.10.2015, [cit. 2019-05-03] <https://wiadomosci.dziennik.pl/wydarzenia/artykuly/502189,repatriacja-i-repatrianci-zamiast-imigrantow-przedwyborcze-obietnice-politykow.html>

Frances, Millard, “Democratic elections in Poland, 1991-2007”, et al. (New York: Routledge, 2010), ISBN 978-0415547307.

Kamila Opiela, Sergei Skorycki a Ziemowit Socha. ed. Magdalena Osińska, „Polacy na wschodzie a politika migracyjna RP. Diagnoza i propozycje zmian“, et al. (Warszawa, Fundacja Republikańska, 2014), [cit. 2019-05-03] <http://fundacjarepublikanska.org/wp-content/uploads/2016/09/Raport-repatrianci-8-grudnia-2014-1.pdf>

Orzeczenia NSA, IV SA/Wa 2641/13 - Wyrok WSA w Warszawie z 2014-03-20, [cit. 2019-05-03] http://www.orzeczenia-nsa.pl/wyrok/iv-sa-wa-2641-13/wizy_zezwolenie_na_zamieszkanie_czas_oznaczony_osiedlenie_sie_wydalenie_z_terytorium/38184e7.html

Artur Patek, II. Rzeczpospolita a Polacy za wschodnią granicą. In: Państwo Polskie wobec Polaków na wschodzie, et al. (Krakow: Ośrodek Myśli Politycznej, Księgarnia Akademicka, 2000), ISBN: 83-7188-375-7

Guy B. Peters, Jon Pierre a Desmond S. King, „The Politics of Path Dependency: Political Conflict in Historical Institutionalism“ In: *The Journal of Politics* , Vol. 67, No. 4 (Nov., 2005). et al. (Chicago: The University of Chicago Press, 2005) [cit. 2019-05-04]
<https://www.jstor.org/stable/10.1111/j.1468-2508.2005.00360.x>

Ben Rosamond, „Institutions matter“ In: *Theories of European Integration*, et al. (New York: Palgrave, 2000), ISBN: 978-0312231200

Dominik Rozkrut, „Rocznik Demograficzny 2017“, et al. (Varšava: Zakład wydawnictw statystycznych, 2018)

William Safran, „Diasporas in modern societies: Myths of homeland and return. Diaspora, 1” et al. (Colorado: University of Colorado, 1991). [cit. 2019-05-05] https://www.academia.edu/5029348/Diasporas_in_Modern_Societies_Myths_of_Homeland_and_Return

Bastian Sendhardt, „Theorizing the Karta Polaka”, *The Journal of Power Institutions in Post-Soviet Societies* [Online], Issue 18, 2017, 17.1.2018, cit. [2019-05-03.]
<http://journals.openedition.org/pipss/4348>. 16.

Andrzej Sakson, „Cztery fale repatriacji ze Wschodu”, In: *Polityczne i społeczne aspekty wielokulturowości, Migracje i mniejszości*. et al. (Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2016), [cit. 2019-03-20]
https://www.academia.edu/34492729/Przyzwolenie_wobec_uczestnictwa_mniejszości_w_sporcie._Muzułmanin_w_reprezentacji_Polski_aspekty_wielokulturowości._Migracje_i_mniejszości.

Andrzej Sakson, „Problemy adaptacji i stabilizacji społecznej ludności z Kresów wschodnich II Rzeczypospolitej na Warmii i Mazurach po 1945 roku“, In: *Instytut Zachodni, Przegląd Zachodni*, nr 3, 1997 et al. (Poznań: Przegląd Zachodni, 1997) [cit. 2019-04-05]. Dostępne z: http://www.archiwumpz.iz.poznan.pl/Content/7943/C_II_472-C_II_473BP-1997_3-70.pdf

Maciej Sandeck, „Ustawa repatriacyjna Macieja Płażyńskiego w Sejmie, *Gazeta Wyborcza*“, publikováno 16.9.1010, [cit. 2019-05-03]
http://wyborcza.pl/1,75398,8382358,Ustawa_repatriacyjna_Macieja_Plazynskiego_w_Sejmie.html

Agnieszka Sawicz, „Karta Polaka – przepustka do lepszego świata”, In: *Imigranci z Ukrainy w Polsce: potrzeby i oczekiwania, reakcje społeczne, wyzwania dla bezpieczeństwa*, ed. Michał Lubicz Miszewski, Nr 868/2018, et al. (Vratislav: Wydawnictwo Akademii Wojsk Lądowych imienia generała Tadeusza Kościuszki, 2018), ISBN: 978-83-65422-86-6, [cit. 2019-05-03]
<https://depot.ceon.pl/handle/123456789/16668>

Bastian Senhardt, „Theorizing the Karta Polaka“, odst. 25, In: *The Journal of Power Institutions in Post-Soviet Space*, Issue 18, 2017, [cit. 2019-05-03]
<https://journals.openedition.org/pipss/4348>

Ewa Siedlecka, "Senat zdecyduje o prawie do repatriacji: Polak, ale tylko z części b. ZSRR", *Gazeta Wyborcza*, publikováno 7.8.2003, [cit. 2019-05-03]
<http://wyborcza.pl/1,75248,1611775.html>

Marta Sokołowska a Roman Wróbl, „Re-Patria. Polityka państwa polskiego“, *Wspólnota Polska et al.* (Varšava: Wspólnota Polska, 2018), cit. [2019-05-03]. **Dostępne z:**
<http://www.wielkipowrot.wspolnotapolska.org.pl/files/RePatria.%20Polityka%20państwa%20polskiego%20i%20postawy%20społeczne%20wobec%20repatriacji.pdf>

Timothy Snyder, *Europe between Hitler and Stalin*, et al. (Londýn: Vintage, 2011), ISBN: 978-0099551799

Katarzyna Stankiewicz, "Repatriacja ze Wschodu – stan obecny i perspektywy", In: *infos, BAS*, nr 1(93), [cit. 2019-05-03]
https://www.academia.edu/10462289/Repatriacja_ze_Wschodu_stan_obecny_i_perspektywy

Elżbieta Świdrowska, "Repatriacja do polskich gmin – realia i wyzwania", et al. (Krakow: Instytut Wschodnich Inicjatyw, 2016) ISBN: 978-83-938388-6-8

Mateusz Sora, „Repatriacja do Polski po 1990 r. – uwarunkowania prawne, skala przyjazdów, obszar osiedlenia“, In: *Studia BAS*, 2013, 2(34), et. al. (Varšava: Kancelaria Sejmu, 2013). [cit. 2019-05-03] <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.cejsh-620639f2-e2e4-4965-9f04-4abc2873026e>

Andrzej Skrzypek, O drugiej repatriacji polaków z ZSRR (1954-1959), et al. (Ołštýn: *Kwartalnik Historyczny*, 1991), 63-64. [cit. 2019-05-07]

Robert C. Smith, „Diasporic Memberships in Historical Perspective: Comparative Insights from the Mexican, Italian and Polish Cases“, In: *The International Migration Review*, Vol. 37, No. 3, et al. (New York: Sage Publication, 2003), [cit. 2019-05-05]
<https://www.jstor.org/stable/30037755>

Adrian Szydlik, "Problemy instytucjonalno-prawne związane z migracją i uchodźcami", et al. (Varšava: Fundacja Republikańska, 2014), [cit. 2019-05-03]
https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/57673/szydlik_problemy_instytucjonalno-prawne_zwiazane_z_migracja_i_uchodzcamy_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Świętokrzyski Urząd Wojewódzki w Kielcach, „Nowa ustawa o obywatelstwie polskim.“, [cit. 2019-05-03] <http://www.kielce.uw.gov.pl/pl/biuro-prasowe/komunikaty/7154,Nowa-ustawa-o-obywatelstwie-polskim.html>

Takeyuki Tsuda, "Why Does the Diaspora Return Home. The Causes of Ethnic Return Migration.", In: *Diasporic Homecomings. Ethnic Return Migration in Comparative*

Perspective. ed. Takeyuki Tsuda, et al. (Stanford: Stanford University Press, 2009) ISBN: 978-0-8047-6274-8

Michał Wołłejko, "Realizacja ustawy o Karcie Polaka w latach 2008-2011 – sukces czy porażka?", In: Bezpieczeństwo Narodowe, nr. 20, IV – 2011, [cit. 2019-05-03]
<https://docplayer.pl/5905573-Realizacja-ustawy-o-karcie-polaka-w-latach-2008-2011-sukces-czy-porazka.html>)

Zdzisław J. Winnicki, "Karta Polaka" jako wyraz szczególnego statusu osób obcego obywatelstwa regulowanego prawem krajowym", et al. (Muzeum Historii Polski, Wschodnioznawstwo, 2009), [cit. 2019-05-04]
<http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Wschodnioznawstwo/Wschodnioznawstwo-r2009-t3/Wschodnioznawstwo-r2009-t3-s51-76/Wschodnioznawstwo-r2009-t3-s51-76.pdf>

Robert Wszyński, "Nigdy u siebie. Problemy teoretyczne „socjologii powrotu” na przykładzie polskich „(re)emigrantów” z Kazachstanu w Rosji, w Niemczech i w Polsce”, In: 20 lat rzeczywistości poradzieckiej. Spojrzenie socjologiczne, M. Głowacka-Grajper, Robert Wszyński (red.), et al. (Varšava: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2012), ISBN: 978-83-235-0999-8

Robert Wszyński, „Przesiedlenia ludności polskiej z ZSRR w latach 1920–1960”, In: Studia BAS Nr 2(34) 2013, (Varšava: Biuro analiz i dokumentacji, 2013), [cit. 2019-05-06]
[http://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/C39FFB2A2176F81CC1257B7A002D790C/\\$file/Strony%20odStudia_BAS_34-6.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/C39FFB2A2176F81CC1257B7A002D790C/$file/Strony%20odStudia_BAS_34-6.pdf)

Łukasz Żołądek, "Polska polityka repatriacyjna. Rozwiązania prawne, ich krytyka i nowe propozycje.", et al. (Studia BAS, 2013, nr. 3 (34)), [cit. 2019-05-03]
<http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.ekon-element-000171235361>

Cezary Żołędowski, „Pierwsza repatriacja”. Powroty i przyjazdy osiedleńcze do polski ze wschodu po i wojnie światowej. In Studia Migracyjne - Przegląd Polonijny et, al. (Varšava: Uniwersytet Warszawski, 2017), [cit. 2019-05-06]
<http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.desklight-b42d840a-3490-4134-87da-ed3b683fbce2>

ZÁVĚREČNÉ TEZE MAGISTERSKÉ PRÁCE NMTS

Závěrečné teze student odevzdává ke konci Diplomního semináře III jako součást magisterské práce a tyto teze jsou spolu s odevzdáním magisterské práce do SIS předpokladem udělení zápočtu za tento seminář.

Jméno:

Jan Mařík

E-mail:

honza.marik@gmail.com

Specializace (uved'te zkratkou)*:

NSS

Semestr a školní rok zahájení práce:

LS 2017/2018

Semestr a školní rok ukončení práce:

LS 2018/2019

Vedoucí diplomového semináře:

PhDr. Miroslav Kunštát, Ph.D.

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Michal Kubát, Ph.D.

Název práce:

Repatriační politiky Polska na příkladu Karty Poláka

Charakteristika tématu práce (max 10 řádek):

Diplomová práce rozebírá legislativní a institucionální politiky Polska v oblasti repatriace. Na příkladu repatriačních vln 20. století poté zkoumá, jaké faktory formovali současné znění zákona ve vztahu k polské diaspoře v bývalém Sovětském svazu. V souvislosti se vstupem Polska do Evropské unie bylo zapotřebí vypracovat metody, jak udržet těsné vztahy s Polonií, ale zároveň si se státy, ve kterých je zastoupena, nezhoršit bilaterální vztahy. Karta Poláka měla být řešením, jak dostat ústavnímu závazku udělení pomoci Polákům usazeným v zahraničí v zachování jejich svazků s národním kulturním dědictvím. Z institutu formální příslušnosti k národu se z Karty Poláka stal během několika novelizací prvek, který lze označovat jako skrytou repatriaci.

Vývoj tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):

Původní téma práce vycházelo ze zkoumání přistěhovalectví v Polsku po přistoupení k Evropské Unii. Cílem bylo najít kauzalitu mezi novelizací Cizineckého zákona z r. 2014 a nárůstem imigrace. V průběhu rešerše jsem došel ke zjištění, že přistěhovalectví a pracovní mobilita je souborem více faktorů, což zohledňuje upravené téma diplomové práce. Vzhledem k tomu, že Polsko patří mezi etnicky nejhomogennější národy v Evropě, snaží se i ve své imigrační politice o podporu etnicky blízkých obyvatel. Z toho důvodu došlo k zúžení tématu práce a jeho zaměření na repatriační politiky a její nejúspěšnější prvek poslední doby, Kartu Poláka.

Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):

- Úvod a metodologie
- 1. Repatriace Polonie a hlavní vlny návratů
- 2. Zákon o repatriaci a jeho novelizace
- 3. Karta Poláka a její vývoj
- 4. Zhodnocení repatriace a fungování Karty Poláka
- Závěr

Hlavní výsledky práce (max. 10 řádek):

Popsání institucionálního vývoje v repatriačních politikách Polska na základě konceptu historického institucionalismu. S pomocí konceptu path-dependency dokázat, že repatriační politiky Polska nefungují podle představ zákonodárců a proto bylo zapotřebí, aby byl založen nový prvek semi-příslušnosti k státu. Řešením bylo vzhledem k vyčerpanému potenciálu Repatriačního zákona a jeho obtížné změně založit novou instituci Karty Poláka, která postupem času přejímá jeho roli.

Prameny a literatura (výběr nejpodstatnějších):

- Peter A. Hall a Rosemary C. R. Taylor, „The New Institutionalism“, et al. (Köln: Max-Planck-Institut für Gesellschaftsforschung, 1996).
- Paweł Hut, „Polska wobec Polaków w przestrzeni poradzieckiej“, et al. (Varšava: ASPRA-JR, 2014). ISBN: 978-83-7545-500-7
- Paweł Hut. „Warunki życia i proces adaptacji repatriantów w Polsce w latach 1992-2000“, et al. (Varšava: Oficyna Wydawnicza "Aspra-JR", 2002), ISBN 83-887-6650-3.
- Jacek Jagielski a Dorota Pudzianowska, „Ustawa o karcie Polaka: Komentarz“, et al. (Varšava: Oficyna Wolters Kluwer Polska, 2008), ISBN 978-83-7601-324-4.
- Ksenia Kakareko, „Karta Polaka – narzędzie politycznego wpływu czy tarcza w rękę Polonii?“, et al. (Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, 2008). [cit. 2019-05-03] https://wnpid.amu.edu.pl/images/stories/spp/spp_2008_2/199-230.pdf
- M. Kurenda, „Polityka repatriacyjna Polski. Zarys ewolucji rozwiązań instytucjonalno-prawnych w latach 1918 – 1998“, (Kancelaria sejmu biuro studiów i ekspertyz: 7/1999), [cit. 2019-05-03] http://biurosejmu.sejm.gov.pl/teksty_pdf_99/e-188.pdf
- Bastian Senhardt, „Theorizing the Karta Polaka“, odst. 25, In: The Journal of Power Institutions in Post-Soviet Space, Issue 18, 2017, [cit. 2019-05-03] <https://journals.openedition.org/pipss/4348>
- Elżbieta Świdrowska, „Repatriacja do polskich gmin – realia i wyzwania“, et al. (Krakov: Instytut Wschodnich Inicjatyw, 2016) ISBN: 978-83-938388-6-8
- USTAWA z dnia 25 czerwca 1997 r. o cudzoziemcach. [cit. 2019-05-08] <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19971140739>

<p>- USTAWA z dnia 2001 r. o Karcie Polaka [cit. 2019-05-03] http://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/d0ee93dacc85313dc125695b00345e83/83c2f83c6babe31c1256a0600412d78/\$file/2641.pdf</p> <p>- USTAWA z dnia 9 listopada 2000 r. o repatriacji. [cit. 2019-05-03] http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20001061118/T/D20001118L.pdf</p> <p>- USTAWA z dnia 13 maja 2016 r. o zmianie ustawy o Karcie Polaka oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2016 r. poz. 753. [cit. 2019-05-03] http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20160000753</p> <p>- Łukasz Żołądek, "Polska polityka repatriacyjna. Rozwiązania prawne, ich krytyka i nowe propozycje.", et al. (Studia BAS, 2013, nr. 3 (34)), [cit. 2019-05-03] http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.ekon-element-000171235361</p>		
Etika výzkumu:**		
Jazyk práce: čeština		
Podpis studenta a datum		
Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí diplomového semináře		
Vedoucí specializace		
Garant programu		

* BAS – Balkánská a středoevropská studia; ES – Evropská studia; NRS – Německá a rakouská studia; RES – Ruská a eurasijská studia; SAS – Severoamerická studia; ZES – Západoevropská studia.

** Pokud je to relevantní, tj. vyžaduje to charakter výzkumu (nebo jeho zadavatel), data, s nimiž pracujete, nebo osobní bezpečnost vaše či dalších účastníků výzkumu, vysvětlíte, jak zajistíte dodržení, resp. splnění těchto etických aspektů výzkumu: 1) informovaný souhlas s účastí na výzkumu, 2) dobrovolná účast na výzkumu, 3) důvěrnost a anonymita zdrojů, 4) bezpečný výzkum (nikomu nevznikne újma).